

*politički*  
**ZATVORENIK**

GODINA XVII. - STUDENI 2007. CIJENA 15 KN

BROJ

**188**



**Životni put ubijenoga dubrovačkoga  
gradonačelnika dr. Nike Koprivice**

**Slovenski zbornici dokumenata o prisilnom  
radu političkih uznika**

**Komemoracija u Leskovcu i u Širokoj Kuli  
Dokumenti, sjećanja i svjedočenja**



# RUSIJA - NAŠ PARTNER NA PUTU U EUROPУ

S malo više imaginacije možete zamisliti, da su još uvijek u tijeku pregovori između Rusije i Hrvatske o ustupanju aerodroma i dijela naše obale na određeni broj godina - na primjer aerodroma Pula koji je od poznatog Aviana udaljen 150 km.

Pregovarati se može o svemu, pregovori mogu godinama biti bez rezultata, a na drugom mjestu - zahvaljujući tim pregovorima - mogu se postići spektakularni rezultati. Takvim receptom nije se poslužila niti jedna hrvatska Vlada, dok Srbija, pa čak i tzv. Republika Srpska takvu taktiku prema EU i SAD imaju ugrađenu u svakodnevnu komunikaciju njihovih ministarstava «spoljnih» poslova.

Mogao bih u proteklih deset godina spomenuti stotinu primjera, gdje su uspjeli služeći se tom taktikom. A da su kojim slučajem u poziciji žrtve agresije i pobjednika u ratu, kao što smo mi, već bi odavno bili članovi EU i NATO - samo ako bi to sami htjeli.

I onda se ne treba čuditi, da se Hrvatskoj na pristupnom putu u EU i NATO izmišljaju prepreke koje ostale države ne trebaju prekoračiti, a Srbiji se omogućava da zaobilazi i preskače uobičajene uvjete.

Sa Srbijom je nedavno parafiran Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), dok je žrtva Bosna i Hercegovina ostala u čekaonici. Srbiji koja ne želi izručiti notorne ratne zločince daju se posebne finansijske pogodnosti - nastoji se kupiti njezina europska orientacija. Takozvana Republika Srpska, čedo svjetske politike, začeta i stasala u zločinu, ignorira preostala dva naroda u zajedničkoj državi, otela se i kontroli svojih roditelja do potpune neposlušnosti. Čitava Bosna i Hercegovina je kažnjena zbog nesuradnje u procesu reforme policije, i to isključivo zbog odbijanja tzv. Republike Srpske. Možete zamisliti reakcije svjetske zajednice, da neposluh dolazi od Hrvata.

Naši zapadni susjadi Slovenci, koji od Nove godine preuzimaju predsjedanje EU, najavljuju mogućnost, da bi u tom terminu mogli dati Srbiji status kandidata. Istodobno prema nama imaju teritorijalne pretenzije i demonstriraju nesnošljivost nepoznatu u civiliziranim zemljama.

A što tek možemo očekivati, kad na dužnost ministra vanjskih poslova EU stupaši nama poznati Carl Bildt. Osobno bih na toj funkciji radije Vuka Draškovića.

Hrvatska se kroz povijest navikla na stalne ustupke i poraze, pa kapitulantsko držanje u proteklih deset godina nije ništa novo. Koliko smo samo godina čekali Partnerstvo za mir, sada već nekoliko godina sa svakoga godišnjeg NATO-derneka očekujemo pozivnicu u članstvo. Ulaznicu u EU, koju smo platili gubitkom nacionalnog dostojanstva, očekujemo također godinama i sve to u režiji onih koji istodobno Srbiji dodjeljuju pogodnosti i protekcionističku proceduru.

A podsjećam, Hrvatska je žrtva agresije, Hrvatska je pobjednik u ratu, a ubire plodove kao da je agresor i poražena u ratu.

Radi toga mislim, da s Rusijom treba započeti pregovore.

*Alfred OBRANIĆ,  
predsjednik Hrvatskog društva  
političkih zatvorenika*

*politički*  
**ZATVORENIK**  
GLASILO HRVATSKOG  
DRUŠTVA POLITIČKIH  
ZATVORENIKA

**PREDSJEDNIK DRUŠTVA**  
Alfred Obranić

**UREDNIČKI ODBOR GLASILA**  
Višnja Sever, Andrija Vučemil,  
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,  
Jure Knežević

**UREDNIK**  
Tomislav Jonjić

**UREDNIŠTVO I UPRAVA**  
10000 Zagreb  
Vojnovićeva 15  
tel: 01/46 15 437, 46 15 438  
fax: 01/46 15 437  
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

**PRIJELOM I TISAK**  
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

**CIJENA LISTA**  
Za Hrvatsku 15 kn

**Godišnja pretplata za Hrvatsku** 180 kn  
za inozemstvo: Europa 310 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valutu;  
**prekomorske zemlje:** 510 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti  
\*\*\*  
Žiro račun: 2503007-1100009317  
kad Volksbank d.d. Zagreb  
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.  
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb  
\*\*\*  
Rukopisi se ne vraćaju,  
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava  
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.  
\*\*\*  
Uredništvo ne odgovara za navode  
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima  
\*\*\*  
Za sve informacije i kontakte u svezi sa  
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433  
radnim danom od 11-13 sati.  
\*\*\*  
**ISSN 1331-4688**  
\*\*\*  
**Cijena oglasnog prostora:**  
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn  
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn  
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn  
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn  
1/4 crno bijelo 700,00 kn  
\*\*\*  
[www.hdpz.htnet.hr](http://www.hdpz.htnet.hr)

# ODNOS VANJSKE I UNUTARNJE POLITIKE

Ako je smisao postojanja države ostvarenje blagostanja za sve njezine žitelje, postizanje pravne sigurnosti, gospodarskoga i kulturnog napretka, mira i zadovoljstva, onda se jasno nameće zaključak, da svaka odgovorna vlast prije svega mora voditi računa o unutarnjopolitičkim pitanjima i zadaćama. Vanjskopolitička aktivnost nužni je i sastavni dio ukupne skrbi o državi i državljanima, ali je ona podredna, upravo radi toga što mora biti u funkciji postizanja primarnih, unutarnjopolitičkih ciljeva.

Drugim riječima, ne mogu se unutarnje teškoće sanirati možebitnim vanjskopolitičkim uspjesima. Štoviše, ima situacija u kojoj vanjskopolitička postignuća ne prate pozitivni odjeci u domovini, što posve bjelodano upućuje na to, da su ti vanjskopolitički uspjesi prividni, i da zapravo i nisu uspjesi, nego tek mršava zadovoljština koja se vladajućoj klici nudi kao nagrada za podređivanje nacionalne politike tuđim, nadnacionalnim ili anacionalnim planovima. Primjerice, možebitno sudjelovanje Hrvatske u imperijalističkim pohodima na Srednjem Istoku (koji se umilno nazivaju «saveznički ma»), nesumnjivo bi bilo popraćeno pohvalama s različitih strana, no pitanje je, bi li iz toga Hrvatska imala kakve koristi (a posve je očito, da bi hrvatska javnost bila protiv takvih pustolovina).

U tom svjetlu treba promatrati i ulazak Hrvatske u Vijeće sigurnosti UN-a. Bilo bi sitničavu i, vjerojatno, neukusno, negirati svaku vrijednost tom događaju. On ipak predstavlja afirmaciju Hrvatske, koju većina svjetskih političara i političkih analitičara još prije dva desetljeća nije znala pronaći na zemljovidu. No, jednako je tako neukusno iz samoga tog događaja donositi brzoplete zaključke i na tom temelju graditi nova Potemkinova sela. U prvom redu, ostavljajući postrance moraliziranja o načinu na koji su Ujedinjeni narodi (zapravo: Ujedinjene države) stvoreni i na koji način su u Vijeću sigurnosti uglavljeni jednak i jednakiji (dok su Njemačkoj, Japanu, Indiji i sl. i dalje zatvorena vrata), ne valja podcenjivati ocjene da se ta organizacija posljednjih godina nalazi u krizi koja uvelike podsjeća na krizu koju je svjedobno prolazilo ženevsko Društvo naroda, utemeljeno na sličan način i sa sličnom svrhom nakon Prvoga svjetskog rata. Posve je neizvjesno, što će se zbiti u budućnosti.

Drugo, kolika je objektivna vrijednost hrvatskog ulaska u VS UN, rječito govori predizborna emisija na temu vanjske politike, održana na Hrvatskoj televiziji 2. studenoga 2007. Sudjelovali su aktualna ministrica vanjskih poslova Kolinda Grabar-Kitarović (HDZ), Vedran Mimica (SDP), dr. Vesna Pusić (HNS), dr. Mate Granić (HSP), Božidar Pankretić (koalicija HSS – HSLS), Ivan Šimek (HSU), Ivan Jakovčić (IDS). Poteglo se, dakako, i pitanje zasluga za ulazak Hrvatske u VS UN, koji se zbio nekoliko dana prije toga, ali se odmah – na pitanja novinara – pokazalo da nitko (baš nitko!) od tih tobožnjih stručnjaka za vanjsku politiku i ljudi koji danas predvode hrvatsko Ministarstvo vanjskih poslova ili bi to sutra imali činiti, pojma nema o tome, koje su još tri države skupa s Hrvatskom ušle u VS UN! Takozvani stručnjaci, okićeni akademskim titulama, profesionalni političari koji bi rado da ih smatramo ekspertima za vanjskopolitičke teme, nisu nam znali kazati, s kim smo to ušli u navodnu «svjetsku vladu»! Mislimo li, doista, da je u drugim državama bitno drugačije u odnosu na Hrvatsku?

I vjerujemo li doista, da smo konačnu moć postigli time što smo u VS UN izjednačeni s Burkinom Faso i Kostarikom, ili da je naš ugled potvrđen društvom s Gadafijevom Libijom? Ili bismo ipak neke zaključke mogli izvući i iz činjenice, da je nakon bombastičnih Sanaderovih i Mesićevih najava povodom presude «vukovarskim krvnicima», Tužiteljstvo MKSJ-a u Haagu jednostavno odlučilo protiv oslobođenoga Miroslava Radića žalbu ni ne uložiti? Toliko su ih impresionirale Mesićeve i Sanaderove grožnje, baš kao što je slona iz La Fontaineove basne impresionirala ljutnja jednoga miša!

A jedina pouka koju iz toga valja izvući jest sljedeća: nikakve srebrnjake iz Washingtona, Londona i New Yorka ne valja staviti ispred težnja i interesa hrvatskih građana. Hrvatska je ovdje.

*Tomislav JONJIĆ*

## IZ SADRŽAJA

BIRATI ILI SRLJATI U  
BUDUĆNOST? ..... 2

*A. LAUS*

ŽIDOVSKI KRALJ DAVID SVOJIM  
USPONIMA I PADOVIMA  
POSTAVLJA PITANJE SMISLA  
POVIJESTI ..... 4

*Dr. Vjekoslav Božo JARAK*

PISMA IZ ISTRE ..... 6

*Blaž PILJUH*

TKO JE BIO DR. NIKO  
KOPRIVICA? ..... 7

*Dr. Augustin FRANIĆ*

JOŠ O PARTIZANSKOM  
ZLOČINU U KLOŠTRU U  
KANIŽI KOD GOSPIĆA (II.) ..... 19

*Ivan VUKIĆ*

ŠIROKA KULA, NAŠ  
PONOS I SRAM ..... 22

*Ivan VUKIĆ*

KOMEMORACIJA NA GROBIŠTU  
LESKOVEC KOD VARAŽDINSKIH  
TOPLICA ..... 24

*Franjo TALAN*

USPOMENE IZ STARE  
GRADIŠKE ..... 29

*Tomislav VUKASOVIĆ*

PRIČA JEDNOG  
DRAGOVOLJCA (VIII.) ..... 39

*Dr. Marijan ČUVALO*

ZBORNICI DOKUMENATA I  
SVJEDOČANSTAVA O RADNIM I  
KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA  
U SLOVENIJI NAKON DRUGOGA  
SVJETSKOG RATA ..... 40

*Dr. sc. Vladimir GEIGER*

IN THIS ISSUE ..... 47

IN DIESEM HEFT ..... 48

# BIRATI ILI SRLJATI U BUDUĆNOST?

Pitanje iz naslova otvara jednu i drugu mogućnost. Narod odlučuje. No, odluke naroda nisu u principu genijalne, jer povijest potvrđuje niz zabluda, ne toliko u režiji naroda, nego prvenstveno u režiji t.zv. "narodnih vođa", kojima je narod služio tek kao naivno stado koje je slijedilo predvodnika u - provaliju.

U aktualnom šarenilu predizbornih ponuda "sretnije" budućnosti, posebno strši ovih dana Čačićeva poruka: "Budućnost biramo sad !". Ponuda "budućnosti" u njegovoj i Pusićkoj režiji neodoljivo asocira na jedan vic iz razdoblja bivšeg SSSR-a. Naime, demokratski ventil komunističkog sustava SSSR-a bio je virtualni Radio Erevan, gdje su građani mogli "slobodno" postavljati i najneugodnija pitanja i dobivati službene odgovore. U tom smislu jedan građanin je pitao: zašto nema mesa u mesnicama, a odgovor druga iz Komiteta zaduženog "za meso" je glasio: Mesa nema zato što Sovjetski Savez ide takvim krupnim koracima u komunizam da ga stoka u tom tempu ne može slijediti.

Sintagma "Čačića za premijera" neodoljivo asocira na ovaj vic i nameće sudbinsko pitanje: tko toga "genija" može slijediti? Zar ovaj neuki narod?

Osim nekolicine njegovih sljedbenika, koji u njegovom "književnom" djelu - "Ostvarenja", valjda boraveći u nekom njegovom organu, izbliza svjedoče o njegovim "genijalnim planovima" koji se paralelno roje u njegovoj glavi. Teško da "ostatak" naroda može slijediti tu "genijalnost". A i njegovi sljedbenici koji su iskazali sposobnost u oponašanju svoga šefa, djelomično se osipaju, jer nisu uskladili svoj biznis sa standardima pravne države, pa su zbog toga pod istragom ili u zatvoru. To dokazuje koliko su oni još daleko od Čačićevih 452 mil. kuna kojima je kandidat za hrvatskog premijera "oženio" svoje nekadašnje partnere kao što je država Izrael, gradovi Dubrovnik i Zadar, tvrtka "Zagorje" i t.d., kako to iznose Večernji i Jutarnji list od 13. lipnja o.g.

**Piše:**

**A. LAUS**

I zato: tko je tom sljedbeničkom kriminalnom sitnišu krv, što po Čačićevu modelu stjecanja imovine nisu znali "Prenjeti na odvjetnika". Da su to učinili, sada bi se smješkali s HNS-ovih promičbenih plakata.

Ipak treba priznati da projekt "Čačića za premijera" nije i ne mora biti područje znanstvene fantastike, jer ako u tu opciju uključimo institut naivnog "stada" koje se dade općiniti bahatošu i lažima, onda se područje znanstvene fantastike seli u realnost, a to je - provalja.



Zar po modelu "stada" nije izabran aktualni predsjednik hrvatske države? Njegovim izborom, funkcija predsjednika zadobila je doduše atribuciju da predsjednik države može biti bilo tko, pa iako je to tragična činjenica, on nažalost ostaje hrvatska institucija. Doduše, samo na papiru, jer po dobrim djelima Hrvati ga ne mogu prepoznati. Njegov pozitivni imidž prepoznat je doduše u Sarajevu, Podgorici, Beogradu i Haagu, jer na tim lokalitetima Mesić dobiva pljesak i odličja. To njemu očito jako godi, a on jako dobro zna da će najviše umiliti svojim obožavateljima u "regionu" ako bude sustavno pljuvao po svim projektima aktualne hrvatske Vlade. On to dosljedno i čini.

Nije potrebno taksativno nabrajati sve što bi se svelo pod politički opus Stjepana

Mesića u funkciji predsjednika hrvatske države, no taj opus je zaslužio da se u novom sazivu Hrvatskog sabora pokrene i provede inicijativa za njegov opoziv.

Ako bi se realizirala ta mogućnost, Hrvatska bi odstranjivanjem tog tumora sa svoga bića mogla, lišena spletki, denunciranja, stigmi i potvora, zakoračiti jednom uljudbenom stazom u svijet. Normalno, s vođom koji nije niknuo iz komunističkog polusvijeta.

Bilo bi na koncu nekorektno ne spomenuti trećeg aktera sumorne priče o "sretnoj" budućnosti hrvatskog naroda. Režiser te "sreće" je mladi vođa SDP-a Zoran Milanović. Živući ljudi koji svjedoče teški i sumorni život komunističke diktature u bivšoj Jugoslaviji u Zoranu Milanoviću prije prepoznaju bahatost ravnoskog skojevca iz pedesetih godina prošlog stoljeća, nego modernog europskog socijal-demokrata.

Program njegov i njegove Partije svodi se na "razotkrivanje" porijekla Sanaderovih satova. Ostvarenje tog cilja bi valjda trebalo usrećiti hrvatski narod. Moram se u ovom slučaju poslužiti usklikom Milanovićeva pokojnog sugrađanina M. Delića: "Ma, ljudi, je li to moguće" U 21. stoljeću, u srcu Europe, u demokratskoj državi hrvatskoj, nastoji se politički eutanizirati čovjek koji navodno ima nekoliko satova.

Apsurd, bijeda i tragika toga "programa" dolazi posebno do izražaja kada se podsjetimo da su Milanovićevi ideološki pretci (drugovi) stvarno i djelatno lišavali ljudi života ako su slučajno imali sat ili neku drugu vrijednost, otimajući im to, proglašavajući ih kulacima i narodnim neprijateljima.

Koliko se zna, genetika se nasljeđuje, a metode ponašanja, kao i javnog istupanja oblikuje vrijeme.

Ne znam je li pristojno, ali dozvoljavam si slobodu interpretacije pasusa knjige Zdravka Tomca, da bi na eventualnoj površini trijumvirat Mesić-Čačić-Milanović bio hrvatska provalja.♦

# ĐAPIĆ BI U KOALICIJU SA SDP-om!

U vrijeme zaključenja ovog broja *Političkog zatvorenika*, do izbora je ostalo još desetak dana. No, samo oni koji posve površno gledaju na način na koji Hrvatsku stranku prava godinama vodi **mr. Anto Đapić**, mogli su biti iznenađeni programatskim interviewom kojega je uoči službenog početka predizborne kampanje dao **Jeleni Lovrić**. U zagrebačkom *Globusu* (br. 881 od 26. listopada 2007.) **mr. Đapić** ne taji da ga vlast privlači do te mjere, da bi stupio u postizborni savez s **Milanovićevim** SDP-om. On ističe kako je potpuno svjestan da će **Sanader** – u slučaju pobjede HDZ-a – učiniti sve da pri formiranju vlade zaobiđe pravaše, a vodstvu Hrvatske demokratske zajednice zamjera spremnost na ulazak u «veliku koaliciju».

Dakle, ono što prebacuje Sanaderu, Đapić bi vrlo rado napravio sam, uz uvjet da ga se pripusti jaslama!

Kad se ovaj tekst nađe pred čitateljima, izborni će rezultati biti poznati. Tada će predsjednika HSP-a trebati podsetiti na to, da je izbornim neuspjehom proglašio ostanak stranke na jednakome broju saborских zastupnika, i da je u tom slučaju

najavio ostavku. Obistine li se predviđanja, da će HSP u novome sazivu Sabora biti i slabiji, Đapić ne će imati izbora: uz njegovo će se ime neminovno vezati tradicionalni slogan nogometnih navijača: «Uprrava, odlazi!» (T. J.)

INTERVIEW: ANTO ĐAPIĆ

PREDsjEDNIK HSP-a

# Moguć je savez HSP-SDP

**PRAVAŠKI ZAOKRET ULJEVO** | Vođa pravaša u predizbornom intervjuu Globusu žestoko kritizira HDZ i najavljuje moguću koaliciju s ljevicom te prvi put govori o skorom odlasku s dužnosti šefa stranke

RAZGOVARALA: JELENA LOVRIĆ  
*globus@cpri.hr*

# DRUGOVI OMLADINCI, ZDRAVO!

U uobičajenom prepucavanju o duljini ušiju, koje u našim medijima vode zečevi i magarci, zagrebački je «Nacional» u listopadu 2007. objavio crticu o današnjoj glavnoj urednici Informativnog programa Hrvatske televizije, **Hloverki Novak-Srzić**, koja je obilježena kao, je li, *desničarka*. Podseća se time na bogato ilustrirani članak u listu «Makarska rivijera» iz ožujka 1975., naslovjen riječima «Više od dvadeset omladinaca primljeno u Savez komunista». Među njima je i tadašnja maturantica Hloverka Novak, koja je svomu revolucionarnom zanosu dala oduška riječima:

«Tijekom školovanja odgojeni smo u duhu marksističkog pogleda na svijet. Prošlost naših naroda, dani krvavih borbi za ove naše mirne i spokojne dane još više su ulili vjeru da jedini pravi put, put u budućnost je socijalizam i samoupravljanje.»

Sigurno je da sva današnja dostignuća u tako kratkom vremenu, ne bi bila ostvarena bez jedne tako čvrste organizacije kao što je SKJ. Moja želja da postanem njenim članom je ostvarena, nadam se, i duboko u sebi vjerujem, da će pridonijeti njenom dalnjem radu, postati njen vrijeđan član i da će proširiti svoje vidike i životne nazore.»

Iako smo više nego dobro svjesni, da podsjećanje na ovu crticu nije ponukano težnjom da se upozori na boljševičke naslage u hrvatskome javnom životu, nego je u funkciji discipliniranja medija u jeku predizborne kampanje, i na primjeru glavne urednice Informativnog programa

HTV-a vidi se kako su članstvo u kompartiji i odanost marksizmu-lenjinizmu bili i ostali presudne, ako ne i jedine pretpostavke tzv. profesionalizma i ujedno ulaznice za napredovanje u životu i za strijelovit napredak u «demokratskoj Hrvatskoj». (M. H.)

**ZIVIO SKJ**

**HLOVERKA NOVAK-SRŽIĆ** (lijevo i gore na slici iz 70-ih) prvi je put spomenuta u tisku kao gimnazijaljka, povodom priimanja u Savez komunista

**ULAZAK U PARTIJU** popraćen je članicom u lokalnom listu (desno) nakon kojega ju je njezin dečko prestao pozdravljati

**MAKARSKA RIVIJERA 1975.**

● 'SVI SU MI PRIJATELJI bili u Partiji i osjećala sam se glupo što nisam i ja'

**Hloverka Novak IVb gimnazija 1. 7. 1956.**

Tijekom školovanja odgojeni smo u duhu marksističkog pogleda na svijet, naša prošlost naših naroda, dani krvavih borbi za ove naše mirne i spokojne dane još više su ulili vjeru da jedini put budućnosti je socijalizam i samoupravljanje.

sigurno da sva današnja dostignuća u tako kratkom vremenu, ne bi bila ostvarena bez jedne tako čvrste organizacije kao što je SKJ. Moja želja da postanem njenim članom je ostvarena, nadam se, i duboko u sebi vjerujem, da će pridonijeti njenom dalnjem radu, postati njen vrijeđan član i da će proširiti svoje vidike i životne nazore.

# ŽIDOVSKI KRALJ DAVID SVOJIM USPONIMA I PADOVIMA POSTAVLJA PITANJE SMISLA POVIJESTI

David je nezaobilazna pojava u biblijskoj – a donekle i u svjetskoj – povijesti. Pojedini njezini graditelji, kao i židovski narod u cjelini, uvijek su se vraćali u prošlost i razmišljali o velikim događajima i njihovim sudionicima. Uz Abrahama i Mojsija, David je najčešće spominjano ime. Nu, ni izvan tih okvira, David nije ostao nezapažen. Dostatno bi bilo pogledati noviju povijest umjetnosti i nakratko zastati kod Michelangela i Chagalla – uvjernili bismo se kako je riječ o povijesnoj osobi koja ne prestaje uzbudjavati i najveće povijesne graditelje.

David potječe iz Betlehema, osmi je, najmlađi sin Jišaja iz Judina plemena. Kad ga je prorok Samuel pronašao, «bijas je rumen momak, lijepih očiju i krasna stasa» (1 Sam. 16, 12). Na kraljevski je dvor došao kako bi svojom glazbom stvarao dobro raspoloženje, te pomogao kralju Šaulu podnijeti i nadvladati tegobe svoje potištenosti. Ubrzo se pokazalo kako David nije samo dobar glazbenik, nego i odvažan ratnik, pa je postao prvi član kraljeve vojne pratinje – vojnik zadužen za nošenje kraljeva štita. Svojim uspjesima na bojištu naglo je stekao velik ugled u narodu i time izazvao zavist pojedinih ljudi iz kraljeva okružja, koji su pripomogli da se rodi sumnja i zavist i kod kralja, te on pomisli kako bi ga David mogao ugroziti na kraljevskom položaju.

Budući je kralj Šaul bio već načet teškim doživljajima potištenosti, nije trebalo dugo čekati pojavu napetosti i otvorenih sukoba u odnosima kralja spram mladoga i sve utjecajnijega Davida.

David je – ne našavši drugoga izlaza – pobegao s kraljevskoga dvora i postao bjegunac – latalica. Ubrzo je oko sebe sabrao četu naklonjenih i odanih ratnika, te je zajedno s njima lutao naokolo, ne susprežući se ni od nasilničkih pothvata. Nakon kratkotrajna lutanja ustalio se u gradu Ziklagu na jugu Palestine, na području kojim tada bijahu vladali Filistejci, neprijatelji Židova. S njima je David sklopio sporazum i sa svojim ratnicima, a bijas ih od 400 do 600 momaka, preuzeo

*Piše:*

**Dr. Vjekoslav Božo JARAK**

ulogu plaćenika – uz stanovitu plaću obavljali su pojedine zadatke.

Kroz to doba David nije prekidao dobre odnose sa svojim poznanicima i prijateljima, utjecajnim ljudima u Šaulovu okružju i na području pod njegovom vlašću. Nakon poraza izraelske vojske i Šaulove pogibije kod mjesta Gilboa u Efraimovu gorju, naglo je među Židovima poraslo

zanimanje za Davida. Njemu je na ruku išla i činjenica što nije sudjelovao u filistejskoj pobjedi, nego je ostao po strani, a to je izbjegao za tanku dlaku. Filistejci su računali na njega i njegove ratnike kao pomoćne čete, ali su se tomu usprotivili neki vojni zapovjednici, pa je vrhovno vodstvo odustalo od te namjere (1 Sam. 20, 2-11).

Sporazum s Filistejcima bijaše za Davida samo usputan pothvat, istina pogibeljan ali potreban za ostvarenje konačnoga nauma – preuzimanja vlasti i stvaranja velike i moćne izraelske države.

Saznavši za poraz Izraelaca, David je sa svojim ratnicima krenuo u stari grad Hebron, udaljen od Jeruzalema 36 km, gdje bijaše društveno-političko središte južnih plemena. Nije morao dugo čekati i k njemu su došli predstavnici vojske i naroda iz Judina plemena, te su ga proglašili svojim kraljem (2 Sam. 2, 4).

U međuvremenu je Abner, zapovjednik Šaulove vojske, koji je preživio boj s Filistejcima, sa svojim istomišljenicima izabrao za kralja Šaulova sina Išbaala i nastanio se s njim u Mahanajimu u predjelu Gileada, brdovita krajina na istočnoj strani Jordana.

Tako je nastala dvovlast. U međusobnim sukobima David je izišao kao pobjednik, a Šaulov sin Išbaal i njegov vojskovođa Abner bijahu ubijeni. Nakon toga i preostala su plemena priznala Davida svojim kraljem.

Okolnosti bijahu veoma teške. Izraelci su upravo pretrpjeli veoma težak poraz u sukobu s Filistejcima, a Šaulov sin Išbaal, više-manje nepoznat, u sukobu s u narodu omiljenim – a nadasve veoma sposobnim – Davidom nije imao izgleda zadržati se na prijestolju voljom samo vojnoga zapovjednika. To tim više što je državno uređenje s kraljem na čelu bilo tek u začetku. Ugled osobe i povjerenje u nju bijaše ovdje od presudna značenja. Nije bio u izboru kralj, nego David. Pa ipak, treba reći kako je Judino pleme, koje bijaše moćno, imalo važnu ulogu, dok su se sjeverna plemena pridružila ne toliko



Michelangelo: David

zbog Davida koliko što tada nisu imali mogućnosti pronaći svoje, bolje, rješenje.

Čini se kako su to Filistejci sve pomno pratili i naslućujući napetosti između južnih i sjevernih izraelskih plemena, ostali su po strani vjerujući kako to njima ide u prilog. Izraelci se dijeli, povezanost među njima puca po najvažnijim šavovima. Na jugu se ističe Judino pleme i naziv Judeja sve se jače ustaljuje, dok na sjeveru prevladava uporaba imena Izrael.

David je također budna duha pratio sve što se događa i pravodobno je uvidio gdje drijema velika pogibao, pa je u prvi plan stavio sebi zadatku: osvojiti Jeruzalem, koji dotada nikad nije bio u rukama Židova. Tada su ga zaposjeli Davidovi plaćenici i zbog toga se smatrao kraljevskim gradom – Davidovim gradom. David ga je učinio kraljevskom prijestolnicom i time ublažio napetost između sjevernih i južnih plemena – i jedni su i drugi mogli reći kako je to njihov grad i nisu se morali sporiti, hoće li prijestolnica biti na jugu ili na sjeveru. K tomu David je u Jeruzalem prenio zavjetni kovčeg, u kojem bijahu pohranjene kamene ploče s ispisanim Božjim zapovijedima, koji se dotada čuvao u svetištu u Šilu. Time je želio i posredstvom bogoslužja, usredištena u glavnom gradu države, njegovati i učvršćivati svijest o jedinstvu naroda.

Učvrstivši središnju vlast, David se usmjerio na oslobođenje zaposjednutih dijelova domovine i potiskivanje izvanjskih neprijatelja. U kratkom razdoblju on je svojom dobro uređenom vojskom potukao Filistejce, Moapce, Edomce, Amonce i Aramejce (2 Sam. 5, 17-25; 8; 10), te ih prisilio plaćati danak i voditi poslove sukladno međusobnim ugovorima.

Na planu usavršavanja unutarnjeg uređenja države, David je poštivao narodne poglavice, ali je nastojao izborom sposobnih ljudi sređivati važna područja društveno političkoga života (2 Sam. 20, 23-26).

U tom radu ispriječile su se dvije velike smetnje: jedna bijaše njegov osoban težak posrtaj – nedopuštena veza s udatom ženom, ljepoticom Bat-Šebom te sudjelovanje u ubojstvu njezina muža, časnika Urije, kako bi prikrio svoj zločin; drugu su mu priređivali pojedini članovi njegove brojne obitelji. David je svoju krivicu bez sustezanja javno priznao, isti-

čući kako je riječ o tešku grijehu pred Bogom i narodom, usrdno je pritom molio Boga za oproštenje i bio spreman činiti pokoru. Nevolje koje mu priredivahu članovi njegove obitelji doživljavao je s boli u duši, ali strpljivo nastojeći djelovati pomirljivo do skrajnih granica.

Upravo takvim stavom i držanjem David je sebi osigurao vrlo visoko mjesto u sjećanju i prosudbi narednih naraštaja, posebice onih nakon sloma Južnoga kraljevstva 587. i tako u nedogled tijekom povijesti.

Tomu je pridonijela i predaja, koja je isticala Davidovo držanje nakon poraza u ratu s Filistejcima - David je tada gorko plakao zbog smrti kralja Šaula i njegovih sinova, posebice prijatelja Jonatana (2 Sam. 1, 17-27). Također su dirljivo načinjena izvešća o prilikama u kojima je David, dok bijaše u bijegu, mogao ubiti Šaula, a nije to učinio.

U svim tim događajima – od Davidova dolaska na kraljevski dvor pa sve do njegove smrti – očrtavaju se pojedini povijesni likovi, njihovi stavovi i odluke, opširno se prikazuju neki događaji, na svijetlo se iznose udivljenja vrijedni primjeri, ali i upadne ljudske slabosti, nedostaci i prijestupi – umišljenost i častohlepje, sebičnost i gramzljivost, raskašašnost i nasilje:

Udivljenja je vrijedan postupak mudre Abigajle (1 Sam. 25, 14-36) kao i one razborite i odvažne žene, kojoj ni ime nije zabilježeno, a ona je u ratnom vihoru uspjela spasiti grad Abel Bet Maaku od uništenja (2 Sam. 20, 1422)!

Nu mnogi su postupci vrijedni svake osudbe, kao što je to Amnonovo nasilje nad polusestrom Tamarom (2 Sam. 13, 1-22) ili pak pokolj svećenika u Nobu (1 Sam. 22, 6-19). Međutim, postoji i cijeli niz prijepornih pitanja koje nije lako riješiti:

Neosporno je kako je između Šaulova sina Jonatana i Davida postojalo nehinjeno prijateljstvo. Nije pak jasno, kako ga je David mogao ostaviti na cijelu u odsudno važnom boju s Filistejcima? To tim više što ga je Šaul usrdno molio da se vrati:

«Sagriješio sam! Vrati mi se, sine Davide, ne ču ti više činiti zla... Jest, ludo sam radio i teško sam sagriješio! ... Budi

mi blagoslovjen, sine Davide!» (1 Sam. 26, 21, 25).

David se oglušio, nije im došao u pomoć, pa su Izraelci bili poraženi, a Šaul i njegova tri sina, među njima i Jonatan, ubijeni.

Štoviše! David bijaše spreman zajedno sa svojim ratnicima poći u boj protiv Izraelaca kao filistejska pomoćna četa, ali su mu to u posljednjem trenutku zapriječili neki filistejski vojskovođe, izražavajući sumnju u njegovu vjernost i bojeći se njegova prijelaza na stranu Šaulovu! To bi se moglo dogoditi! I kakav bi onda bio ishod boja, to nitko ne zna! Davidovi ljudi bijahu spretni i odvažni, ratnici od glave do pete! Njih oko 600 mogli su promijeniti tijek boja i bitno utjecati na njegov ishod.

Moglo bi se u tom smjeru nastaviti nizanjam prijepornih pitanja. Za biblijskoga pisca ona se svode na jedno: povijesni tijek je tajanstven i ne možemo ga shvatiti ako ostanemo u njegovim granicama. Zbog toga on i ne ide za tim da vjerno prikaže povijesnu zbilju i učini nam jasnim povijesne likove i događaje. Naprotiv! On želi istaknuti njihovu tajanstvenost i učiniti nas opreznim pri donošenju zaključaka! Ljudi se ne mogu osloboditi svoje ograničenosti. Koliko god se trudili, oni će uvijek ostati ograničeni i opterećeni nedorečenošću i promašajima. Nu budu li otvoreni za poticaje Božjega duha i spremni nadvladavati svoju ograničenost, ustrajno i strpljivo uvijek iznova pridizati se i ići dalje, njihova će povijest obilovati udivljenja vrijednim ljudima i događajima.

Na poseban način treba razmišljati o padovima i bez imalo dvoumljenja prihvatići osobnu odgovornost. Jedino se tako mogu ispravljati kriva shvaćanja i u dalnjem hodu izbjegavati stranputce! Ništa nije toliko pogibeljno – u povijesnom kretanju naprijed – kao što je prebacivanje odgovornosti za neuspjeh na druge, na one koji nisu s nama! Ako se prihvati istina kako je čovjek graditelj povijesti i kako razvoj povijesti smjera prema izgradnji osobe i zajedništva među ljudima, onda u strogom smislu poraz uopće ne postoji: on – ako se pravilno shvati – može pridonijeti napretku čovječnosti više nego izvanjski uspjeh.♦

# PISMA IZ ISTRE

## Teško je biti Savonarola

I? Ste kupili dionice THT-a? Da bi te hi sutra priprodali! Aj, ste, ste, nemojte se sada izvlačiti. Vas više ud 350.000 Hrvata je sudjelovalo u kupnji i priprodaji obiteljskoga srebra! Da, to je to, pa koliko god to grdo zvuči! Ne, neka van ne bude neugodno. Niš se nemojte sramiti. Niste niš gori ni bolji ud unih koji već godinami prodaju, rasprodaju, priprodaju Hrvacku. Razlika je tek ... kvantitativna!!!

Kako to, kako to, da van je uva država dala da si i vi ništo zaradite na takov način? Bez brige, uzela je država svoje! A vami je zavajk oduzela pravo da na stup srama pribijate sve une koji će, kus po kus, na kraju rasprodati cili uvu zemlju. Jer su nesposobni na drugi način podmirivati normalne, redovite rashode koje svaka država ima.

E, a ja nisan! Jer da san kupija jenu jedinu dionicu, pak je sutra proda (jer če mi vraga dionice), bin si vrga takamak, to jest flaster na usta. A ja svoje pravo da moren lajati, ne ēu tako jeftino prodati! Kad već ne moren gristi!

– Daj, ne pizdi Blaž, nisi kupija dionice, jer si bijeda penzionerska i nimaš nanke sto kunah u pričuvi!"

To je istina, ma san moga i ja uzeti kredit, kako i toliki drugi. A i moj urođeni seljački oprez mi je reka: Bolje šoldi u ruki nego papir na krovu! Inšoma, kako stvari stoje, euforija sticanja prez truda, je zahvatila sve slojeve hrvackega društva. Živija kruh, prez motike! Uostalon, kad bolje razmislin, koji se je hrvacki tajkun obogatija z poštenin trudom! Ma, nanke jedan! A meni ustaje da buden sarkastičan, zloban ... zavidan. Da buden glas savjesti. I da me na kraju spale, kako Savonarolu! A ki mi je kriv ča san toliko lit zgubija derući školske klupe. Triba san biti ... vozač! Šofer! Pa da! Danas bin bija ... general z punin prsima odlikovanja i punin žepima šoldi! Toliko da kad me sudski organi počmu zajebavati radi

**Piše:**

**Blaž PILJUH**

lopovštine, moren iskeširati 1.000.000 Eura za jamčevinu! Ne trepnuvši!

Koji san ja štupido! Ja, umirovljeni profesor biologije, sada muzen koze! Da bin koju litru mlika dobija. A da san bija šofer, san moga cilu mljekarsku industriju kupiti! Pak kad se nakupin šoldi, kad mi sve dopizdi, lipo je prodati Francuzima. A državi ne platiti nanke lipe poreza! I jopet vrči velike šolde u žep!

Ča san još stija reći? A, da! O lajanju. Na misec! Unega novinara su radi razotkrivanja uzdavna razotkrivenih državnih tajni toliko zajebavali da je brižnen čoviku valje slabo došlo. A ki mu je kriv ča ni shvatija da uno ča je dopušteno Jupiteru, ni dpušteno volu. I da samo predsjednik Republike more nekažnjeno odavati državne tajne!!!

## Kako smo dobili konje, a ostali ... tovari!

Da se već nismo navadili na štupidece naše diplomacije, još bin se i čudija. Ali san siguran i da njin to ni zadnja glupost.

Pored svega ča su nan Srb pokreli u vrime rata, bila je i cila jena ergela konja. Hrvackih konja, lipicanaca. Tek kad su njin uti konji postali teret, su odlučili nan hi vratiti. Ma su najprije iskali da njin platimo za to ... ča su nah hi čuvali!!! Pak su na kraju valjda shvatili da bi bezobraština tribala ipak imati nike granice. I su nan konje vratili. E, ali! S tin da hi Hrvacka podrži u njihoven putu u Europu! Da za njih lobiramo! Inšoma, da hvalimo lopova zato ča nan je vratija ono ča je ukreja!!! Za naše političare je to ... uspjeh! Za svakega normalnega Hrvata, to je jon samo jena u nizu sramota koje nan priređivaju uni koji nas predstavljaju. I nemojte mi samo pizditi da smo ispalii velikodušni. Kako i toliko puti do

sad, ispali smo ... velikoušni! To jest ... tovari!

Ti isti naši politikanti su sad na sva zvona vrgli to ča smo postali nika tamo nestalna (čitaj: nevažna!) članica Vijeća sigurnosti. Da, pak ča! Navedite mi jenu jedinu konkretnu(!) korist ud tega ča će niki naši političari moći dva lita blebetati o važnin svjetskin problemima. A naše domaće niti su znali, niti znaju, niti će znati riješiti! Ter je u ten vijeću i Burkina Faso! Pak je ustala ča je i bila, zaostala, nerazvijena, afrička zemlja. A mi čemo i dalje ustati prezadužena, sve manje samostalna, do kraja rasprodana zemlja z armijom nezaposlenih. Da, da! Zemlja u kojoj će hrvacko biti još samo grb, zastava i ... birokracija!

Izbore su raspisali. Neka su. Ča se mene tiče, nisu ni tribali. Vero nisu! Jer s tin izborima je isto kako i z Vijećem Sigurnosti. Ne će promijeniti, ama baš niš! Kad gledan i slušan sve te naše stranke, ne vidin ni jenu kojoj se more virovati da je sposobna uvesti reda u toj našoj lipoj našoj. I zato, dragi moji borci za fotelje, moj glas ne će dobiti! Vero ne čete, van ja rečen! Po čemu su bolji uni koji se grčevito bore da u njima ustanu, ud unih koji bi stili na svaki način da hi iž njih zrivaju van! I obrnuto! I kad bite se svi vi, lipo moji birači, koji ste bili i čete za njih vajk biti tek stoka sitnega zuba, ugledali u me, da vidite paniku! U redovima svih tih pizduna, lažljivaca, lopova, manipulatora, prodavača magle, nesposobnjakovića!

Ja san u svojoj političkoj karijeri ipak bija dogura do ... predsjednika! Vero San. Su me izabrali za predsjednika ... kućnega savjeta, eli kako se to sad reče zajednice suvlasnika zgrade! E, ali kako san to obavlja volonterski, pak San ima jako puno dužnosti, a nikakovih privilegija, nisan vidija ure kad ēu svoju predsjedničku lenu predati drugemu! E, da je tako i u državi, di bi nan bija kraj!•

# TKO JE BIO DR. NIKO KOPRIVICA?

## (ŽIVOTNI PUT UBIJENOGLA DUBROVAČKOGLA GRADONAČELNIKA)

Dana 30. listopada 2007. održano je predavanje u Samostanu Sv. Klare (danasa Biskupija), u Dubrovniku, pod nazivom „Tko je bio dr. Niko Koprivica“, u kojem su kao predavači sudjelovali **prof. dr. Stjepo Obad, dr. Augustin Franjić, dipl. iur. Antun Kisić i msgr. dr. Želimir Puljić**, biskup dubrovački. U 19.00 sati dr. Franjić, predsjednik dubrovačke podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika otvorio je predavanje u prepunoj dvorani, te pozdravio sve prisutne, a posebno dubrovačkog biskupa msgr. dr. Želimira Puljića, predstavnike Županije, gradonačelniku **prof. Dubravku Šuicu**, predsjednika Općine Konavle gosp. **Luku Kordu**, kao i rodbinu pokojnika.

Nakon toga, predao je vođenje predavanja **Don Josipu Barišiću** riječima: «Don Josip Barišić, župnik je u Čilipima. Dakle, pripada i služi crkvi, ali isto tako, on je ugledni član HDPZ-a, osuđen na komunistički način, pa pripada i nama, jer je s nama gorki kruh jeo, te proživio brojne patnje i torturu. Odlikovan je od Predsjednika Republike Hrvatske *Redom hrvatskog trolista* za iznimno zalaganje u ratu i miru za nacionalno i vjersko dobro. On će večeras ravnati ovim našim predavanjem».

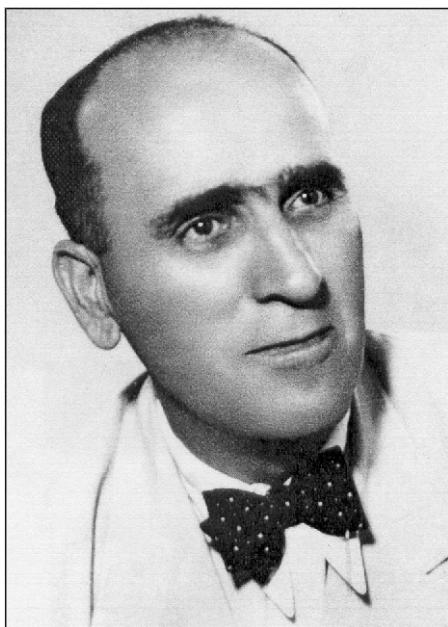
Don Josip preuzima vođenje i predstavlja dr. sc. Stjepu Obadu, koji je sveučilišni profesor u miru. Po rođenju Konavljani, po profesiji je povjesničar. Radio je kao asistent u Akademijiniu Institutu u Dubrovniku i na Filozofskom fakultetu u Zadru. Istražuje povijest hrvatskog naroda u Dalmaciji u 19. st., a posljednje vrijeme i u 20. st. Napisao je oko 200 znanstvenih i stručnih radova, te nekoliko knjiga sam, ili u suautorstvu. Predsjednik Republike ga je 1996. odlikovao *Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića* za osobite zasluge u kulturi, a dobitnik je „Nagrade za životno djelo Zadarske županije“ i „Nagrade za životno djelo“ Grada Zadra. Osim toga, povodom stote obiljetnice Družbe braće hrvatskog zmaja dobio je srebrnu spomen-medalju za zasluge u Družbi kao Zmaj Konavoski II.

Zatim predstavlja dr. sc. Augustina Franjića, predsjednika Hrvatskog društva po-

**Priredio:**

**Dr. Augustin FRANIĆ**

litičkih zatvorenika, Podružnice Dubrovnik od 1998. Dr. Franjić je napisao oko 45 manjih i većih radova o stradanju političkih zatvorenika i žrtava komunizma. Za to, i za volonterski rad, dobio je nekoliko



*Dr. Niko Koprivica,  
gradonačelnik Dubrovnika*

zahvalnica HDPZ-a. Po zanimanju je doktor ekonomije. Iz svoje struke napisao je brojne radove (preko 70), pa je dobio „Nagradu Dubrovnika za životno djelo“ 1991. Godine 1947. osuđen je kao srednjoškolac na 8 godina prisilnog rada, a 1954. kao student na 4 godine. Ukupno je izdržao u Lepoglavi, i St. Gradiški 9 godina. Odlukom Predsjednika Republike Hrvatske odlikovan je 1996. *Redom Stjepana Radića* za zasluge i stradanja u borbi za nacionalna i socijalna prava i razvitak hrvatskog naroda.

Potom je predstavio dipl. pravnika Antuna Kisića, po zanimanju odvjetnika, člana Upravnog

odbora Hrvatske odvjetničke komore i predsjednika Odvjetničkog zbora Dubrovnik. Zamjenik je gradonačelnice Grada Dubrovnika, kao volonter. Član je Gradskog vijeća i Gradskog poglavarstva Dubrovnik, a isto tako član je Gradskoga i Županijskog odbora HDZ-a Dubrovnik.

Usljedilo je izlaganje dr. sc. Stjepa Obada koje glasi:

### ŽIVOTNI PUT DR. NIKA KOPRIVICE

«Niko Koprivica rodio se u Cavtat 7. listopada 1889., od oca Miha koji je iz Grude preselio u Cavtat 1881., i majke Ane, rođ. Borovinić, iz Čilipa, oboje iz Konavala. Na imanju, odnosno „na domovini“, kako se u Konavlima lijepo kaže, ostao je Mihov brat Mato, koji je imao troje djece Mata, Mariju i Niku. Brat Miho u Cavtatu dobio je četiri sina Iva, Luku, Mata i Niku, svi rođeni u Cavtat. Sredinom devedesetih obitelj se preselila u Dubrovnik, stanovali su u Pucićevoj ulici unutar staroga dijela grada.

Sin Niko pohađao je i završio pučku školu i Klasičnu gimnaziju u Dubrovniku, a studij prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Poslije završetka studija od 1915. do 1922. bio je sudac u Hercegovini i Bosni, odnosno u Mostaru, Zenici i Doboju. Godine 1919. oženio se Idom Suplika, podrijetlom iz Siska. Imali su dvoje djece: Zlatka, koji je 1945. stradao pri povlačenju iz Zagreba u Sloveniju, i Dorothy, udatu za dr. Luttenbergera, koji imaju sina sveučilišnog profesora i žive u Opatiji.

Čest nam je pozvati Vas, Vašu obitelj i Vaše prijatelje na predavanje

TKO JE BIO DR. NIKO KOPRIVICA

Predstavljači:

Prof. dr. sc. Stjepo Obad  
Dr. iuc. Augustin Franjić  
Dipl. iur. Antun Kisić, odvjetnik

Nazočnima će se obratiti prigodnim riječima  
msgr. dr. Želimir Puljić,  
biskup dubrovački.

koje će se održati u utorak  
30. listopada 2007. g. u 19.00 sati,  
u dvorani Bl. Alojzija Stepinca,  
u Samostanu Sv. Klare,  
Poljana Paska Miljevića 4



Panorama Dubrovnika

Poslije sloma Austro-Ugarske Monarhije, u novoj državnoj zajednici, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, dr. Koprivica je napustio sudačku službu 1922. godine „radi progona sudaca-Hrvata u Bosni“. Vratio se je u Dubrovnik i prešao u odvjetnike, postao odvjetnički kandidat, pa odvjetnik, otvorio odvjetnički ured i postupno stjecao glas sposobna odvjetnika i uglednoga građanina Dubrovnika.

Godine 1924. Veliki župan Dubrovačke oblasti Ivan Sikirić imenovao ga je za općinskog upravitelja, poslije smjene vladina komesara dr. Ota Noweillera. Potkraj godine, novi ga je veliki župan dr. Stjepo Knežević smijenio i na njegovo mjesto postavio odvjetnika Antuna Drobca, višega sudskeg savjetnika u miru. Poslije godinu dana, ponovno je na tu dužnost imenovan dr. Koprivica „na zadovoljstvo ogromne većine građanstva, da mu ni protivnici nisu imali što prigovoriti“. Na prvim poslijeratnim općinskim izborima 1926. izabran je za prvog donačelnika općine Dubrovnik, kojoj je na čelu bio dr. Miho Škvrc, podrijetlom iz Konavala.

Uz dužnost općinskog upravitelja u dva navrata i donačelnika Općine, obnašao je i dužnost predsjednika Oblasnog odbora u Dubrovniku. Za njegova mandata poduzimanji su radovi na uređenju puteva i pitke vode, na području Oblasti. Obnovljena je i bolnica u Dubrovniku, za koju je rečeno 1928. da je bila na visokoj razini. Dr. Koprivica je zaslужan za izradu projekta proširenja i preuređenja poljodjelskih stanica za južne kulture u Metkoviću i Čabarci. Otvoreno je i nekoliko mljekara. Zbog nepohađanja osnovnih škola ili prekidanja školovanja djece, na ovom području bilo je osoba, osobito u njegovu sjeverozapadnom dijelu, koje nisu znale čitati i pisati, te je dr. Koprivica potakao otvaranje tečajeva za moguće opismenjanje.

Uz dvije zanatske škole u Dubrovniku i Cavatu, otvorene su još dvije, jedna u Korčuli i druga u Vrgorcu i škola za brodograditelje u Korčuli. Neka bude spomenuto da je bio i član uprave Hrvatske pučke štedionice u Dubrovniku.

Dr. Niko Koprivica rodio se u znakovitom desetljeću za Dubrovnik i Dubrovčane, osamdesetih godina devetnaestog stoljeća, nakon završetka hrvatskoga narodnog preporoda u građanstvu Dubrovnika i ostale Dalmacije. Poslije dugoga političkog lutanja Dubrovčana od ilirstva, preko srkokatolicizma i jugoslavenstva, u Dubrovniku i u ostaloj Dalmaciji tih godina jača hrvatska nacionalna svijest, kao i kod drugih naroda u stoljeću buđenja naroda i stvaranja samostalnih država. Taj osjećaj pripadnosti svome narodu najbolje je u Dubrovniku tih godina izrazio Frano Supilo, podrijetlom iz konavoskoga Uskoplja, a rođen u Cavatu, kada je izjavio: „Ja sam Hrvat, i takav treba biti svaki pravi Dubrovčanin“. Poput njega tako osjećaju i

drugi, osobito mlađi školovani Dubrovčani, devedesetih i sljedećih godina, napose politički pravaši, ali se ta svijest postupno proširuje na sve slojeve Grada i sela okoline. Državotvorna sastavnica nacionalno osvišeštenih Dubrovčana znatno se pojavičava kod nacionalno naglašenih građana i seljaka, što se očituje na izborima za Hrvatsku seljačku stranku i druge stranke s hrvatskim obilježjem, u otporu centralizmu, jugonacionalizmu, orjunaštву, integralnom jugoslavenstvu i velikosrpstvu, koje se je silom nametalo narodu Grada i okoline, osobito poslije ubojstva i ranjavanja hrvatskih zastupnika u beogradskom parlamentu i za diktature kralja Aleksandra Karađorđevića.

U takvome političkom ozračju živjeli su Dubrovčani i s njima mlađa akademski izobražena inteligencija građanskoga i seljačkog podrijetla, koja se politički okupljala oko Hrvatske seljačke stranke. U toj stranci aktivno je djelovao dr. Niko Koprivica, koji je i pridonio da se ona proširi na sve slojeve gradskog društva. To se lijepo može pratiti na izborima svih razine, osobito tridesetih godina.

Potrebno je nešto reći o zauzetosti dr. Koprivice u hrvatskim društвima sa sjediшtima u Zagrebu, Dubrovniku i Sarajevu. Na vlastitu molbu, 1. rujna 1926. na sijelu Meštarskoga zbora Družbe „Braća



Osnivači podružnice HKD Napredak u Dubrovniku i članovi Braće hrvatskog zmaja, snimljeni u crkvici Sv. Stjepana 1929. godine. I. red, sjede: Dr. N. Koprivica, pater Vlašić, don A. Ljepopilli, Dr. N. Z. Bjelovučić, Dr. J. Posedal, V. Fortunić. II. red: N. Kisić, pater Velnić, Petković, pater U. Talija, don Kovačević, I. Scatollini, Kisić, Smoldlaka. III. red: N. Buško (Ston), B. Pavlović, don S. Fabris, N. Bjelovučić, Slavinić, T. Macan

Hrvatskoga Zmaja“ u Zagrebu primljen je za člana prinosnika, a 7. prosinca sljedeće godine za člana utemeljitelja. Na svečanoj instalaciji u Dubrovniku 10. rujna 1940. zavjeren je za redovitoga člana društva. Po vlastitoj želji dobio je zmajsko ime Zmaj Cavtatski, a nekada bi se potpisao i kao Zmaj Cavtajski, kako se u Cavatu i Konavlima zna reći. Zbog zasluga u Ogranku bio je izabran od članova za njegova predsjednika. Osobito ga je cijenio meštar protonotar Družbe u Zagrebu, Viktor Mohr, kojega je dr. Koprivica u pisnom obliku znao pozdraviti „sa zmajskim i hrvatskim pozdravom“.

Dr. Niko Koprivica aktivno je djelovao u još nekoliko društava, primjerice, u Hrvatskome pjevačkom društvu „Gundulić“, Hrvatskoj radničkoj zadruzi, Hrvatskom radiši, Seljačkoj slozi, Katoličkom društvu „Bošković“, i Hrvatskome kulturnom društvu „Napredak“ iz Sarajeva - Podružnica Dubrovnik. U Viteškom redu u Zagrebu od 24. ožujka 1943. postao je član Velikoga vijeća. Izuzetan događaj u njegovu javnom djelovanju je primanje ordena od pape Pija XI. pod nazivom „Vitez komandor Reda Sv. Grgura Velikog“ poslije dolaska apostolskoga nuncijske Pelegrinettija, koji je 1926. došao na proslavu sv. Vlaha u Dubrovnik.

Nakon raspada Kraljevine Jugoslavije, za Nezavisne Države Hrvatske nije se isticao u javnom životu. Ostao je državotvoren, desno haesesovski usmjeren. Kao ugledni i zaslužni građanin predložen je izabran od vijećnika za načelnika općine, pet dana prije dolaska partizana u Dubrovnik, što je bila izuzetna hrabrost. Poput drugih građana, napose intelektualaca, među kojima su neki od pera, okrutno je ubijen na Daksi, bez suđenja i presude, kao „narodni neprijatelj“ bačen u more koje ga je nosilo do Šipana, gdje su ga domaći ljudi prepoznali i pokopali na otoku.

Na kraju se može reći da je dr. Niko Koprivica za trideset godina profesionalnoga, političkog i kulturnog djelovanja nacionalno sazrijevao do prihvaćanja državotvorne hrvatske misli i katoličkoga svjetonazora. Prošao je kroz vrtloge Prvoga i Drugoga svjetskog rata, tri države i tri totalitarna sustava. Bio je cijenjen, poštovan, zaslužan i nadasve čestit čovjek. Njegovom pogibijom i surovom smrću drugih nestao je cvijet hrvatske inteligencije koja se je formirala u Dubrovniku

između dva svjetska rata, a s njom je prekinuta u ovome gradu hrvatska državotvorna nit. Ovdje, na Orsuli, Daksi, korčulanskim i drugim jamama, pali su brojni pravedni ljudi svih dobi, poput dr. Niki Koprivice, bez suđenja i presude, dakle, na hrvatskom jugu s koncem rata i prvim godinama porača započela su hrvatska masovna stradanja sve do Bleiburga, Križnoga puta i drugih stratišta u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini. U novoj političkoj stvarnosti, za socijalističke, odnosno komunističke Jugoslavije, ponavljače su se pogreške iz monarhističke Jugoslavije, napose prema Hrvatima te se je ponovno, uz nametnuto umjetno jugoslavensvo, javljala hrvatska nacionalna svijest, osobito kod školovane mladeži, te će na kraju drugoga jugoslavenskog trajanja doći do obrane Dubrovnika i ostale Hrvatske od srpsko-crngorske agresije i uspostavljanja slobodne i samostalne hrvatske države na demokratskim i republikanskim zasadama, kakve je zagovarao i dr. Niko Koprivica.»

Slijedi izlaganje dr. Augustina Franića:

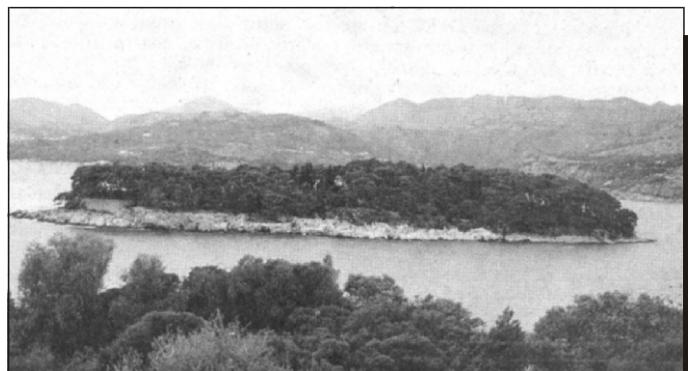
### PRILIKE U KOJIMA JE DJELOVAO, RAZVIJAO SE I RADIO DR. NIKO KOPRIVICA

«Prije samoga osvrta na životni put dr. Niki Koprivice, potrebno je barem u kratkim crtama nešto reći o sredini u kojoj je djelovao, živio i smrt dočekao.

Razdoblje između Prvoga i Drugoga svjetskog rata bilo je doba kada Hrvati žude za slobodom i samostalnošću, dok su pritisnuti srpskom hegemonijom i eksploatacijom. Pokušaj stvaranja države u ratnome razdoblju Drugoga svjetskog rata (1941.–1945.) bio je vrlo složen i težak pokušaj – pokušaj koji je progutao na stotine tisuća Hrvata.

U toj borbi ističu se u dubrovačkome kraju brojni državotvorni hrvatski političari koji su patnjama i životom platili svoj idealizam. Tu treba istaknuti Iva Trojanovića, Pera Bakića, ing. Frana Kolumbića i dr. Koprivicu.

Zastupnik Radićeve stranke Trojanović ne prihvata Vidovdanski ustav, pa se sa



Otočić Daksa, jedno od najvećih stratišta u južnoj Hrvatskoj

skupinom hrvatskih političara (Došen, Jarić, Miklaužić, Urošević, Buć) odvaja jedno vrijeme od Radića te se čak opredjeljuje posve desno. U svojem životopisu napominje da je mnogo puta bio kažnjavan, pa čak i zatvaran zbog svoga stava i političkog djelovanja.

Već 31. prosinca 1941. uhvatili su ga pripadnici partizanskoga Orijenskog bataljona u njegovoj kući kao istaknutog HRSS-ovca i odveli u svoj štab u selo Svrčuga. To je bilo doba kada su četnici i partizani bili zajedno. Nudili su mu suradnju kako bi poslužio njihovim potrebama, pa kad to nije htio prihvati, bio je likvidiran.

Pero Bakić bio je na čelu Hrvatske seljačke zaštite HSS-a, tzv. Mačkove zaštite, kao pukovnik. Zbog odbijanja suradnje s komunistima bio je prisiljen odmetnuti se već 1944. u konavoske škripe, kao njihov vođa. Pogiba izdajom od partizana. Teško je ranjen i uhvaćen 5. travnja 1945., a umire u mukama 2. lipnja 1945. u zatvoru Karmen.

Kao idealist i domoljub, dr. Koprivica se u jednome teškom povijesnom trenutku prihvata uloge gradonačelnika Dubrovnika (5 dana). Po dolasku partizana u Dubrovnik 18. listopada 1944. biva likvidiran na Daksi.

Ing. Frano Kolumbić – također kao jedan od istaknutih prvaka HSS-a – poslije atentata na kralja Aleksandra robija jedno vrijeme u Zenici, a 1954. sude ga komunističke vlasti na dvije godine za neprijateljsku propagandu, što je izdržavao u Lepoglavi. Odmah po izlasku umire. Njegovo je umiranje zapravo započelo dok je robijao u Lepoglavi. Bolestan od tifusa (smješten u čeliju s klicnošom tifusa), otpušten je kući da umre.

Neovisno o dvama režimima, spomenuta četvorica pogibaju od istih snaga koje



*Staza prema jednom od stratišta na Daksi*

su uperene na zatiranje slobode i porobljavanje hrvatskog naroda.

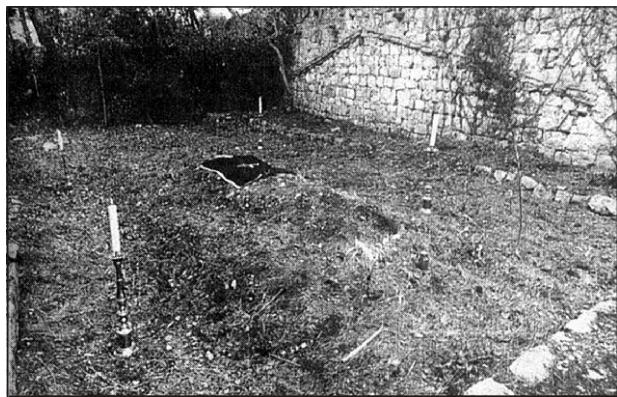
Od 1941. do 1944. i nakon toga, po Pelješcu, Mljetu i drugdje po okolici, kao i po jamama Korčule, slijede brojna ubojstva istaknutih Hrvata i svega što komunistima smeta. Ako se prelista tzv. Indeks suđenih lica koji su partizani vodili, jasno se vidi divljanje komunističke hajdučije. Vlakovi koji su prometovali prema Dubrovniku često su bili napadani i opljačkani. Nižu se brojne žrtve i vrše atentati, čak i u središtu Dubrovnika. Četnici, partizani i talijanski okupatori stvaraju pravu ratnu atmosferu i provode teror. Neprijatelji Hrvatske pokušavaju na sve moguće načine srušiti mladu hrvatsku državu. U takvoj atmosferi nekoliko dana prije ulaska partizana, dr. Koprivica preuzima od dr. Karlovića upravljanje Dubrovnikom. To može učiniti čovjek velikog idealizma!

#### **Upravitelj grada – gradonačelnik**

Kulminacija osobne afirmacije i političkog djelovanja dr. Koprivice po svemu nastupa u razdoblju od 1924. do 1926., kad se u prekidima nalazi u ulozi upravitelja Dubrovnika, što je mjesno novinstvo zabilježilo. Ištice se kao ugledni upravitelj grada. Evo što mjesne novine *Narodna svijest* bilježe:

#### **21. X 1924. i 28. X 1924.**

Oblasni veliki Župan gosp. Ivan Sikirić imenovao je gosp. Niku Koprivicu, odvjetničkog kandidata umjesto dotadašnjeg vladinog komesara dr. Ota Nonveillera. Novi općinski upravitelj gosp. Niko Koprivica preuzeo je službu prošli utorki (21. X 1924.g.)



*Jedno od stratišta na Daksi*

#### **25. XI 1924.**

Novi veliki župan gosp. dr. Stjepo Knežević riješio je službe dosadašnjeg općinskog upravitelja gosp. Niku Koprivicu, a na njegovo mjesto imenovao gosp. Antuna Drobca, višeg sudskog savjetnika u mir. i advokata. U nedjelju je obavljena predaja ureda.

#### **10. XI 1925.**

Umjesto dosadašnjeg općinskog upravitelja gosp. Antuna Drobca ponovno je imenovan sugrađanin gosp. Niko Koprivica.

#### **1. XI 1925.**

Novoimenovani općinski upravitelj gosp. Niko Koprivica preuzeo je ured prošlog četvrtka (27. X 1925.). Isti je obnašao službu općinskog upravitelja i prošle godine, za Davidovićeve vlade, na zadovoljstvo ogromne većine građanstva, da mu ni protivnici nijesu imali što prigovoriti. Doznajemo, da će kroz kratko vrijeme biti pozvane sve stranke, da imenuju svoje predstavnike, koji će sačinjavati općinski odbor.

#### **26. V 1926.**

U pondjeljak u 10.00 sati održalo je općinsko vijeće konstituirajuću sjednicu, kojoj su prisustvovali svi izabrani vijećnici. Skupštini je presjedavao gosp. dr. Josip Posedel, najstariji vijećnik. Načelnik je dr. Miho Skvrce (sa 19 glasova), a podnačelnik gosp. Niko Koprivica, dosadašnji općinski upravitelj. Prisjednici su izabrani: Miše Miloslavić, dr. Frano Kesterčanek, Frano Bego i Prof. Frano Kolumbić.

Istoga dana bio je ophod gradom vijećnika Radićeve stranke i Nezavisnih Hrvata,<sup>1</sup> Te Deum u crkvi Sv. Vlaha. Izvješena je Hrvatska zastava na krovu Općine, a državna i dubrovačka na pročelju zgrade, gdje su bile do tada.

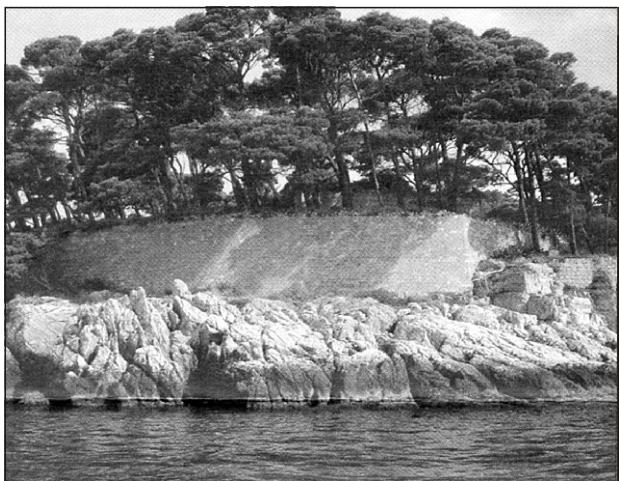
	Oto Nonveiller	do 21.X 1924.
Od 21. X 1924.	Dr. Niko Koprivica	do 25.XI 1924.
Od 25. XI 1924.	Gosp. Antun Drobac	do 27.X 1925.
Od 27. X 1925.	Dr. Niko Koprivica	do 26.V 1926.
Od 26. V 1926.	Dr. Miho Skvrce – Upravitelj Dr. Niko Koprivica – Podnačelnik	

Koprivica godine 1925. prima i vodi Stjepana Radića za vrijeme feste sv. Vlaha, a 1926., u ulozi upravitelja grada, uoči Sv. Vlaha priređuje veličanstven doček nunciju u tadašnjoj Jugoslaviji, poslaniku Sv. Oca Pape Pija XI. Ovdje je potrebno reći nekoliko riječi o tom dočeku, koji je uglavnom njegovo djelo.

U **proglašu** objavljenom tom zgodom 25. siječnja 1926. u tadašnjoj *Narodnoj svijesti*, u dijelu koji upućuje općina Dubrovnik (kojom upravlja dr. Koprivica), govori se kako je Dubrovnik imao razumijevanja i pomoć papa za svoju vjeru, slobodu i kulturu, pa se nastavlja:

„Dubrovčani! Našem Gradu, koji je kroz vjekove, imao više prilika, da u svoje stare zidine prima careve, knezove, te druge odlične goste, evo se pruža ovih dana opet radosna prilika, da svečano dočeka odlične goste, visokog crkvenog dostojanstvenika Msgra Hermenegilda Pellegrinetti, Nuncijs u ovoj državi

<sup>1</sup> Radićevci su spriječili jedinstveni nastup hrvatskih stranaka na izborima za Općinsko vijeće u Dubrovniku, stoga su HPS i HFSS i neki neorganizirani Hrvati, u želji da ni jedni hrvatski glas ne propadne i da se što jače manifestira hrvatstvo Dubrovnika, odlučili nastupiti pod imenom NEZAVISNI HRVATI, htijuci time pokazati da su prešli preko svih pojedinih partijskih interesa. Interesi hrvatskog Dubrovnika u komunalnoj politici, bili su nad svim. Nositelj liste je poznati i uvaženi dr. Vicko Svilokos. (*Narodna svijest* 27. IV 1926. g.)



Daksa s ostacima franjevačkog samostana

Njegove Svetosti Pape Pija XI, i to baš sada, kada mi Dubrovčani slavimo izvanredno slavlje devetstote obljetnice donosa glave našeg Parca Sv. Vlaha u naš Grad.»

U proglašu se nastavlja i na kraju kaže: «Dubrovčani! Vama, kojima je prirođena od davnina pitomost i ljubaznost, ne treba ni preporučati da ovom prigodom iskažete počast i ljubav, kako se pristoji tako visokom Gostu, već Vam se napominje, da bi to bila i Vaša dužnost, te da tako uzvratimo Sv. Stolici, čiji je On Predstavnik za dobročinstva iskazana kroz vjekove našem Gradu, koji je tako sačuvao u prošlosti zlatnu slobodu, te se popeo do zavidne slave i veličine.»

Od nuncijeva dolaska vlakom u Gruž, njegovoj sv. misi u crkvi Sv. Križa, vožnji u grad, i u njemu, bio je obasian cvijećem, klicanjem puka i srdačnošću vlasti, dubrovačke crkve, predstavnika kulturnih i humanitarnih ustanova.

Grad je bio posut pelinom i cvijećem sve do katedrale, okićen barjacima, sagovima, standalima i zastavama. Svi nazočni zajedno s nuncijem bili su predvođeni glazbom.

Na Pilama ga je pozdravio upravitelj grada dr. Koprivica sljedećim govorom:

„Preuzvišeni Pragospodine! Dubrovnik već od starih vremena, nije imao sreće, da u svojoj sredini dočeka i pozdravi visoki posjet – papinskog delegata. Dubrovčanima je drago, da u Vašoj Preuzvišenosti mogu da pozdrave čovjeka visoko naobražena, pomoćnika sadašnjeg Pape Pija XI. u svim Njegovim poslanstvima; čovjeka, koji je pokazao osobitu ljubav prema našem narodu u mutnim onim vremenima, kada su naši zarobljenici bili zatočeni u Italji – Vama je, Preuzvišenos-

ti, od same Sv. Stolice povjeren veoma mučni posao, da stvorite konkordat između naše kraljevine i rimske stolice i taj važni posao za nas katolike i Hrvate ufati je, da će pod mudrim Vašim rukovodstvom imati sretno rješenje obzirom na spremnost, komu ste se zauzeli.

Općina dubrovačka, koja je uvijek bila tijesno spojena sa katoličkom vjerom i Rimom imat će u Vašoj Preuzvišenosti veliku zaštitu kod Sv. Stolice

baš kako je Dubrovnik u starim vremenima imao veliku zaštitu i izvanrednu pripomoći u svim teškim nevoljama, u svim potrebama, svojim. I ovi naši miri, koji nas okružuju i tvrdave ove, djelo su rimskih Papa, koji su cijenili – i to s pravom – da je Dubrovnik bedem, na kojem će se slomiti turska sila za onih vremena izvanredno jaka.

U to ime ja Vas ispred grada Dubrovnika smjerno pozdravljam i prosim Vas, da po oblasti Sv. Oca Pape blagosovite ovaj grad, ovu općinu i vas ovaj narod.

Dao Bog da Glava našeg velikog Svetitelja i Parca Sv. Vlaha, koju je Dubrovnik kroz devet vijekova držao kao simbol svoje vjere i slobode, bude donijela ovome gradu oživotvorenje stare vjere, stare ljubavi i skladnosti toli razglašene, a nadasve one kulturne izozbrazbe, kojom se je ovo naše malo grijezdo proslavilo u svemu svijetu. Još jednom: 'Dobro nam došli!'

Potom izvjestitelj nastavlja:

„Visoki Gost očito dirnut ljubazno se zahvali na Tolikoj pažnji i iskazima gostoprimestva na svačije iznenađenje hrvatskim jezikom.

Uz sviranje glazbe i 19 pozdravnih hitaca sa Minčete i slavljenja zvona svih gradskih crkava zaputi se povorka put grada. Pri ulasku u grad pred crkvom Sv. Spasa dočeka Preuzv. Nuncijski presvjetli dijacezanski biskup Dr. Josip Marčelić u svečanom crkvenom ornatu, i uz asistenciju, te ga oslovi iskrenom dobrodošlim.

Grad je u Poslanikovu čast pružio više kulturnih priredaba.»

Poslije toga događaja Papa dodjeljuje 21. travnja 1926. upravitelju grada dr. Koprivici visoko odličje kojim ga proglašava vitezom komandorom Reda sv. Grgura Velikog civilne klase, o kojem će posebno biti govor.

### Ponovno gradonačelnik

Pred sam kraj razdoblja 1941.–1944. dr. Koprivica ne uzmiče pred teškim zadatkom, koji mu je namijenjen, tj. da ponovno preuzme upravu nad gradom u ulozi gradonačelnika. Mjesno novinstvo zabilježilo je:

«List *Hrvatska* javlja da je dana 7. listopada 1944. g. u Gradskoj vijećnici izvršen izbor gradskog načelnika i donačelnika. Stotinu izbornika birali su između sebe 24 nova gradska vijećnika u prisustvu postojećih vlasti.

Za gradske su vijećnike izabrani predstavnici radnika, državnih činovnika, umirovljenika, obrtnika, trgovaca i veletrgovaca, samoupravnih činovnika, predstavnici slobodnih zvanja i seljaka.

Oni su za novoga gradonačelnika izabrali odvjetnika i uglednog sugrađanina dr. Niku Koprivicu, a za podnačelnika obrtnika Frana Vojvodića.»

Onda, nakon toga: «List *Hrvatska* 12. listopada javlja da je prema zakonskim propisima novoga gradonačelnika i podnačelnika potvrdio Ministar unutrašnjih poslova, pa mogu biti uvedeni u dužnost.

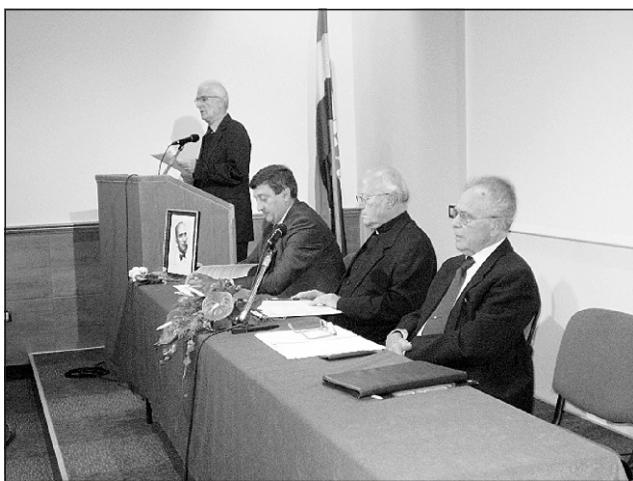
Taj isti list javlja da zagrebački tisak piše o spomenutom izboru te da sa simpatijama govor o novome gradskom predstavništvu Dubrovnika.»

Dana 13. listopada dotadašnji gradonačelnik dr. Ivo Karlović otvara sjednicu Vijeća, na kojoj dužnost novoizabranima predaje sljedećim riječima: „Vi ćete sada taj čin izvršiti i tim časom preuzeti na sebe teški teret vođenja općinskih poslova u vremenima, čiju težinu svaki od nas vidi i razumije“... itd.

Nakon toga dr. Karlović čestita svojemu nasljedniku – novom gradonačelniku – dr. Niku Koprivici i donačelniku Franu Vojvodiću te čitavom zastupstvu. Potom riječ uzima veliki župan koji kaže da je to posljednji pravni čin u slijedu radnji za izbor načelnika i gradskoga zastupstva.

Novim gradskim zastupnicima župan je kazao: „Želim samo, da pročitate tekst zakletve i učinite samo ono što je u njoj.“

Zatim se je prešlo na svečano polaganje zakletve u kojoj prisežu Bogu Svetomogu-



*Predavači na komemoraciji  
30. listopada 2007. u Dubrovniku*

ćemu da će Državi Hrvatskoj i njezinom Poglavaru **kao predstavniku njenog suvereniteta** biti vjerni, da će sve ustanovne odredbe i zakone vjerno poštivati, da će u svom radu probitke Države Hrvatske i naroda hrvatskog, pred očima imati i promicati, da će svoju službu i dužnost prema zakonu izvršavati, te zaključuju sa „Tako mi Bog pomogao!“

Nakon zakletve veliki je župan gradačelniku, donačelniku i zastupstvu čestito i zaželio da njihov rad bude na korist hrvatske države i grada Dubrovnika, a sve sa ciljem za opću korist zajednice za koju trebaju raditi. To je dakle uslijedilo 13. listopada 1944. u 17.00 sati.

**Pet dana poslije toga, tj. 18. listopada 1944. predvečer, partizani su ušli u Dubrovnik nakon što su već bili zauzeli Konavle.**

#### Zločinački nastup

Po dolasku partizani su odmah pokazali svoje pravo lice. U noći između 19. i 20. listopada 1944. odveli su na Orsulu devet mladih Konavljana koji su služili u jednoj postrojbi hrvatske vojske na Grudi, te im pridružili već zatvorenoga Antuna Zubčevića Ademova, rođenog u Goricama Trebinjskim (sa stalnim boravkom u Čilipima). Sve su ih poklali, a 21. istoga mjeseca, dan kasnije, ubili su još Bara Bariovića s Brgata. Dakle, ukupno 11 ljudi.

Iza toga, se nižu brojne likvidacije (što je obradio J. Radica u svojoj knjizi „Sve naše Dakse“). Tih dana, u izvještaju-pismu koje piše i šalje drugovima u Split, Ante Jurjević Baja kaže: „Što se tiče narodnih neprijatelja, do sada ih je otpremljeno, što ovamo, što onamo, oko 60, među njima 8 popova, odnosno, fratar.“

Nastavlja pismo, pa kaže: „Mi smo, nakon strijeljanja objavili plakatom, ali do sada, ne sve, samo tek sutra izlazi jedan dio u javnosti, a potpisali smo sud komande područja, jer drugog nismo imali. O svemu dajte Vaše mišljenje, bilo kako bilo, ubitih se mora, a za one koji se skrivaju, trebat će učiniti sve da ih se uhvati, jer to su kapurijuni. Narod je prilično, na samu situaciju, zadovoljan, samo ne znam što će biti, nakon ovih strijeljanja, jer se već za njih narod interesuje, i pita, kada će taj narodni sud djelovat ...“

Sve što je rečeno, upotpunjuje knjiga „Bolje je voljeti manje“ (Trpanj, 1997.) autora Davora Jurišića, bivšega komesara partizanskog bataljona. On opisuje razgovor sa svojim suseljanom Ivicom, koji mu priča da radi u KNOJ-u, gdje sudjeluje u čišćenju suradnika okupatora pripadnika ustaških vlasti, na način da osobno sudjeluje svaku noć u likvidaciji nekolicine na Daksi (str. 156.). Dalje opisuje razgovor s pukovnikom Dragišom Ivanovićem, komesarom Ratne mornarice, inače Crnogorcem, koji pita Jurišića: „Jeste li spremni sa vašom jedinicom ići na Boku?“ (str. 154.-157.) On na to odgovara potvrđno, ali kaže da ima onih koji još nisu bili u borbi, no da će se ipak morati s tim suočiti. Ivanović to pozdravlja i kaže da u jedinici ima dosta narodnih neprijatelja, koje treba gurati u prve redove, ali štedjeti i čuvati komandni kadar. U stvari Dubrovnik mora platiti danak tzv. slobodi.

Nadalje, u istoj knjizi spomenutog autora govori se da je u Dubrovnik došao Milovan Đilas, jedan od sekretara Komiteta KPJ. Za vrijeme sastanka Marina Cetinića, on među ostalim pita: „Reci mi, Cetiniću, koliko ste neprijatelja ubili, ovdje u Dubrovniku?“ Cetinić odgovara: „20“. Na to Đilas kaže: „Malo, malo, morali ste više!... i nastavlja: „U Dubrovniku se skupilo ološa odasvuda. Vi ste ih morali svih likvidirati da Grad ostane potpuno naš, i čist od ovih reakcionarnih elemenata.“ (str. 185.-186.)

Dakle, intencija i nastojanje samoga partijskog vrha bila je da se likvidiraju brojni građani Dubrovnika. Žrtvom padaju ugledni Dubrovčani, hrvatska inteligencija, imućni ljudi i istaknuti domoljubici, na čelu sa svojim gradonačelnikom – dr. Nikom Koprivicom i podnačelnikom Franom Vojvodićem, ali i njihovim prethodnikom – dr. Ivom Karlovićem.

Razni Cetinići, Jurjevići i slični, koji su po uputama Đilasa, Ivanovića i drugih predali u smrt brojne Hrvate onima, koji su željeli da se ižive nad nevinim domoljubima, Jude su hrvatskog naroda i personifikacija zločina.

#### Posljednje žrtvovanje

Koprivica je ubijen. Nestao je u planu silne ljubavi za svoj grad i Domovinu, na čelu nekoliko stotina Dubrovčana!

Pomolimo se za njegovu dušu, da mu Gospodin dade mjesto u svojoj blizini, kako bi tamo mogao isprositi milost za svoj Grad i hrvatski narod.

Njegove posmrtnе ostatke pokopajmo na groblje, među brojne Dubrovčane, da tamo čeka uskrsnuće, nakon što su šezdesetak godina ležali u tijoh uvalici Zaorsan u Suđurđu na otoku Šipanu.

Pokopajmo ih dostoјno, u duhu pjesme Na Mihajlu koju je napisao Ivo Vojnović 1892. kada je Koprivica imao tri godine, a glasi:

*Jedan po jedan dohodu vlastela  
u crnom lijisu nošeni od fakina  
na zadnje sijelo, gdjeno znak propela  
grobove kruni posred ruzmarina.*

*Nakon svih borba naslijedjenih strasti  
i mržnje davne, što ti žile pali,  
i štenja, i šala, i plandovanja, i lasti,  
harno je leći, gdje su navijek spali*

*Djedovi mrtvi, kad je Knez još vlado.  
Tu sami trunu dalje bar u miru,  
dok cvjetnom travom pase krotko stado,*

*Što san Gospara ne budi u svom gaju.  
„Requiem aeternam!“ - - - čuj eolsku  
liru čempresa grobnih! ... možda šapću  
o raju.*

Potom je don Josip Barišić najavio predavanje sljedećeg predavača, dipl. iur. Antuna Kisića:

## KAZNENA PRIJAVA ZA RATNI ZLOČIN U POSTUPKU POK.

**DR. NIKA KOPRIVICE**

«Kazneno zakonodavstvo i za najteža kaznena djela predviđa da se ne može primijeniti kada protekne zakonom određeno vrijeme od počinjenja kaznena djela ili izrečene kazne, to jest kad nastupi pravni institut zastare.

Navedena odredba predviđena je člankom 18. Kaznenog zakona Republike Hrvatske.

Od ovog pravila, upravo zbog osobite težine društvene opasnosti i općeprihvaćenog stava međunarodnog prava i međunarodnih konvencija stavkom 2. članka 18. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, predviđena je iznimka, te nema zastare za kaznena djela genocida, agresivnog rata, te ratnih zločina iz članka 158., 159. i 160. te drugih kaznenih djela što ne zastarijevaju prema međunarodnom pravu.



Dr. Stjepo Obad govori o životnom putu dr. Koprivice

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Dubrovnik, došavši do saznanja o mjestu pretpostavljenog pokopa posmrtnih ostataka pok. Dr. Niki Koprivice, obratilo se Gradu Dubrovniku sa željom da se izvrši ekshumacija posmrtnih ostataka i pokop na dostojan način i na primjerenu mjestu, a osobito iz razloga jer je pokojnik u momentu pogubljenja obnašao dužnost gradonačelnika Dubrovnika.

Grad Dubrovnik je smatrao svojom dužnošću i obvezom priključiti se navedenoj inicijativi i omogućiti dostojsven pokop i mjesto posljednjeg počivališta svoga nekadašnjeg gradonačelnika.

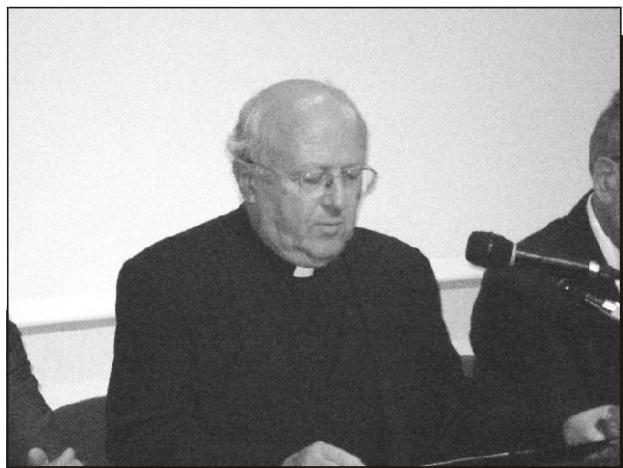
Razmatrajući pravni put i način za obavljanje ovih radnji, a imajući saznanje da je Dr. Niko Koprivica ulaskom parti-

zanskih jedinica u Dubrovnik 18. listopada 1944. odmah zatvoren i među prvim osobama u noći s 24. na 25. listopada 1944. odveden na Daksu, te da je njegovo ime obznanjeno na „poznatom“ plakatu o pogubljenima, Grad Dubrovnik je smatrao da sve radnje trebaju biti provedene u skladu s pravilima struke i u skladu sa tragičnim stradavanjem pok. Dr. Niki Koprivice i zločina počinjenog na Daksi.

S povjesno-pravnog stajališta smatralo se je osobito važnim da se sve provede u skladu s odredbama Kaznenog zakona, te da se za budućnost otkloni bilo kakva sumnja i mogućnost manipulacije, a imajući u vidu još uvek šutnju i neistraženost zločina na Daksi.

Stoga su predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika podružničica Dubrovnik Dr. Augustin Franić i gradonačelnica Dubrovnika gđa Dubravka Šuica 27. siječnja 2004. Županijskomu odvjetništvu u Dubrovniku podnijeli kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja radi kaznenog djela ratnog zločina.

U navedenoj kaznenoj prijavi navedeno je da je, prema izjavama svjedoka, krajem listopada ili početkom studenog 1944. u vrijeme poznatih likvidacija u Dubrovniku i okolicu more donijelo mrtvo tijelo u uvalu Suđurađ na otoku Šipanu. Tijelo je uz dozvolu i nalog mjesnoga partijskog dužnosnika pokopano nekoliko metara od obale. Osoba koja je izvršila pokop, zbog poznatih je političkih prilika bila prisiljena šutjeti, ali je naknadno pojedinosti o tome prenijela uskomu krugu ljudi, te su imena svjedoka navedena u kaznenoj prijavi. Navedena je i okolnost da postoje saznanja da se smatralo kako je Dr. Niko Koprivica ubijen među ostalima likvidiranim na otoku Daksi, te da je u to vrijeme obnašao dužnost gradonačelnika Dubrovnika. Prema iskazima svjedoka priložena je i skica



Don Josip Barišić, voditelj priredbe

mesta, gdje bi se trebali nalaziti posmrtni ostatci.

Županijsko državno odvjetništvo Dubrovnik pokrenulo je postupak koji se vodi pod brojem KN-DO-2/04.

Županijski je sud u Dubrovniku po istražnom sucu pod brojem KIR-194/04 naiožio ekshumaciju, odredio dan 6. srpnja 2004. i odredio sudskog vještaka.

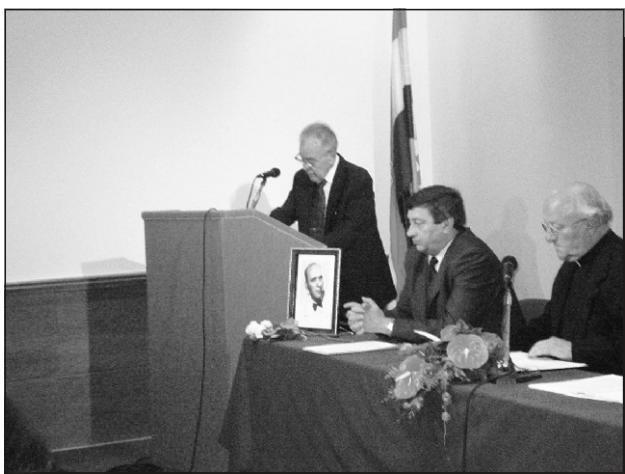
Navedenog dana nije se uspjelo pronaći tijelo, te je ekshumacija nastavljena 19. srpnja 2004. kada su i pronađeni posmrtni ostatci.

Posmrtni ostatci su pronađeni plitko zakopani oko pola metra, na udaljenosti svega nekoliko metara od mora, a izuzeo ih je vještak radi izrade vještva.

Iz nalaza vještaka nedvojbeno je da kosti pripadaju jednoj odrasloj osobi, da je starost kostiju preko 50 godina, da su loše sačuvane, te da je kostur nepotpun. Iz karakteristika, prema vještaku, može se prepostaviti da se radilo o višoj osobi oko 180 cm najverovatnije muškog spola i zrelje životne dobi.

Zbog lošeg stanja kostiju, osobito zbog blizine mora i plitko zakopanih posmrtnih ostataka, DNA analiza nažalost nije uspjela.

Iz dopisa Županijskog državnog odvjetništva od 3. ožujka 2006., upućenoga Hrvatskom društvu političkih zatvorenika podružničica Dubrovnik, a po traženju obavijesti o kaznenoj prijavi, slijedi da za Dr. Niku Koprivicu „nije sporno da je ubijen na Daksi“, te da iz iskaza saslušanih svjedoka proizlazi da isti imaju saznanja od osobe koja je pokopala posmrtnе ostatke, da se radilo o Dr. Niku Koprivici, kojeg je navedeni svjedok dobro poznao.



Predsjednik dubrovačke podružnice HDPZ-a i organizator priredbe, dr. Augustin Franić

U svom dopisu zamjenik županijskoga državnog odvjetnika navodi: „U odnosu na Dr. Niku Koprivicu mi smo izvršili sve radnje koje smatramo potrebnim za ovaj postupak, čak i više, pa Vas time obavještavamo da Vaša Udruga ili obitelj pok. Niki Koprivice, ukoliko želite, možete slobodno izvršiti prijenos i ukop kostiju pok. Niki Koprivice u skladu s odredbama propisa koji to reguliraju, tj. uz potrebne dozvole nadležnih organa uprave, a kako je to propisano Zakonom o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti“.

Zaključno s ovim možemo reći da su na Suđurđu pronađeni posmrtni ostatci pok. Dr. Niki Koprivice, gradonačelnika Dubrovnika 1944., koji je odveden i pogubljen s ostalima koji su ubijeni na Daksi.

Ostaju otvorena pitanja kada i kako je ubijen, zašto je završio u moru i doplutao na Šipan. Što je s drugim ubijenima i je li Dr. Niko Koprivica jedini koji je završio u moru?

Za jedan dio istražnih radnji možemo reći da su napravljene u skladu sa zakonom i u zakonitom kaznenom postupku, ali je nužno nastaviti s postupanjem po kaznenoj prijavi radi rasvjjetljavanja stradanja navedene žrtve, kao i svih drugih žrtava odvedenih i pogubljenih na Daksi i drugima mjestima u okolini Dubrovnika i okončanja istražnog postupka radi ratnog zločina.

Istražujući ratni zločin počinjen u Dubrovniku i okolini u listopadu 1944. i nakon toga, ne samo Daksu, Orsulu, već i druga stratišta, povjesničari prikupljaju raznu građu: od dokumentacije, sjećanja i datih iskaza, ali smatram da posebnu važnost treba dati provedenom kaznenom

postupku i činjenicama utvrđenim u tom postupku. U ocjeni vjerodostojnosti izvora, ova građa može imati posebnu težinu, a često i odlučujuću ulogu u povjesnim prijeporima.

Zato se i počinitelji zločina nisu pokušali neuspješno sakriti iza objave oglasa nazvanog „presuda“!

**Tko sve ima interes da se kaznenoprawno procesuiraju ovi ratni zločini?**

Kao prvo, to su obitelji pogubljenih, da bi se utvrdila povijesna i pravna istina, te mesta gdje počivaju njihovi najbliži. Potom Republika Hrvatska i svi njezini građani kako bi se, nakon uspostave demokracije, u skladu s demokratskim tradicijama demokratskih društava, procesuirali i utvrdili ratni zločini počinjeni na ovom teritoriju, a posebice u vrijeme kada Europa rezolucijom osuđuje zločine počinjene za vrijeme komunizma. Nadalje, Grad Dubrovnik, Dubrovačko-neretvanska županija i svi njezini građani – da se donese kaznenoprawna presuda za zločin koji je 50 godina bio obavljen velom šutnjem i zbog riječi *Daksa* koja se nije smjela ni spomenuti i o kojoj se i danas radi tog straha teško govori; političke stranke u Hrvatskoj, koje se moraju nedvojbeno izjasniti o svom stavu prema ratnom zločinu i tražiti njegovo utvrđenje kaznenim progonom i sudskom presudom; udruge nastale na gajenju tradicija iz drugog svjetskog rata, osobito antifašističke, kako bi mnoge sudionike antifašističkog pokreta i sudionike Narodnooslobodilačkog pokreta oslobodili stigme zločinca i zločinačkog pokreta, a koji u zločinu nisu sudjelovali niti na isti pristajali ili ga opravdavali; Katolička crkva koja u svojoj biti ima osudu zločina i čiji su mnogobrojni članovi žrtve

pogubljenja samo iz razloga jer su pripadali toj crkvi; građani Republike Hrvatske koji su pripadnici drugih naroda i nacionalnih manjina – jer je zločin počinjen nad građanima hrvatskog naroda, ali i građanima pripadnicima drugih naroda i nacionalnih manjina; hrvatska država kao demokratska država, radi svoje prošlosti i teških žrtava koje je imala u vrijeme komunizma, ali i u borbi za hrvatsku državnost kroz stoljeća, mora kaznenoprawno dovršiti i procesuirati ovaj ratni zločin prvenstveno radi interesa svojih građana, ali i pripadnosti europskoj tradiciji kao budući član Europske zajednice; sudbena vlast Republike Hrvatske, kao ustavno posebna vlast u trodiobi zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, dužna je obaviti svoju zadaću i postupajući najbržim načinom, s obzirom na protek vremena od počinjenja zločina, dovršiti postupak.

Geostrateški položaj Republike Hrvatske i njezino okruženje pa i ponašanje svjetskih velesila daju dodatni razlog sudskom utvrđenju ovog ratnog zločina.

**Jer nismo li u ovo vrijeme listopada, studenog i prosinca 1991. bili tik pred novom Daksom?**

Da su ušli u Grad, zar ima sumnje da bi tadašnji gradonačelnik doživio sudbinu Dr. Niki Koprivice i da bi sve hrvatsko doživjelo sudbinu koju su doživjeli građani Vukovara i žrtve Ovčare?

Presuda za zločin na Ovčari, istina prvostupanska, daje dodatni argument da moramo uložiti poseban napor u dovršetku ovog kaznenog procesa za zločine na Daksi i okolini Dubrovnika, jer samo takav pristup vodi demokratskom razvoju društva.



Odvjetnik Antun Kisić, predstavnik gradskih vlasti

Na kraju, vjerovati je izvoru i posljednjim riječima padre Perice, koji poziva na napredak one koji ostaju, ali i stvara obvezu nama koji ostajemo riječima: «*Mi smo nevini. Ako je Božja volja, ne možemo se protiviti. A vama koji ostajete, želimo napredak. Vas, moji supatnici, pozivam da zadnji put zahvalimo Bogu.*»

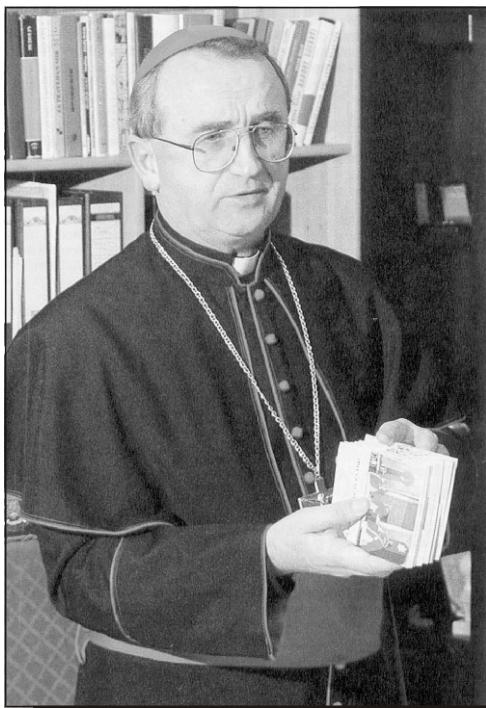
Poslije ova tri referata uzeo je riječ Bisкуп dubrovački, msgr. dr. Želimir Puljić, predavanjem pod naslovom:

### NIKO KOPRIVICA - 'VITEZ SV. GRGURA VELIKOG'

Nekoliko uvodnih riječi.

U četvrtak, 25. listopada 2007. navečer, u sklopu liturgijskog slavlja u crkvi Male Braće, molili smo za sve žrtve s Dakse. Prije podne toga dana zapalili smo svijeće na tom otočiću koji je postao simbolom našeg stradanja. Tamo su, naime, prije 63 godine poubijani nevini ljudi različitih zvanja i godišta: novinari, trgovci, svećenici, redovnici, strojari, profesori, vojni časnici, odvjetnici, podvornici, činovnici, tapetari, vozači, ljekarnici, ratari, listonoše, studenti, vjeroučitelji, umirovljenici, kapetani. Daksa je tako postala paradigmom okrutnog stradanja bez osude i mogućnosti žalbe ili prigovora. A dvadeseto stoljeće, usprkos napretku znanosti i drugih pozitivnih dostignuća, ostat će nažalost upisano u kronikama povijesti kao 'mračno stoljeće dugih sjena, užasnog nasilja i pokolja'.<sup>2</sup> S pravom je uzoriti gospodin kardinal Josip Bozanić ove godine u Bleiburgu postavio konkretno pitanje, 'kako za te zločine još nitko nije odgovarao, a imena nalogodavaca i izvršitelja još su uvijek nepoznata'?<sup>3</sup>

Pohvalno je stoga što je Grad Dubrovnik preko odvjetnika Antuna Kisića<sup>4</sup> uz potporu gradonačelnice prof. Dubravke Šuice, pokrenuo pravni postupak u sluča-



Biskup dubrovački  
msgr. dr. Želimir Puljić

ju dr. Niku Koprivice. U svom priopćenju gospodan Kisić je obrazložio kako je rasvjjetljavanje ovog i drugih slučajeva s Dakse u interesu obitelji stradalih, svih stranaka i udruga, Crkve i svih građana Republike Hrvatske. Jer 'ratni zločini' ne zastarijevaju. Vrijedno je u ovom kontekstu spomenuti studiozno djelo gospoda Joška Radice o stradanjima na jugu Hrvatske, 'Sve naše Dakse'.<sup>5</sup>

Prošlost je, naime, dio našeg života i ona se očituje i u sadašnjosti. Žrtve s Dakse nisu jedini stradnici Drugoga svjetskog rata. Ali, pripadaju žrtvama dvadesetog stoljeća kada je bilo najviše stradalnika zbog ideoloških borbi 'fašizma, nacizma i komunizma'. Među njima je veliki broj onih koji su mučeni i ubijeni zbog vjere. Kroničari podsjećaju kako je 'prema nekim procjenama od Isusova ras-

peća na križu do 2000. godine zbog vjere ubijeno sedamdesetak milijuna kršćana', a samo u proteklom, 20. stoljeću oko 45 milijuna; gotovo dvije trećine mučenika cijele povijesti Crkve<sup>6</sup>. U nedjelju, 28. listopada 2007. na Trgu sv. Petra u Rimu proglašeno je 498 mučenika Španjolskoga građanskog rata. Upravo je zbog toga dvadeseto stoljeće upisano kao 'mračno stoljeće užasnih pokolja'. A dramatični podaci o nevino stradalima govore kako je XX. stoljeće vrijeme osobitih crkvenih mučenika: biskupa, svećenika i vjernika laika, kako kod nas,<sup>7</sup> tako i diljem Europe i svijeta.

Ne mogu večeras ne sjetiti se Isusovih riječi svojim apostolima na Posljednjoj večeri, kad im najavio da će se te noći sablazniti, jer pisano je 'udarit će pastira i stado će se razbjeći' (Mt 26, 26). Partizani, koji su u listopadu 1944. ušli u Grad, nisu vjerovali, ni držali do riječi Svetog Pisma. Ali, upotrijebili su 'strategiju' ubijanja i zastrašivanja, počevši od intelektualne skupine odgovornih u Gradu kako bi se stado raspršilo. Na najokrutniji način takozvani antifašisti - 'osloboditelji' poubijali su 24. i 25. listopada oveću skupinu ljudi na Daksi i tako 'oslobodili' Grad od 'zaslužnih i čestitih ljudi', kako o gospodu Koprivici piše prof. Obad. Kakvom lakoćom su ubijali svjedoči pismo Ante Jurjevića 'Baje', koji je bio 'organizacijski sekretar KPH za Dalmaciju'. U svom dopisu – izvješću, koje je napisao 25. listopada 1944. i poslao oblasnom komitetu KPH na Vis, Jurjević piše svojim 'dragim drugovima' kako je gledom na one 'narodne neprijatelje otpremljeno što ovamo, što onamo njih oko 60, a među njima i sedam popova', pa traži mišljenje što sada činiti. Izvješće također kako je nakon strijeljanja ob-

2 Glas Koncila od 17. listopada 2004., str. 7.

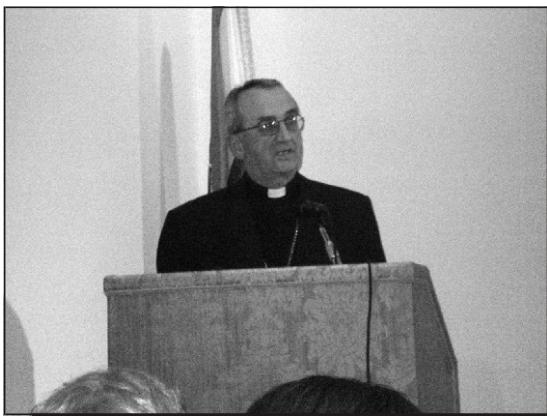
3 Kard. Josip Bozanić, Propovijed na Bleiburškom polju 13. svibnja 2007, Glas Koncila 2007, str. 22: 'Na ovom mjestu, kao biskup Crkve u hrvatskom narodu, ne smijem šutjeti. Štoviše, valja mi postaviti pitanja koja postavlja svaki čovjek prosvijetljen istinom: Kako to da 60 godina nakon stravičnog zločina, bez obzira na to što još uvijek postoji dovoljan broj svjedoka i prikupljenih svjedočanstava, te bez obzira na to što je iz mnoštva činjenica vidljivo o čemu se radilo, nitko nije odgovarao? Kako to da su još uvijek nepoznata imena nalogodavaca i izvršitelja tih djela? Kako to da se još uvijek ne može čuti jasna osuda svega što vapi zbog gaženja božanskih i ljudskih prava, a učinjeno je protiv hrvatskog naroda? Kako to da nije napravljen popis žrtava i da nisu obilježena mjesta masovnih grobnica u kojima do danas neidentificirane leže kosti poznatih i nepoznatih ljudi? Grozna je pomisao da su tolike godine zajedno s nama živjeli i žive ubojice.. Molimo za njih, daim Bog dadne snagu obraćenja, priznanja i prihvatanja slobode u istini.'

4 Na tribini 'Tko je bio dr. Niko Koprivica', koju je organizalo Hrvatsko društvo političkih zatvorenika u dvorani sv. Klare u Dubrovniku, 30. listopada 2007., odvjetnik Antun Kisić je izvijestio kako je Grad Dubrovnik u slučaju stradanja dr. Niku Koprivice, podnio 'kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja zločina'.

5 Joško Radica, Sve naše Dakse -Hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade –doprinos istini, Matica Hrvatska, Dubrovnik 2003., str. 834.

6 Informativna Katolička Agencija od 26. prosinca 2003.

7 Anto Baković, Svećenici žrtve rata i porača 1941-1945. - stradanja Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu, Zagreb, 1994. Svećenik Vrhbosanske nadbiskupije vlč. don Anto Baković donosi u toj knjizi popis od 601 imena mučenika stradalnika, svećenika i redovnika, kao i 62 svećenika pripravnika, jedna cijela bogoslovija (str. 253). U pripremi je drugo dopunjeno izdanje koje bi uskoro trebalo ugledati svjetlo dana.



Biskup msgr. dr. Puljić izlaže na komemoraciji

javljen plakat o presudi 'u ime naroda', te zaključuje 'kako bilo da bilo, ubitih ih se mora'.<sup>8</sup>

Sedam mjeseci kasnije, prema nekim svjedočenjima 10. svibnja 1945., partizani 'osloboditelji' ubili su na surov i okrutan način i dubrovačkog biskupa mons. dr. Josipa M. Carevića, nedaleko od kapele Majke Božje u Strmcu u šumi, gdje je navedno i pokopan. Do danas se, nažalost, nije našao lokalitet gdje je to bilo. Dubrovačka biskupija je u zadnjih desetak godina u više navrata organizirala predavanja o stradanju biskupa Carevića: u siječnju 1995. održana je uobičajena tribina 'Ususret sv. Vlahu' o žrtvama komunističkog terora na dubrovačkom području, a u siječnju 1997. o 'svećeničkim žrtvama Crkve u Hrvata u II. svjetskom ratu - s posebnim osvrtom na biskupa Carevića'. U vidu proučavanja sudbine biskupa Carevića održan je o njemu jednodnevni skup u siječnju 2000. Predavanja s tog skupa objavljena su u knjizi 'Josip Marija Carević – biskup dubrovački'.<sup>9</sup> Dubrovačka biskupija, koja je u tom ratnom vijetu ostala bez svoga pastira (a u isto vrijeme i Grad bez gradonačelnika), pok-

renula je postupak traženja mjesto biskupa Carevića,<sup>10</sup> s nakon dostoјno ga pokopati kad se pronađu njegovi smrtni ostatci.

Dubrovnik je pretrpio strašno nasilje tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, o čemu se nije smjelo ni pričati, pa je kroz pola stoljeća komunističkog režima vladala o tomu prisilna šutnja. Dolaskom pak demokracije, hrvatske su institucije počele istraživati i nalaziti zajedničke grobnice brojnih stradalnika, kako u vremenu rata, tako i u poraću, posebice žrtava Bleiburške tragedije, koje su 'osloboditelji-antifašisti' kroz pola stoljeća brojčano umanjivali, prešućivali, ili pak opravdavali u vidu 'novog besklasnog društva' koje su namjeravali stvarati.

Zabrinjava nas, međutim, činjenica što se i nakon 17 godina demokracije mnogi ne oslobađaju ideoloških zabluda. Na prste se mogu nabrojati oni koji će imati hrabrosti reći, poput dr. Zdravka Tomca, da su 'sudjelovali u sustavu koji je tlačio, progonio i ubijao nevine ljudi'.<sup>11</sup> Nadati se da primjer prof. Tomca bude i drugima nadahnucće te pomognu suvremenim povjesničarima reći istinu o tim događajima. Jer, 'samo nas istina može osloboediti' (Iv 8, 32).

Budući da su progoni, posebice vjernika, proizveli veliku sjetu mučenika, Ivan Pavao II. pozvao je mjesne Crkve neka 'učine sve da se ne pusti zaboravu spomen onih koji su trpjeli za vjeru i Crkvu' i potakao neka se 'priključi potrebita dokumentacija'. Tako je dao određeni zamah temi mučeništva. Tijekom 25 godina svoje Papinske službe proglašio je svetima i blaženima 1.716 ljudi, a od tog silnog

broja svetih i blaženih uzora njih je 1.402 s aureolom mučenika, tj. 80 posto. U odaširu svetih i blaženih mučenika, Papa je osobitu pozornost posvetio 20. stoljeću.

Stoga sam 6. lipnja 2003., u prigodi njegovog pastirskog pohoda našemu Gradu rekao: 'Radosna je danas i raspjevana gruška luka što su Vaše noge stupile na mučeničkom krvlju natopljeno tlo ove biskupije i domovine naše. Danas se u nebuh raduju i oni brojni svjedoci koji su u zgodno i nezgodno vrijeme (usp. Tim 4, 2) ostali vjerni Bogu i Crkvi, te u trajnoj borbi za krst časni i slobodu zlatnu, uspjeli prenijeti na svoje potomke vjeru i kulturnu baštinu od koje i danas živimo. Siguran sam kako će nam se posebice pridružiti dubrovački mučenici s Dakse, svećenici i ugledni vjernici svjetovnjaci. Oni su, naime, upravo iz ove Luke ljeta Gospodnjega 1944. odvedeni i ubijeni na tom obližnjem otociću. Pridružiti će nam se i brojni pali branitelji iz Domovinskog rata, koji se nisu plašili ni sile, a ni oružja onih koji su bili naumili u ropstvo i okove staviti, ne samo ovaj Grad - simbol slobode, nego i cijelu zemlju Hrvatsku'.<sup>12</sup>

Dok večeras uz žrtve s Dakse spominjemo mjesto i način stradanja dr. Koprivice, nemamo nakanu baviti se njihovim progoniteljima i ubojicama. Ili, ne daj Bože, buditi strasti s osjećajima mržnje. Ne. Spominjanjem nastradalih želimo iskazati dužno poštovanje prema nedužnim žrtvama i njihovoj moralnoj veličini, koja je postala baštinom naše sadašnjosti. Među pedesetak nastradalih na Daksi ima sedam svećenika, kao sedam osobitih Božjih darova Gradu, Crkvi i Dubrovačkoj biskupiji. To su: don Mato Dobud, don Josip Schmidt, don Mato Kalafatović-Milić, don Đuro Krečak, fra Marijan Blažić, fra Toma Tomašić i pater Petar

8 Joško Radica, Sve naše Dakse..., str. 236. bilješka 444.

9 Želimir Puljić i Mile Vidović (ur.), Josip Marija Carević – biskup dubrovački (1883.-1945.), Biskupski Ordinarijat Dubrovnik - Matica Hrvatska, Dubrovnik - Metković 2002., str. 324

10 Dubrovačka biskupija je 30. siječnja 2005. uputila službeni dopis Predsjedniku Odbora za zakonodavstvo gosp. Florijanu Borasu da preko zaduženih državnih tijela pronađu mjesto pogibije i ukopa biskupa Carevića, te o tome izvijeste ured biskupije. Do danas, nažalost, nije stiglo nikakvo priopćenje.

11 Zdravko Tomac, Moj obračun s KGB (komunizmom, globalizmom, bezboštvo), Detekta, Zagreb 2007., str. 11: 'Svjestan sam da će moju preobrazbu mnogi dočekati na nož. Oni koji nisu spremni na pokajanje, koji se nisu spremni suočiti s vlastitim zabludama, ne samo što će me sotonizirati, nego će me pokušati i ismijati kako bi obranili svoje zablude i pravo na te zablude. Dakle, ova moja knjiga jest i moj obračun s komunizmom, globalizmom i bezboštvo, nego i sa samim sobom i vlastitim zabludama, kao priznanje moje krivnje, moga grijeha, jer sam bio dio sustava koji je tlačio, proganja i ubijao nevine ljudi'.

12 Zoran Filipović, Sveti Otac Ivan Pavao II. u trećem pastirskom pohodu Hrvatskoj, Znanje i HBK, Zagreb 2003, str. 45.-47. U prigodnom pozdravu papi Ivanu Pavlu II. tada sam rekao: 'Vaše nastojanje neka se mirno riješi sporovi, obustavi rat i pomogně stradalima, neka se poštuju prava i dostojanstvo svakog čovjeka, svake etničke ili konfesionalne zajednice, poznata su čitavom svijetu. Ali, napose su poznate nama koji smo tu skrb neposredno doživjeli... Vi ste zagrljajem duboke solidarnosti u Isusu Kristu, našoj jedinoj nadi (Tim 1,1) rekli kako narod u Hrvatskoj proživljava povjesno razdoblje u kojem je Crkva pozvana živjeti novo proljetno doba. I niste se umarali kroz čitavo vrijeme rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kako svojim pismima i nagovorima, tako i nezaboravnim pastirskim pohodima zalijevati uljem Evandelja rane povrijeđenoga hrvatskog puka. Hvala Vam, vrhovni pastir opće Crkve i neumorni promicatelju istinskog mira! Hvala Vam, iskreni prijatelju svakoga čovjeka, svakoga naroda i čitavoga čovječanstva. Usmjerite danas naše lade neka smjelo izvezu na pučinu i potaknite neka zaplove punim jedrima. Odredite pravac i brzinu kretanja. Upozorite nas na pogodne i nepogodne vjetrove kao i na opasne morske struje. Povedite nas Isusu Kristu, jedinom otkupitelju čovjeka, koji je put, istina i život. I podsjetite nas kako je njegov križ jedini pravi kompas, koji nas vodi u vječnu luku spasenja...'!



Dr. Niko Koprivica 1929.

Perica.<sup>13</sup> Uz pobijene svećenike, vjernike laike i građane stradalnike s Dakse, večeras posebice spominjemo gradonačelnika Nika Koprivicu, koji je uz važne službe i zaduženja u Gradu, svojevremeno bio odlikovan i Vatikanskim odličjem. Stoga je pohvalno što je Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, na čelu s dr. Augustinom Franićem, organizalo ovaj susret na kojem su ugledni govornici, prof. dr. sc. Stjepo Obad, dr. oec. Augustin Franić i dipl. iur. Antun Kisić, predstavili gospara Nika Koprivicu. Budući da je on bio izabran i proglašen 'vitezom komandorom Reda sv. Grgura Velikog' učinilo mi se korisnim reći nekoliko riječi o tom vatikanskom odlikovanju.

### Viteško odličje dr. Niki Koprivice

Riječ vitez vezana je uz ratnike iz Srednjeg vijeka, kad su se osnivali i 'viteški redovi'. Druga dva tipa ratnika bili su 'pješadija i strjeličari'. Veli se kako je srednjovjekovni vitez ekvivalent danšnjem tenku po učinkovitosti i po vrijednosti u bitci. Sinovi plemića po pravu su postajali vitezovima. Odlazili su u ranoj dobi na dvor i trenirali za štitonoše. S

*Ljubljenom sinu pozdrav i apostolski blagoslov!*  
Iz brojnih molbi dubrovačkog biskupa i našeg zastupnika u Jugoslaviji razvidno je da si ti, načelnik Dubrovačke općine, ovoj Svetoj Stolici iskazao svoju veliku odanost prema Nama i Stolici svetog Petra, u prilici kada je naše izaslanstvo posjetilo Dubrovnik i dočekano svečanim ophodom.

Da bi primio nagradu jednaku vjeri, kojom, slažući se s tolikim molbama molitelja, iskazujemo blagonaklon i zahvalan duh prema tebi, biramo te i proglašavamo vitezom komandorom Reda sv. Grgura Velikog, civilne razine. I obdarujemo te prekrasnim pokrivalom istih vitezova.

Tebi dakle time dopuštamo odjenuti odgоварајуće odijelo vitezova ovog Reda i stupnja, te da isto tako nosiš odgоварајуće znakove, naime, zlatni osmorokutni križ većeg oblika, grimizne površine s likom sv. Grgura Velikog u sredini, koji neka visi o svilenoj grimiznoj vrpcu, plavoj na rubovima, izvedenoj oko vrata. Kako ne bi bilo neke razliku u odijelu i u križu ove vrste koji važa nositi, odredili smo neka ti se pošalje nacrt u prilogu.

Izdano u Rimu, kod sv. Petra pod Rijarovim prstenom, dana 21. travnja 1926., pete godine našeg Pontifikata.

### Prijevod odličja koje je Papa dodijelio dr. Niki Koprivici

vremenom su izučavali vještine borbe mačem i drugim oružjem, a podučavani su i u nekim profinjenim znanjima, poput latinskog jezika i plesa. Kad bi već stasali u mladiće, ceremonijalno su ušli u prvi dvobojo, nakon kojeg je slijedila proslava u čast novog viteza. Tada su se zaklinjali da će 'braniti slabije, biti udvorni prema damama, odani kralju i da će služiti Bogu'. Tražilo se od njih također da budu 'ponizni pred drugima, osobito pred nadređenima', da 'ne izriču suvišne riječi', te da 'pokazuju milost prema poraženom neprijatelju'. A kako nije bilo lako postati vitezom, birali su se najbolji od ratnika. Viteško doba ostavilo nam je brojene legende i priče o junacima, što u današnje vrijeme budi romantična maštanja o prošlosti i nudi trajnu inspiraciju modernom čovjeku.

Uz osnivanje 'viteških redova' razvijala su se i pravila ponašanja koja su se ticala 'časti, vjernosti, čestitosti, odvažnosti, hrabrosti i vještine'. A uključivalo se i određene 'vjerske elemente'. Obvezе i funkciju vitezova kratko i jasno je prikazao John od Salisburyja, kad je opisivao raz-

log njihova ustanovljenja, pravila ponašanja i njihovu zadaću. Ona je izražena u riječima: 'štiti Crkvu, boriti se protiv izdaje, poštivati vjerske službenike, otklanjati nepravdu od siromašnih, uvoditi i štiti mir u svom kraju, te proliti krv za svoju braću ako to ustreba'. U Engleskoj se titula viteza (knight) dodjeljuje izuzetnim osobama kao priznanje za službu ili za životno djelo. Muškarci koji prime viteštvu (knighthood) oslovjavaju se sa 'sir' ispred imena, a žene dobivaju počasni naziv 'dame'. U Hrvatskoj se izraz 'vitez' koristi kao neformalna počasna oznaka za hrvatske branitelje u Domovinskom ratu.

Uz ime 'vitez' bila su vezana i određena svjetovna odličja: 'Svetog Ivana Jerusalenskog', 'Svetog Groba u Jeruzalemu', 'Vitezova templara' i 'Teutonskih vitezova'. Takva su odličja obično sadržavala likovni prikaz s popratnim tekstom na latinskom koji opisuje 'namjenu odlikovanja': za hrabrost, za revnost, za zasluge itd.<sup>14</sup> Određena viteška odlikovanja usvojila je i prakticirala Sveti Stolica kroz povijest, od kojih neka još postoje. Budući da je gospod Niko Koprivica odlikovan

13 Dr. Augustin Franić, Svećenici mučenici –svjedoci komunističkog progona, Dubrovnik 1996. str. 60. Knjižica, koju je priredilo 'Društvo Hrvatskih katoličkih intelektualaca -Dubrovnik', donosi kratke biografske podatke o stradanju dubrovačkog biskupa dr. Josipa Carevića, 22 ubijena svećenika i redovnika i šest bogoslova s područja Dubrovačke biskupije. Vidi također: Joško Radica, Sve naše Dakse..., str. 253.-254.

14 U raznim zemljama dodjeljivala su se tako odličja za hrabrost, za revnost i druge zasluge, kao napr. A la caridad = Za milosrdje - španjolski Orden dobročinstva. Amantibus iustitiam, pietatem, fidem = Za ljubitelje pravde, pobožnosti, vjernosti - ruski carski Orden sv. Ane. Bellicae virtutis praemium = Nagrada za ratničku hrabrost - francuski Vojni orden sv. Louisa. Ex oriente lux = Svjetlo (dolazi) s istoka - bugarski Orden sv. Ćirila i Metoda. Patriae et humanitati = Za domovinu i čovječnost - austrougarski Počasni znak za zasluge Crvenog kriza. Pauperum solatio = Utjeha siromaha - portugalski Orden sv. Izabele. Pro Deo et principe = Za Boga i vladara - papinski Orden sv. Grgura Velikog. Pro ecclesia et pontifice = Za crkvu i papu - papinski Počasni križ. Pro fide, rege et lege = Za vjeru, kralja i zakon - ruski Orden bijelog orla. Virtuti et merito = Za hrabrost i zaslugu - vatikanski Orden Pija IX.



*Veliki križ viteza komandora,  
Papino odličje dr. Koprivici*

'Redom sv. Grgura Velikog', evo, kratke informacije o tom i drugim redovima i odličjima koje je Sveta Stolica dodjeljivala zaslužnim vjernicima. To su:

-'Vrhovni red Kristove vojske', koji je osnovao portugalski kralj 1318. za obranu od Saracena. Pape su podjeljivali ovo odličje katoličkim vladarima. Poslije smrti belgijskog kralja Baldvina nema više živih članova ovog reda.

-'Red zlatne vojske' (Speron d'Oro) čija je odličja dijelio i Papa i svjetovni vladar (kralj, car) kako osobama, tako i obiteljima ili institucijama. Ovo odličje npr. dobile su obitelji d'Este i Cesarini, te Bolonjsko sveučilište.

-'Red sv. Pija IX.' utemeljio je papa Pijo IX. 1847. kako bi se nastavila praksa 'starih Papinih vitezova' (iz 1559.). Odličja su bila obilježena plaketom i viteškim križem, te plemićkim povlasticama.

-'Red sv. Grgura Velikog' ustanovio je Grgur XIV. 1831. godine. Odličja su bila u tri stupnja: s Velikim križem prvog i drugog stupnja, zatim komandori (četvorode) i vitezovi. Papa je odredio maksimalan broj članova: najviše 30 s Križem i 70 komandora i vitezova.

-'Red sv. Silvestra pape' ustanovio je reformom 'Zlatne vojske' papa Grgur XIV. 1841. i odredio tri vrste odličja: za vitezove, komandore i one s velikim križem.

-'Red sv. Jeruzalemetskog groba' vezan je uz Papu i ima oko 18 tisuća članova diljem svijeta. Red je ustanovio 'odličja' koja se mogu davati i onima koji nisu članovi 'Reda'.

Navedena odličja dodjeljivana su kao priznanje za djela učinjena za dobrobit Crkve. Neka je dijelio sâm Sveti Otac, kao npr. 'Red Kristove vojske', 'Red Zlatne vojske' (Speron d'Oro), 'Red sv. Pija IX', 'Red sv. Grgura Velikog', 'Red sv. Silvestra pape', ili pak po delegaciji kao odličja 'Reda sv. Jeruzalemetskog groba', i 'Teutonskih vitezova'. Osim viteških odličja, koje je Sveta Stolica dijelila laicima, a ne svećenicima i redovnicima, postoji i odličje 'Pro Ecclesia et Pontifice' (za Crkvu i Papu), koje mogu dobivati i klerici. Papa Ivan Pavao II. uveo je mogućnost da se 'viteška odličja' mogu dodjeljivati i ženama, kao npr. odličje 'Križa sv. Grgura Velikog' i 'sv. Silvestra pape'.

Ovako glasi prijevod odličja gospoda Niki Koprivice:

Ljubljenom sinu pozdrav i apostolski blagoslov!

Iz brojnih molbi dubrovačkog biskupa i našeg zastupnika u Jugoslaviji razvidno je da si ti, načelnik Dubrovačke općine, ovoj Svetoj Stolici iskazao svoju veliku odanost prema Nama i Stolici svetog Petra, u prilici kad je naše izaslanstvo posjetilo Dubrovnik i dočekano svečanim ophodom.

Da bi primio nagradu jednaku vjeri, kom, slažući se s tolikim molbama molitelja, iskazujemo blagonaklon i zahvalan duh prema tebi, biramo te i proglašavamo vitezom komandorom<sup>15</sup> Reda sv. Grgura Velikog, civilne razine. I obdarujemo te prekrasnim pokrivalom istih vitezova.

Tebi dakle time dopuštamo odjenuti odgovarajuće odijelo vitezova ovog Reda i stupnja, te da isto tako nosiš odgovarajuće znakove, naime, zlatni osmorukutni križ većeg oblika, grimizne površine s likom sv. Grgura Velikog u sredini, koji neka visi s svilenoj grimiznoj vrpcu, plavoj na ru-



*Lik viteza komandora  
Reda sv. Grgura Velikog*

bovima, izvedenoj oko vrata. Kako ne bi bilo neke razlike u odijelu i u križu ove vrste koji valja nositi, odredili smo neka ti se pošalje nacrt u prilogu.

Izdano u Rimu, kod sv. Petra pod Ribarovim prstenom, dana 21. travnja 1926., pete godine našeg Pontifikata.»

\* \* \*

Poslije izlaganja msgr. dr. Želimira Puljića, nazočni su zapjevali skladbu „Do nebesa“ padre Petra Perice, isusovca koji je ubijen na Daksi. U nastavku je voditelj zahvalio predavačima i ocu Biskupu, te svima nazočnjima, koji su sa velikim zanimanjem i strpljenjem slušali predavanje. Zahvalio se gradonačelnici gdje prof. Dubravki Šuici i Poglavarstvu Grada, koji su svojim stavom i odlukom omogućili da se izvrši ekshumacija posmrtnih ostataka dr. Koprivice u Suđurđu na Šipanu.

Na samom kraju upozorio je sve, da poneseu poruku kako će uskoro biti pogreb, te da dođu sa svojim članovima obitelji i prijateljima, kako bi se nekadašnjeg gradonačelnika dr. Niku Koprivicu dostoјno sahranilo. •

<sup>15</sup> Biti izabran i proglašen u Red viteza komandora znak je visokog čina tog viteškog Reda. Odlikovanje je dr. Koprivici osobno predao dubrovački biskup mons. dr. Josip Marčelić u glavnoj dvorani biskupske palače u Dubrovniku, dana 6. lipnja 1926. u 11,30. Svečanosti uručenja ovog odličja nazočili su članovi Stolnoga kaptola, gradsko svećenstvo i predstavnici redovnika, predstavnici Grada i određena skupina građana (usp. List Dubrovačke Biskupije, 1926., str. 56.).

# JOŠ O PARTIZANSKOM ZLOČINU U KLOŠTRU U KANIŽI KOD GOSPIĆA (II.)

Nama koji smo završili školovanje prije Švarrove reforme školstva, poznato je da je kloštar samostan i da su fratri unutar samostana imali hospicij (gostinjac, prenoćište), te da su bili preteče prvoga organiziranog turizma. Fratri bi putnike namjernike smjestili u gostinjac, omogućavajući im, naravno uz naplatu, prenoćište i hranu. I fratri su putovali od samostana do samostana i u gostinjcima prikupljali obavijesti o kraju i ljudima. To bi zapisivali i nove spoznaje širili dalje usmeno ili pisom riječi. Bila su to putovanja od nekoliko mjeseci do više godina, koja postoje i danas, a koriste ih pojedini stručnjaci.

Znalo se dakle da je u Kaniži postojao samostan i u njemu gostinjac. U Državnom arhivu u Gospiću postoji sačuvani dokument, kojim gospodin Čanić daruje kapucinima iz Karlobaga zemlju za izgradnju hospicija. Znalo se to, ali se nije htjelo znati, jer bi trebalo izvršiti arheološka istraživanja, a ona bi odgodila izgradnju upravne zgrade *Parka prirode Velebit*, ili bi - ovisno o kvaliteti nalazišta - zgradu trebalo graditi na drugom mjestu. Tek kad je mladi gospički župnik pop Ante Luketić, dobro upućen u značenje toga povijesnog lokaliteta, podigao uzbunu, obrativši se nadležnim ustanovama i pojedinim udrugama, među kojima i našoj Podružnici, voda se uzbukala. Nakon žučnih sastanaka o kojima sam već pisao, posebice prvom, gradonačelnik Grada Gospića, Milan Kolić, dijelio je neprimjerene etikete, od kojih se veliki dio odnosio na moju malenkost, optužujući nas da svojim postupcima štetimo građanima Gospića, posebice mladima za koje se ta upravna zgrada i gradi. Pitao je, zašto se sada potežu ova pitanja? Kad smo znali za ovo, zašto ranije nismo reagirali? Nije se upitao, zašto on i državne institucije, mjerodavne za ova pitanja, nisu obavile svoj posao za koji su plaćene novcem poreznih obveznika! Na drugom sastanku strasti su se smirile i postignut je kompromis, da se upravna zgrada, koja je zadirala u masovnu grobnicu, izmjesti i da se prilikom izvođenja radova budno pazi na moguće arheološke nalaze i, ukoliko ih se nađe, da se obustave radovi i pozovu arheolozi. Ravnateljica *Parka prirode Velebit*, gospođa Ana Brkljačić, obećala

*Piše:*

**Ivan VUKIĆ**

je da će zadužiti svoga djelatnika da budno nadzire izvođenje zemljanih radova i ne dopusti da se mogući arheološki nalazi uništi.

Nijedan kompromis ne zadovoljava sudionike u cijelosti, a u ovaj uopće nisam vjerovao. Znao sam da dogovor i dana obećanja ne će biti poštovani. Zbog moga načelnog stava o partizanskim zločinima i zločinačkoj komunističkoj ideologiji, te nerazumnoga i nerazboritog ponašanja gradske vlasti glede obilježavanja mjesta tih zločina, izbjegavaju me radi nagodbenjaštva i kukavičluka i oni koji se sa mnom slažu, a to slaganje potvrde kada ih nitko s strane ne čuje i ne vidi. Za mene ništa novo, jer smo moja obitelj i ja to proživiljavalni u Titovoj Jugoslaviji "bratskih" naroda, a igra se i dalje nastavlja, samo ne onako brutalno zatvaranjem, pretresom stana i kuće i obavijesnim razgovorima, već prizemnim "linčem" ulice. Žao mi je i jednih i drugih. Na kraju svoga životnog puta, shvatit će da su potratili vrijeme, te na neke svoje postupke na koje će ih podsjećati savjest, ne će imati valjani odgovor.

Pop Ante Luketić ustrajan je i ne odustaje od svoje zamisli. Želja mu je uzdići žrtvu svoga predšasnika, popa **Dragutina Kuklja**, koji je s još osamdesetak svojih župljana nakon zlostavljanja strijeljan i pokopan u vojni streljački rov, "laufgraben" u Kloštru-Financiji-Tratini. Povremeno obilazi stratište i gradilište. Kod posljednjeg obilaska utvrdio je, da je prostor ispred upravne zgrade raskopan i u arheološkom smislu devastiran, a na skupno grobište odložen otpadni građevinski materijal i nabacana zemlja iz iskopata. Tu i tamo još se naziru ostaci zidova stare građevine ili građevina. Ostao je zaplanjen nad izvršenim kulturocidom. Pisima se obratio nadležnim i moguće zainteresiranim za pomoć. Pisma i neke odgovore na njih potom je objavio u mjesecniku *Navještenje*, kojeg izdaje Župa Gospić. Evo prijepisa tih pisama, vjerna izvornicima.

**ŽUPNI URED**  
*Navještenja BDM*  
Gospić, 21. siječnja 2007.  
Br. /2007.

*Predmet: Otvoreno pismo povodom prijenosa spomen-kamena sa stratišta Kaniže Gospičke za Crkvu hrvatskih učenika na Udbini*



Pogled na grobište u Kloštru

**Gradonačelnik  
Gospodin Milan Kolić  
GRAD GOSPIĆ**

Poštovani gospodine Gradonačelnice!

U subotu, 18. kolovoza na Župni ured župe Gospic stigla je obavijest i poziv o proslavi Dana hrvatskih mučenika 9. rujna 2007. na Udbini. Dopis je uputio fra Nediljko Knezović, župnik udbinski, a dostavljam Vam kopiju na znanje.

Župa Gospic potvrdila je svoje uključivanje u ovu prevažnu akciju prikupljanja kamenja za „memoriju mučeništva“ na Udbini, hvalevrijedni projekt Gospic-ko-senjske biskupije i Ličko-senjske županije. Kamen ćemo uzeti s lokacije Kloštar ili Tratina u Kaniži, donedavnoj vojarni. Od dvadesetak masovnih grobnica na području našega Grada Gospic-a odlučili smo se ove godine za ovu lokaciju, jer smo u Godini duhovnih zvanja, a tu je prema usmenom i pismenom svjedočanstvu naših živućih mještana posljednji put viđeno tijelo mog predstavnika vlč. Dragutina Kukalja, župnika gospičkoga, mučki ubijenoga od partizanske jugovojske 4./5. travnja 1945. godine.

Vjerujem da Vam je poznata nedavno usvojena Deklaracija Vijeća Europe o osudi komunizma i komunističkih zlodjela te da ćete kao Gradonačelnik koji nastoji i naš Grad Gospic uključiti u suvremene europske tokove i u tom smjeru uvažiti ovaj novi europski dokument.

Također vjerujem da ste upoznati sa pozivom kardinala Josipa Bozanića koji je na propovijedi 15. svibnja ove godine u

Bleiburgu pozvao sve državne i sve ostale strukture na traženje istine i vrednovanje svake žrtve, osobito ubijenih i pokopanih u masovnim grobnicama.

Ova hvalevrijedna akcija potakla me je da u idućem broju našeg župnog mjeseca Navještenje za mjesec rujan objavim dokumentaciju koju sam u listopadu prošle godine s istom nakanom proslijedio ustanovama i pojedincima odgovornima za osvjetljavanje ovog poratnog zločina učinjenog od partizanske jugovojske. Upoznati ste jer i sami ste sudjelovali na sastancima.

Kao prvi čovjek našeg Grada Gospic-a primili ste prostor vojarne darovan na trajno korištenje Gradu Gospicu. Prilika je, a i naša obveza, ispitati ovaj poratni zločin te obilježiti sve masovne grobnice ljudi različitih vjera i nacija i odati dužno poštovanje žrtvama komunističkog i svakog drugog jednoumlja.

Premda je prostor vojarne dobio svoju namjenu, nadam se da ste to voljni učiniti kao naš Gradonačelnik, kao osoba koja želi djelovati po međunarodnim humanim načelima poštivanja mjesta neobilježene masovne grobnice, a također i kao hrvatski domoljub kao pripadnik demokratske političke orientacije.

Nadam se da ste kao vjernik, član rimokatoličke župe Gospic, spremni odazvati se pozivu pape Benedikta XVI. i u svom javnom djelovanju savjesno i odgovorno zastupati moralna načela Katoličke Crkve vrednujući pokojnike čija tijela u ovoj masovnoj grobnici čekaju uskrsnuće

mrtvih. Znajte, blagoslov Boga i ljudi Va-ma i Vašem potomstvu za to neće izostati.

Ovo otvoreno pismo, Vama gospodine Gradonačelnice, objavit ću u sljedećem broju mjeseca Navještenje za mjesec rujan. Prije nego ubrzo učinim nužni sljedeći korak prema javnosti i ostalim crkvenim i državnim institucijama, pozivam Vas i Vaše suradnike da, ukoliko želite, do utorka, 28. kolovoza 2007. godine pismeno uputite ovom Župnom uredu svoj prijedlog za očuvanje dostoanstva ubijenih ljudi i mjesta pokopa u masovnim grobnicama, a osobito u Kaniži gdje se i ovih dana kopa i nedolično oskrvruje neobilježenu masovnu grobnicu. Vaš dopis objavit ću uz ovo pismo.

**S poštovanjem,  
pop Antun Luketić  
župnik gospički**

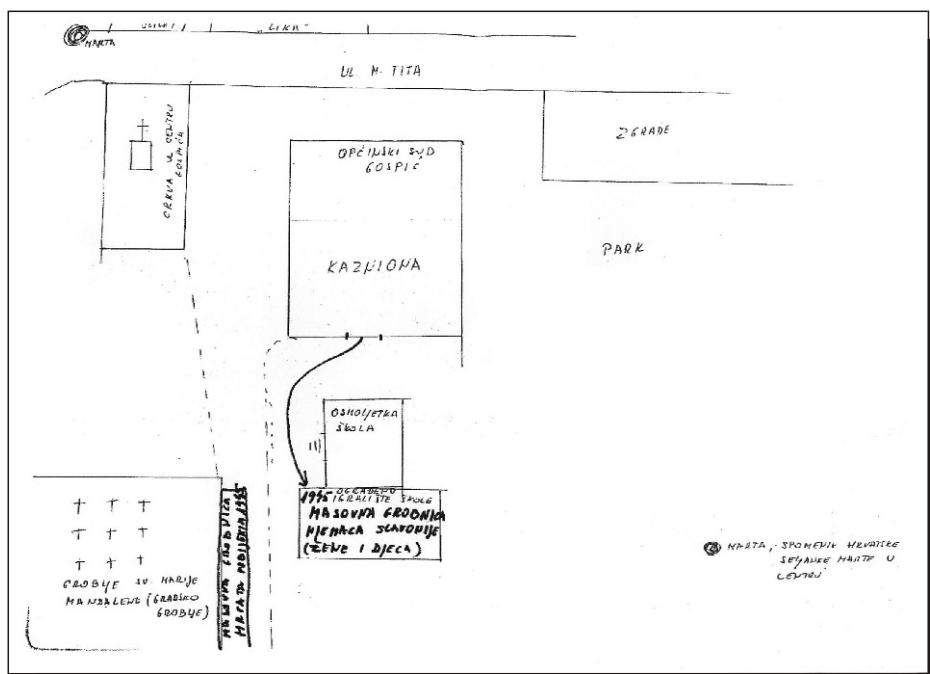
Pismo skoro istog sadržaja, tek s određenim stilskim razlikama, župnik Luketić istoga je dana uputio i na niz drugih važnih adresa. Među naslovnicima su bili: gospoda **Katica Prpić**, predsjednica Gradske vijeća Grada Gospic-a, g. **Petar Krmpotić**, predsjednik Gradske odbora HDZ-a Gospic, potom g. **Tomislav Premuž**, predsjednik MO Kaniža – Gospic, g. **Ivan Vukić**, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika (HDPZ) – Podružnica Gospic, g. **Ivica Matajija** iz Arhiva Like – Gospic, g. **mr. Darko Mlinović**, podpredsjednik Hrvatskog sabora, te gospode **Vesna Bunčić** i **Tatjana Kolač** iz Muzeja Like – Gospic, kao i g. **Dalibor Šušnjić**, pročelnik Konzervatorskog odjela u Gospicu.

U ime HDPZ Podružnice Gospic očitavao sam se pismom, datiranim 23. kolovoza 2007. Dio tog pisma – odgovora na otvoreno pismo župnika Luketića, objavljujem ovdje:

«Poštovani!

*S posebnom pažnjom pročitali smo Vaše Otvoreno pismo povodom prijenosa spomen-kamena sa stratišta i skupnog grobišta s prostora Financije-Kloštra-Tratine u Kaniži kod Gospic-a. Zahvalni smo Vam na Vašem trudu i rado ćemo Vam dati preslike prikupljenih dokumenata i svjedočenja ljudi o tim tragičnim događajima.*

*Kao Vi sada, i mi smo pokušali u više navrata i kroz više godina s nadležnim institucijama i udrugama u Gradu Gospic-u naći rješenje, kako oteti zaboravu i urezati u povjesno pamćenje te krvave i sudbo-*



Nacrt skupnih grobišta u Gospicu (nacrtao Vladimir Reinhofser)

*nosne događaje za Gospicane i uopće za Hrvatsku. Ne, da potičemo mržnju spram izvršitelja zločina i ideologije kojoj su služili, već da spriječimo da nam se to zlo više ikad ponovi. Nažalost, osim lažnih obećanja ništa nismo postigli. Posvetili smo se zato prikupljanju dokumenata i svjedočenja ljudi o tom vremenu, čvrsto uvjereni da će smjenom ovog naraštaja doći novi, koji će poštovati svoje žrtve i svoju povijest, koji će služiti Domu i Narodu, a ne samovoljno vladati njime kao da je njegova prćija.*

*I ovom prilikom obraćamo se molbom svima koji imaju dokumente i fotografije, koji svjedoče o povijesnim zbivanjima u našem gradu, da nam se jave, a posebice o tragičnim događajima nakon ulaska partizana u Gospic 4. travnja 1945. godine. Izvornike bi im nakon izrade preslikala uredno vratiti. Isto tako molimo, da nam svjedoci tih događaja dadu svoje svjedočenje, koje ćemo uz njihovo odobrenje objaviti, a ukoliko to ne žele, ostat će pohranjeni u pismohrani. Dokumentima, fotografijama i svjedočenjem borimo se za Hrvatsku, koja je nasiljem, lažima i krivotvorinama kroz povijest bila podjarmljivana.*

*Od 1918. sama pomisao da Hrvati imaju pravo na svoju državu smatrana je zločinom. Takvo mišljenje vladalo je za vrijeme Drugoga svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata, a vlasta nažalost i danas kod jednoga tankog, ali dobro organiziranog i bučnog sloja izdajničkih Hrvata, predvođenih kojekakvim nevladinim udrugama, kojima rukovode nama nesklone strane agencije, a što je posebice tragično i nekim političkim strankama i samim vrhom državne vlasti.*

*Zašto je to tako?*

*Na povijesnoj karti Hrvatske Lika je bijela mrlja, djelomično istražena. Neupućenima, a tih je većina, to je normalno, jer je Lika u njihovoj svijesti hladan, negostoljubiv kraj, u kojem je radi srove klime neugodno živjeti, pa kad tu nije bilo života, nema ni povijesti. Ovakvu sliku o Lici širile su Hrvatima nesklone vlasti u školi i u javnom životu. Je li to tako? Ne, nije!*

*Do Krbavske bitke 1493. Lika je bila napućena i u njoj je cvjetao kulturni i gospodarski život. Županije Gacka, Krbava i Lika pokrivaju prostor u kojem treba tražiti začetak prvoga hrvatskog državnog ustrojstva. Najbrojnija glagoljaška baština potječe iz Like...»*

*(nastavit će se)*

## SUDBINA GOŠPIĆKIH KOSTIJU (3.)

Nije mi nakana razglabati s gospodinom Tomom Jurkovićem glede njegove istine o stratištu i skupnom grobištu kraj groblja Svetе Marije Magdalene u Gospicu objavljene u mjesecniku "Politički zatvorenik", godina XVII., broj 186.

Nepotrebna je činjenica, da je nogometno igralište kraj gospičkoga gradskog groblja jednim dijelom izgrađeno na stratištu, a javni WC za potrebe igrača, na jednoj od skupnih grobnica. Sama činjenica da su nogometno igralište i ostali športski sadržaji izgrađeni uz gradsko groblje, strašna je, a to, što su u naspisu tribina završile kosti pobijenih, prestrašno je. Naravno, za ovo nije odgovoran gospodin Jurković, jer se nije građilo po njegovoj odluci, već po nalogu svemoćne Komunističke partije i nadzora svugdje prisutne UDB-e. Kako već napisah u "Političkom zatvoreniku", god. XVII., broj 181 iz travnja 2007., da se gospodin Jurković suprotstavio, ostao bi bez posla, bio bi zatvoren ili pak ostao za glavu kraći - ubijen. No, za to što je bio vjernik Komunističke partije, opravdanja nema i kao svaki drugi njezin član snosi odgovornost za njena zlodjela.

Kao malo koji drugi grad, Gospic ima mogućnost širenja na sve četiri strane svijeta. Prostor omeđen rijekama Bogdanicom, Novčicom, Likom i park-šumom Jasikovac, daje izvanredne mogućnosti za širenje grada i izgradnju športskih borilišta na tlu i vodi. Srbi, vođeni patološkom mržnjom prema Hrvatima, ostvarivali su svoj san o velikoj Srbiji preko Komunističke partije. Da upokore Hrvate, ponize nas, zgaze nam dostojanstvo i uguše svaki pokušaj otpora i uzdizanja samosvjести, gradili su športske terene, vojarne, prometnice i tvornice na stratištim i grobovima pobijenih. To su uradili i u Gospicu. Poznati su nam, dakle, njihovi razlozi. To, što se danas u slobodnoj Hrvatskoj na tome svetom tlu hrvatskog mučeništva gradi, ne postoje razlozi, potreba i nikakvo opravdanje.

Drveni Beč, zvao se dio Gospicā između današnjega biskupskog dvora i gimnazije, u kojem su bile izgrađene male drvene kuće. U njima su partizani nakon ulaska u grad 4. travnja 1945. osnovali logor za zarobljene njemačke vojnike i civile, folksdojčerske obitelji. U

logoru su ubijali sužnje izglađnjivanjem i strijeljanjem. Preživjeli zarobljenici mrtve su prevozili u malim kolicima do skupnog stratišta i grobišta ispred gospičkoga groblja i tamo ih po-kapali. Ubijene su pokapali i u ogradi-đeno igralište škole, kako to svjedoči gospodin Vladimir Reinhofer.

Hrvate zatvorene u gospički zatvor i u obližnje kuće koje su pretvorili u logor, odvodili su na strijeljanje i vješanje na stratište ispred gradskoga groblja, Balinovac i prostor od Podružnice do groblja, te ih odvozili kamionima na strijeljanje u šume Jasikovac i Imovinu, Divoselo, Široku Kulu, Ljubovo Korenicu, Udbinu i ostala stratišta. Jugokomunistička vlast srušila je kasnije "Drveni Beč" i na njegovu mjestu izgradila "Dom JNA".

Gospodin Vladimir Reinhofer iz Zagreba poslao mi je prostoručno nari-sanu shemu centra Gospicā, stratišta i grobišta pobijenih, kojom svjedoči o ovim tragičnim događajima.

U Gospicu konačno sada djeluju in-stitucije: Muzej Like, Državni arhiv, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Centar Instituta Ivo Pilar, Županijsko državno odvjetništvo, Općinski i Županijski sud i, naravno, policija. Po naravi svoga posla dužna je svaka od ovih institucija, u okvirima svoje nadležnosti, obraditi ovaj tamni neistraženi dio naše nedavne prošlosti i konačno reći istinu. Moraju postupati po kodeksu struke, a ne po nalogu političara. Štoviše, moraju "prisiliti" vlast, da nađe način kako na terenu obilježiti stratišta i skupna grobišta, a oni dogovorno moraju popisati stratišta i grobišta, ucrtati ih u karte i znanstveno obraditi te svoj uradak objaviti. Ukoliko to ne urade, odgovorni su pred povješću i hrvatskim narodom, pred svojom savješću koja će se kad tad probuditi i unijeti nespokoju u njihov život.

Drugi svjetski rat u našim glavama još nije završio i ne će završiti sve dok se ne istraži to razdoblje i konačno kaže istina i imenuju krivci za stravične zločine izvršene u našoj Županiji.

*Ivan VUKIĆ*

# ŠIROKA KULA, NAŠ PONOS I SRAM

Srpski zločini u Širokoj Kuli tijekom Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata, zorno svjedoče o pogubnosti hrvatske nagodbenjačke politike. Hrvatski se političari kmetskom podložnošću dodvoravaju svjetskim političkim mešetarima i bespogovorno izvršavaju njihove naloge. Rastaču hrvatsko zajedništvo, gaze po dostojanstvu, časti i ponosu svoga naroda. Po nalogu tih poli-

*Priredio:*

*Ivan VUKIĆ*

odgovarao. Kakvi su nam političari, takvo je i pravosuđe!

I ove godine na komemoraciji ispred spomen-obilježja okupila se rodbina i prijatelji pobijenih. Odali su počast pola-

kovniku **Ivanu Grujiću**, izaslaniku ministra unutarnjih poslova, gosp. **Nevenu Juričiću**, načelniku odjela u Ravne teljstvu policije, izaslanstvu Ličko-senjske županije i Grada Gospića. Svoje žaljenje što ne mogu nazočiti ovom obilježavanju, izrazili su preuzvijšeni gospodin biskup gospičko-senjski i ministar znanosti, obrazovanja i športa. Poziv je bio upućen i predsjedniku Sabora, predsjedniku Vlade i ministrici pravosuđa, ali nema odgovora.

Danas ovdje u Širokoj Kuli odajemo počast 40 žrtava srpskog zločina i sjećamo se strašne tragedije hrvatskog naroda u Domovinskom ratu na području Grada Gospića, okupiranom od 1991. do 1995. godine, koje je prema velikosrpskom planu trebalo postati sastavni dio Srbije. Sve je upućivalo na lako ostvarivanje tega plana: višegodišnje pripreme domaćih Srba, veliko naoružanje, prisutnost JNA i formacija tzv. Martićeve milicije. Problem su samo predstavljali Hrvati koji su ovdje živjeli.

A barikade, mitinzi, referendumi za izdvajanje iz hrvatske države, parole „Ovo je Srbija“, demonstriranje sile prelijetanjem aviona, dolazak tenkova, stalne pucnjave – bili su svakodnevica ovdje u Širokoj Kuli tijekom godine koja je prethodila potpunoj oružanoj blokadi i napadu na susjedna mjesta: Perušić, Stari Lički Osik, Mušaluk, Gospic...“

Vidjeli su Hrvati da im se ne piše dobro, ali ih je i dalje zadržavala ljubav prema svome ognjištu. Koliko je ta ljubav bila jaka, govori najviše činjenica da su ostajali unatoč pretresanjima kuća, prijetnjama, različitim maltretiranjima, zastraši-



Spomenik hrvatskim žrtvama srpskog terora

tičkih mešetara sudilo se hrvatskim braniteljima u Rijeci, a sada se sudi u Den Haagu i Zagrebu. Zašto? Zato, što su branili Narod i Dom. Zar su trebali razgolititi vratove, s cvijećem i bombonima u ruci doći pred pobunjene Srbe i reći: "Gospodo Srbi, dopustite nam da ostvarimo svoje pravo na utemeljenje hrvatske države. Nemojte nam više biti 'tutori', molimo vas." Države, koje sebi tepaju da su civilizirane, koje nas tjeraju u podložnički položaj, pred čijim političarima naši puze, sve svoje bogatstvo stekli su na pljački i krvarini drugih naroda, a nad nekim su izvršili genocid.

Po prešutnom odobrenju tih "civiliziranih" država, srpski pobunjenici pred šesnaest su godina izvršili pokolj hrvatskog pučanstva u Širokoj Kuli. Za ovaj zločin, kao i za one izvršene tijekom Drugoga svjetskog rata i porača, nitko nije

ganjem vijenaca, paljenjem svijeća i molitvom. Koncelebriranu svetu misu u mjesnoj crkvi sv. Mateja predvodio je vlač. **Luka Blažević**. U ime rodbine, kao svake godine do sada, okupljenom puku obratila se gospodica **Ivana Vojvodić** riječima:

«Najprije vas želim sve toplo pozdraviti i zahvaliti na dolasku. Pozdravljam vas, poštovani članovi obitelji žrtava i predstavnici udrug prosteklih iz Domovinskog rata, poštovani učitelji i učenici OŠ dr. Franje Tuđmana Lički Osik, poštovani svećenici. Pozdravljam također i zahvaljujem na dolasku izaslaniku ministrike obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, pu-



Gospođa Ivanka Vojvodić

vanjima i pljačkama. Za svaki su dio sela bili zaduženi domaći Srbi, a imali su zadatku pratiti svoje susjede Hrvate i ograničiti im kretanje.

12. rujna 1991. „martićevci“ počinju odvoditi mještane u zatvor, koji se je nalazio u podrumu Domu kulture u Ličkom Osiku, odnosno u „Stanici Martićeve milicije“. U zatvoru ih tuku i muče. Sjetimo se imena ovih mučenika: iz Široke Kule – **Ivica Nikšić** (17 god.), **Petar Nikšić** (49), **Joso Nikšić** (35), **Anka Orešković** (56), **Ante Orešković** (54), **Ante Nikšić** (54); iz Urije – **Ivan Perković** (58); iz Ostrvice – **Lucija Jukić** (55) i **Josip Jukić** (47). Sve su ove žrtve pronađene u jami Golubnjača II, osim Anke i Ante Orešković koji se još uvijek vode nestalima.

Iz sela bježi manji dio Hrvata. Većina ipak ostaje i to je bio glavni uzrok dalnjih događaja. Počinju ubojstva u zaseoku Vukava u Širokoj Kuli. 25. rujna 1991. godine ubijena je **Kate Nikšić** (54). Istoga dana nakvana je **Marija Nikšić** (89), koja je kasnije umrla od posljedica ranjavanja, a, premda ranjeni, **Mate Nikšić** i **Mile Nikšić** uspijevaju se spasiti. **Ana Nikšić** (71) je bila jako bolesna. Ostala je kod svoje kuće, ubijena je i danas se smatra nestalom. Ubijen je i **Nikola Nikšić** (59) i ne zna se gdje su njegovi posmrtni ostatci.

Nakon ovih ubojstava, Vukavu napuštaju preživjeli Hrvati, a kuće im se pljačkaju i pale. Bježe prema Perušiću i Hrvati iz ostalih dijelova sela. Najviše ih ostaje u zaseoku Grubići. Susjedi im obećavaju sigurnost, prate ih i drže na okupu.

13. listopada 1991. godine bila je nedjelja. Devetnaest mještana se nalazi u dva podruma obiteljskih kuća Orešković. Oko 14.00 sati, nakon rasprave, kreće skupina zločinaca u navodnu odmazdu i ubijaju u prvom podrumu 8 mještana: **Katu Orešković** (59), **Milana Oreškovića** (61), **Maru Orešković** (80), **Nikolu Oreškovića** (54), **Anku Orešković** (46), **Anu Orešković** (61), **Vericu Nikšić** (13), **Mandu Nikšić** (51). Njihova tijela ostavljaju u zapaljenoj kući i štali. Ana Orešković, Nikola i Anka Orešković pokopani su



*Ivanka Vojvodić u razgovoru s novinarima*

1996. godine. Ostale žrtve nemaju ni danas svoga groba.

Iz drugog podruma Hrvati se spašavaju bijegom u obližnje grmove, a navečer dalje prema Perušiću, u koji su sutradan ujutro donijeli strašne vijesti.

Toga tužnog 13. listopada ubijena je i starica **Ana Nikšić** (87) na Brdu Nikšić, a tijekom sljedeća tri dana **Ivan Orešković** (95), **Marija Orešković** (90), **Kate Čaćić** (78), **Marica Štimac** (58) i **Ivan Štimac** (61). U smiraj dana, 14. listopada 1991. odvedeni su iz svoga dvorišta **Ana Vojvodić** (58) i **Mile Vojvodić** (53), a njihovi su posmrtni ostatci pronađeni u jami Golubnjača II godine 2004.

U zaseoku Gaj ubijena je i **Matija Orešković** (79) i još se vodi nestalom. U listopadu 1991. godine, zbog sumnje da surađuju s hrvatskom stranom „martićevci“ su zatvorili peteročlanu obitelj Rakić, mučili ih i ubili. Sjetimo se njihovih imena: **Mane Rakić** (58), **Luja Rakić** (48), **Radmila Rakić** (28), **Milovan Rakić** (29) i **Dragan Rakić** (23). Svi se vode nestalima.

Mještani Ličkog Osika **Mile Zalović** (40) i **Martin Pavletić** (49) ubijeni su 1991. nakon odlaska u okupirani dio naselja. Mile Zalović se i danas vodi nestalom, a posmrtni ostatci Martina Pavletića, koji je pošao po svoj redoviti lijek u Ambulantu, pronađeni su u jami Golubnjača II. **Nikola Klobučar** (24) iz Mušaluka također je otisao na okupirani dio Ličkog Osika 1991. godine s povratnim informacijama za razmjenu zatvorenih Hrvata u

Domu kulture. Posmrtni ostatci su pronađeni u Golubnjači II. **Ana Marković** (64) je ubijena u vlastitom stanu u okupiranom dijelu Ličkog Osika.

Godinu dana kasnije, 19. listopada 1992. mučen je i ubijen u vlastitoj kući, u zaseoku Vukava jedini preostali Hrvat, **Petar Nikšić** (44). Pokopali su ga pripadnici UNPROFOR-a.

Danas, 16 godina poslije ovih tragičnih zbijanja i strašnih zločina, rane su još uvijek svježe ibole. 16. ţrtava se od ukupno 40 vodi nestalima.

Zločinci su na slobodi. Možda ih ne stiže ruka pravde zbog prezauzetosti institucija hrvatske države optužnicama i prikupljanjem dokaza protiv hrvatskih generala, zapovjednika i vojnika? Ali ostaje bar mala utjeha – stići će ih njihova nedjela.

Rekli su ovih dana naši političari „da nam drugi neće pisati povijest“. Ako im to svojim radom dopuštaju hrvatske državne institucije, tko će ih i čime sprječiti? Istina jest u nama, u narodu, ali što će biti kad utihnu svjedoci? Hoće li zemlja progovoriti ili će pjesma „Hrvatskim mučenicima“, davno napisana perom Tina Ujevića, ponovno postati hrvatska stvarnost? Evo njezinih stihova:

*O gdje je plod od vašeg slavnog sjemena,  
i da li kojim rodom krvca vaša rod!  
Jer roblje još smo, snijuć samo o slobodi,  
dok smrt je blizu gluha našeg plemena!*

*A kukavan je Hrvat novog vremena,  
te pušta da ga stranac k stalnoj smrti vodi.  
Ne opiruć se klanju – krotko janje – hodi  
i ne zna zbacit groznog ropstva bremena.*

*Al vrcnuti će iskra iz vašeg kremana!  
Ja vjerujem, ja znam! Ta zar da uzaludu  
sve žrtve vam i mučeništva budu?*

*Da, roditi će rod od slavnog sjemena!  
A ako neće, sam ću zazvat pakla vatre  
da spale sve, i grom da ropski narod  
satre!»* •

# KOMEMORACIJA NA GROBIŠTU LESKOVEC KOD VARAŽDINSKIH TOPLICA

U nedjelju, 30. rujna, održana je na grobištu Kruška, u šumi iznad Leskovca kraj Varaždinskih Toplica već tradicionalna komemoracija i obilježavanje spomena na poubijane zarobljenike, pripadnike obrane Varaždinskih Toplica, koje su nakon zauzimanja grada, 29. rujna 1943., pripadnici partizanske brigade Bratre Radić poveli u smjeru Leskovca i poubijali u šumovitom predjelu Kalničke gore, udaljenom oko dva kilometra od naselja i ceste V. Toplice – Svibovec Toplički – Ludbreg. Obilježavanju 64. obljetnice stradanja prisustvovalo je više stotina članova udruge Hrvatski domobran, Hrvatskog društva političkih zatvorenika, stanovnika Varaždinskih Toplica i žitelja okolnih naselja. U organizaciji podružnica udruge Hrvatski domobran, na komemoraciju su ove godine autobusima došli ljudi iz Orahovice, Križevaca, Varaždina, Duge Rese, Svetog Ivana Zeline, Petrinje, Karlovca i Bistre, a bilo je gostiju iz Slovenije, članova Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava i mnogih drugih.

## Hrvatsku državu su stvorili sinovi domobrana, ustaša i partizana

Protokol je kod spomen-križa vodio **Josip Kanešić**, a hrvatsku himnu otpjevao je zbor KUD Toplice, koji je kasnije otpjevao i nekoliko pjesama pod ravnjanjem **Antuna Pokosa**, orguljaša župe Sveta tri kralja u Svibovcu. Nakon himne, minutom šutnje odana je počast svim žrtvama Drugoga svjetskoga rata i Domovinskog

*Piše:*

**Franjo TALAN**

rata, civilnim žrtvama jugo-komunističkog terora i umrlim članovima udruge.



*Na komemoraciji smaknuća osamdesetak zarobljenih branitelja sudjelovalo je veliki broj ljudi*

Sama komemoracija održana je kod spomen-križa, kojeg su na grobištu u Leskovcu podigli udruga Hrvatski domobran iz Varaždinskih Toplica i Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, uz pomoć lokalnih vlasti i brojnih sponzora. U ime domaćina, udruge Hrvatski domobran, nazočne je pozdravio predsjednik **Franjo Bešenić**, a nakon toga, u nastavku komemoracije voditelj protokola prenio je isprike gradonačelnika **Dragutina Kranjčeca** i predsjednika udruge Hrvatski domobran **Vladimira Fučeka**, koji zbog ranije preuzetih obveza i

sprječenosti nisu mogli nazočiti komemoraciji.

Iza toga uslijedilo je nekoliko prikladnih pjesama koje je pod ravnjanjem Antuna Pokosa otpjevao zbor KUD Toplice, a nakon toga recitacijom „Kolona smrti“, autorice **Sofije Bešenić** izrečeno je svje-



*U spomen na ubijenog župnika Lesjaka i stradale župljane, zapaljene su svijeće i kod spomenika na groblju u Svibovcu*

dočenje i sjećanje na te tragične dane.

Nakon toga se okupljenima obratio **Nikola Katić**, zamjenik predsjednika središnjice udruge Hrvatski domobran, koji je u svom govoru naglasio: «*Dolazimo na ovo sveto mjesto, da odamo počast žrtvama ovdje poubijanima. Koliko je takvih žrtava diljem naše Domovine! Mnogi se i danas u najvišim tijelima vlasti pozivaju na partizansku borbu, koja je navodno stvorila Hrvatsku. To nije istina. To nije istina. Hrvatsku državu su stvorili sinovi domobrana, ustaša i partizana, a ne partizani u tijeku rata. Ono što su partizani učinili u tijeku rata su ova grobišta, koja mi obilazimo i posjećujemo, odajući počast žrtvama. Da zahvalimo za njihovu žrtvu koju su dali za slobodu Domovine.*»

Stratištima i grobištima govorio je **Franjo Talan**, predsjednik Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, a u svom govoru je istaknuo:

«Poštovani prijatelji! Istraživanjima žrtava ratnog i poratnog razdoblja Drugoga svjetskog rata bavim se već dulje od deset godina, a do ukidanja saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava bio sam voditelj Istraživačkog središta za Varaždinsku županiju. Nemam običaj govoriti na ovakvim skupovima, no, ovog puta, zamoljen od gospodina Bešenića, reći će nekoliko riječi.

### Hrvatska država odrekla se skrbi o grobištima i hrvatskim žrtvama

Pridružujem se pozdravima mojih predstavnika i pozdravljam sve nazočne predstavnike udruga Hrvatski domobran i Hrvatskog društva političkih zatvorenika, kao i predstavnike ostalih udruga, žitelje grada Var. Toplica, župljane župe Svinovec, predstavnike škole, članove KUD-a Toplice i ostale nazočne. Zahvaljujem Vam što ste dio svog vremena odvo-

celebrirano misno slavlje i blagoslovio posljednje počivalište tu stradalih žrtava.

O stradanjima ljudi u XX. stoljeću prof. Šeparović je na otvorenju Trećega hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, koji se u lipnju 2004. godine održao u Zagrebu rekao: «U svijetu je od raznih sukoba i totalitarnih sistema prošlog stoljeća poginulo i poubijano 180 milijuna ljudi, 100 milijuna od komunizma, 50 milijuna od fašizma (nacizma) i 30 milijuna od raznih diktatorskih režima.»

Na području sjeverozapadne Hrvatske, Varaždinske i Međimurske županije danas je evidentirano preko šezdeset grobišta i stratišta ratnoga i poratnog terora, a za najveću masovnu grobnicu ovog prostora smatra se Macelj s više tisuća žrtava, koja je konačno ove godine dostoјno i obilježeno. Ubijalo se za vrijeme rata i porača. I dok je Leskovec prvo najveće grobište ovog područja nastalo u ratu, u Štrigovi, u Međimurju, novouspostavljena je vlast

nakon rata, u ožujku 1947., poubijala tridesetak ljudi, civila koji su pokopani u jednoj grabi iznad naselja, u šumi kod groblja. Svojedobno je Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava koja je djelovala pod okriljem Hrvatskog sabora evidentirala na području Hrvatske preko 600 masovnih grobišta i popisala preko 260 tisuća žrtava. Iz Varaždinske županije takvih je više od pet tisuća. Komisija je prestala s radom početkom 2000., a dvije godine kasnije i službeno je ukinuta, čime je evidentiranje stradalih prekinuto, te je skrb o stratištima i grobištima hrvatskih ratnih i poratnih žrtava gotovo zamrla i prestala. Kako nije bilo države koja bi vodila brigu o dostojanstvenom obilježavanju mjesta stradanja, i koja se ukida-



Brojni su pojedinci i izaslanstva zapalili svijeće kod spomen-križa

jili, kako bi se pomolili i odali počast žrtvama komunističkog terora, ubijenima pred 64 godine na ovome mjestu. Bila je to prva masovna likvidacija koju su predstavnici partizanskih postrojbi učinili na području sjeverozapadne Hrvatske, kad je poubijano osamdesetak zarobljenika, koje su partizani zarobili u napadu na Varaždinske Toplice, 29. rujna 1943. godine. Nakon Toplica, ista se vojska okomila i na Ludbreg, a nakon zauzimanja grada kod rijeke Bednje, kod naselja Kućan Ludbreški poubijano je desetak zarobljenika koji su prethodno mučeni.

Prije četiri godine, 28. rujna, biskup mons. Marko Culej na ovom je grobištu pred više od tisuću ljudi, neki kažu da nas se okupilo i dvije tisuće, predvodio kon-



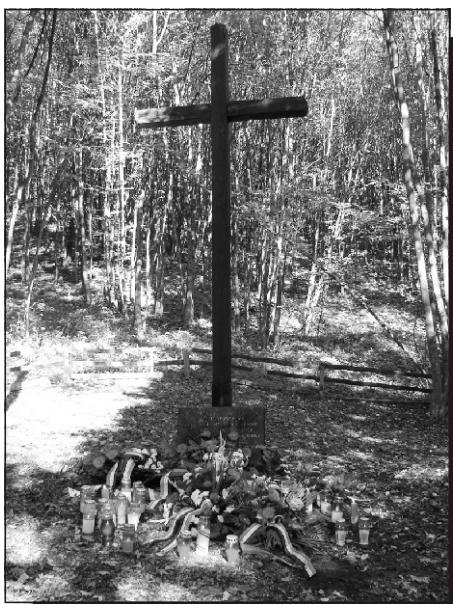
Mis u župnoj crkvi sv. Tri kralja predvodio je župnik Juraj Kopjar

njem Komisije odrekla skrbi za žrtve, brigu o održavanju i evidentiranju grobišta preuzeli su brojni pojedinci i udruge, na čemu im zahvaljujemo, pa je tako bilo i ovdje, a da se ovo grobište obilježilo, posebno zahvaljujem gospodinu Bešeniću i udrugu Hrvatski domobran.

Kada se prema zarobljenicima i neistomišljenicima u toku rata postupalo kao sa žrtvama ovdje pokopanima, ne čudi što se potkraj rata prema Zapadu uputilo više stotina tisuća hrvatskih vojnika i civila. Jedno od najvećih stratišta i gubilišta hrvatskog naroda u tek iz rata izašloj Evropi je grobište nastalo u Teznu kod Mariabora. Tamo je u dosadašnjim istraživanjima i iskapanjima ustavljeno, da je samo u Tezanskom gozdu poubijano preko 15 tisuća ljudi, uglavnom Hrvata. I ta šu-



Nikola Katić - hrvatsku su državu stvorili sinovi ustaša, domobrana i partizana



Spomen-križ okičen cvijećem

ma predstavlja najveću poratnu grobnicu Europe, u doba kada je rat već završio. Sondažna iskapanja su tamo obavljena 8. i 9. kolovoza ove godine, a pred 8 godina je kod gradnje auto-ceste otvoren rov iz kojeg su izvađeni posmrtni ostaci 1179 osoba.

Na predstavljanju rezultata istraživanja o grobištu Tezno, održanom 11. rujna ove godine prisustvovao je i varaždinski biskup, mons. Josip Mrzljak, koji je u pozdravnom govoru rekao: Katolička crkva prati narod kroz povijest, u svim njegovima teškoćama i patnjama, kroz stoljeća i u tim teškim vremenima Drugoga svjetskog rata i porača, a prati ga i danas. Želja nam je doznati istinu o tim događajima. Stoga nam je žao što je mnoge sudionike tih događaja zahvatila amneziјa, što se toga ne sjećaju. Posebno kada se govori o 1945. o travnju i svibnju, jednostavno više se ne sjećaju. Prije toga se sjećaju i poslije toga, ali to je vrijeme kojeg se ne sjećaju.

Poštovani, danas na grobovima ovih žrtava sjećamo se nevino stradalih, koji su ubijeni u mržnji i osveti bez prava na obranu, suprotno međunarodnim konvencijama, a red je da zahvalimo i svima koji se brinu o grobištima. Danas se sjećamo i svih žrtava stradalih za slobodu Hrvatske, a svakako tu ubrajamo i žrtve Vukovara i stradalnika Domovinskog rata. Još jednom zahvaljujem svima koji se brinu o dostoјnom obilježavanju grobišta ratnog i poratnog terora, posebno udrugama Hrvatski domobran Var. Toplice, na čelu s njezinim neumornim predsjedni-

kom F. Bešenićem, a dopustite da ovdje spomenem i pokojnog člana udruge **Stjepana Piškora** i ostale, koji su pripomogli dostoјnom obilježavanju ovog stratišta.

*Na nama ostaje da ta grobišta uređujemo i dostoјno održavamo, a poginulima zahvaljujemo za žrtvu Slobodi koju mi danas uživamo. Pokoj im vječni i počivali u miru. Neka im je blagoslovljena zemlja u kojoj im kosti počivaju!»*

### Poginulima zahvaljujemo za žrtvu Slobodi, koju danas uživamo

U ime grada Varaždinske Toplice, pokrovitelja komemoracije, nazočnima se obratio dogradonačelnik **Franjo Prstec**, koji je naglasio: «Sastali smo se da odamo počast žrtvama jednoga najstrašnijih i najbrojnijih ratnih zločina Drugoga svjetskog rata koji se dogodio u rujnu 1943. godine, od strane komunističkog režima koji je tu za odmazdu, protivno međunarodnom ratnom pravu, poubijao zarobljenike.

*U ime grada, gradskog poglavarstva i Vijeća grada Varaždinske Toplice, sa zadovoljstvom ističemo, da je grad bio pokrovitelj podizanja svih pet spomenika (odnosi se na spomenike podignute u spomen na poginule, nestale i ubijene hrvatske vojниke u Drugome svjetskom ratu na grobljima u Svibovcu, Rukljevini i Varaždinskim Toplicama, gdje je podignut spomenik i civilnim žrtvama II. svjetskog rata i porača, i spomen križa na grobištu u Leskovcu, op. F.T.), pa i ovog ovdje, kao i spomenika poginulim braniteljima Domovinskog rata. Poštovane dame i gospodo, mi se ovdje ne prisjećamo ovih žrtava iz razloga osvetoljubivosti, već iz razloga da se nešto takvo ne dogodi u budućnosti. Podsjećamo da čovjek koji ne poznaje svoju povijest, ne može razumjeti sadašnjost, a tko ne poznaje sadašnjost, ne može graditi bolju budućnost. Stoga u zalog bolje budućnosti odajmo dužnu počast ovim žrtvama, prisjetimo ih se i kažimo ne ponovilo se. Hvala!»*

Nakon toga je uslijedilo je polaganje vijenaca i paljenje svijeća. Položeno je desetak vijenaca, a u

ime Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava vijenac je položio **Stanko Lazar** iz Varaždina. Nakon toga je o stradanjima i pogubljenjima na grobištu Leskovec govorio svjedok **Franjo Slatki** iz Leskovca, a iza toga sudionici komemoracije uputili su se do obližnjeg Svibovca Topličkog, gdje su na župnom groblju zapaljene svijeće kod spomenika ubijenom svibovečkom župniku **Josipu Lesjaku**, kojeg su partizani potkraj rata odveli iz župnog stana i na nepoznatom mjestu ubili, kao i stradalim i nestalim žiteljima u ratnome i poratnom razdoblju Drugoga svjetskog rata. U završnom dijelu je u župnoj crkvi Sveta Tri Kralja služena misa zadušnica, koju je predvodio svibovečki župnik **mons. Juraj Kopjar**, u asistenciji svećenika, **mons. Matije Jezerinca** iz Duge Rese, bolničkog dušobrižnika **mons. Andrije Jagačića** i umirovljenog župnika **don Drage Domitrovića** iz Slavonije.

Pod misom je, uz pratnju na orguljama orguljaša Antuna Pokosa, potpomognut članovima KUD-a Toplice, pjevalo župni zbor, a pročitano je i Evanđelje o Lazaru i siromahu: «Bijaše neki bogataš. Odijevao se u grimiz i tanani lan i danomice se sjajno gostio. A neki siromah, imenom Lazar, ležao je sav u čirevima pred njegovim vratima i priželjkivao nasititi se onim što je padalo s bogataševa stola. Čak su i psi dolazili i lizali mu čireve. Kad umrije siromah, odnesoše ga anđeli u krilo Abrahama. Umrije i bogataš te bude pokopan. Tada u teškim mukama u paklu, podiže svoje oči te izdaleka ugleda Abrahama i u krilu mu Lazara pa zavapi: 'Oče Abrahame, smiluj mi se i pošalji Lazara da umoći vršak svoga prsta u vodu i ras-



Župnu su crkvu ispunili mladi...

hladi mi jezik jer se strašno mučim u ovom plamenu.' Reče nato Abraham: 'Sinko! Sjeti se da si za života primio dobra svoja, a tako i Lazar zla. Sada se on ovdje tjesi, a ti se mučiš. K tome između nas i vas zjapi provalija golema te koji bi i htjeli prijeći odavde k vama, ne mogu, a ni odatle k nama prijelaza nema.'" "Nato će bogataš: 'Molim te onda, oče, pošalji Lazara u kuću oca moga. Imam petero braće pa neka im posvjedoči da i oni ne dođu u ovo mjesto muka.' Kaže Abraham: 'Imaju Mojsija i Proroke! Njih neka poslušaju!' A on će: 'O ne, oče Abrahame! Nego dođe li tko od mrtvih k njima, obratit će se.' Reče mu: 'Ako ne slušaju Mojsija i Proroka, neće povjerovati sve da i od mrtvih tko ustane.'"

### **Ne poštujemo čovjeka, a ne želimo ni čuti glas savjesti koja nas opominje**

U propovijedi je mons. Juraj Kopjar rekao: «Pokušajmo jedan trenutak promatrati sebe i vidjet ćemo da smo mi neki baš čudni ljudi. Gledajmo, što se to s nama događa? Molimo pre malo, žurimo previše. Čitamo prerijetko i mrzimo prečesto. Očistili zrak i vod, dušu zagadili i zatrovali. Pronašli i ispatentirali sve moguće, a izgubili prijatelje. Do besvijesti se brinemo za životinje, a čovjek je zapostavljen i zaboravljen. Ne slušamo ni Boga ni zakone. Ne poštujemo ni čovjeka ni ljudske zakone, a najgora - ne želimo čuti glas savjesti koji nas opominje. Ne rugamo li se mi sami sebi?

Nikog se ne bojimo i ništa nam nije sveto. Pa kamo to mi idemo, i čemu da se nadamo, i kako da bude dobro pitam i sebe i vas, i koga bi to Bog danas morao poslati da nas opomene i da nas uozbilji.



... i nešto stariji župljani i hodočasnici

*Pa zar bismo danas i mi, poput bogataša iz Evanđelja, trebali reći, bilo bi dobro da i nama dođu mrtvi? Zar ih nije bilo previše kroz svu povijest, i nisu li nam previše toga rekli? Upravo za premnoge koji su umirali nasilnim smrtima kroz daljnju i bližu povijest danas prikazujemo ovu svetu misu. Trebamo li reći neka svi ti dođu k nama, možda ćemo njih poslušati. Nisu li sve te smrti najjači govor?*

*Nisu li nam i prije tri dana iz Haaga snažno progovorili. Gadno nam se narugali. No, ne rugamo li se mi sami sebi, dopuštajući drugima da nam se rugaju, a dopuštamo i mnogima između nas, da nam se rugaju, kad nam govore daje Hrvatska izvršila agresiju na druge zemlje i mi im vjerujemo, dapače na izborima ćemo im dati svoj glas? Kao da im želimo reći, dođite k nama, da vam mi kažemo da niste ništa učinili. Da, sestre i braćo, danas zajedno (s ovim gostima razmišljajmo). Možda ćemo uočiti kako se sami sebi rugamo.*

*Na sceni je svakodnevno uvjeravanje, kako je u bivšoj državi sve bilo antifašizam. Gotovo da im to sto posto vjerujemo. Da, sestre i braćo, Jakšenice, Bleiburg, Maribor, istarske fojbe, sve one jame koje i ovi naši današnji gosti obilaze i znaju gdje su, pa čak i sam Jasenovac, sve je to djelo antifašista, sve su to radili antifašisti i kad su to radili bili su najveći antifašisti.*

*Danas mi nema nitko pravo reći, da propovijedam politiku, jer ova tema se upravo nametnula prije tri dana, tj. nametnuli su nam je drugi. A mi sada ne želimo da nam dođu toliki mrtvi, ne zato što bi nas bilo strah njihove prisutnosti, nego nas je strah istine kojoj možda ne želimo pogledati u oči, a to je istina da ni mi ne*

*vjerujemo kao ni bogataš iz Evanđelja, a priznajmo, istina, pogotovo evanđeoska, nas mnogo puta smeta.»*

Nakon mise uslijedilo je zajedničko druženje gostiju i organizatora komemoracije, a dogovorene su i daljnje zajedničke aktivnosti na obilježavanju grobišta i organiziranju Dana sjećanja povodom gođišnjica stradanja.♦

### **KOLONA SMRTI**

*Godina tisuću devetsto četrdeset treća...*

*Dan svetog Mihovila.*

*Tmuran.*

*Iz sive magle  
kolona na cesti izranja.*

*Nijema.*

*O, Bože, koliko ih je?*

*Sedamdeset, osamdeset?*

*Ranjeni su i krvavi,  
žicom vezani...*

*Uz kolonu goniči.*

*Tišina...*

*Čuje se samo hod teški  
nogu umornih,  
tupi zvuk žice,  
biča udarci*

*i teške psovke goniča...*

*Kuda ih gone?*

*Ranjeni su!*

*U bolnicu?*

*Na sud, da se brane?*

*Ne, bez prava na obranu,  
u smrt.*

*Do šume stigoše,  
komanda pade: «Stoj!»*

*Ispred njih jama  
mrka, duboka,  
ali premala za sve njih.*

*Nad jamom stoje  
pogleda nijemih,  
uz tih šapat Očenaša:  
«Budi volja tvoja...»*

*Pucanj!!!*

*Mrtvi padoše, a i živi...  
i jamu napuniše.*

*Šuma zadrhta,*

*jezivim hukom oglasi se sova,  
a zvon tornja crkve Sveta Tri Kralja  
uporno zvoni pozdrav: «Zdravo  
Marijo!»*

*Do zemlje grane se savijaju  
plačući...*

*S lišća kaplje kanuše  
kao suze majčine.*

*Mrka noć pade,  
puna strave i užasa,  
a iz jame uzdasi i vapaji  
k nebu se dižu.*

*Vapaji neuslišani...*

*Još samo jedan uzdah.*

*Tišina grobna  
nasta.*

*Sofija BEŠENIĆ  
(članica Udruge Hrvatski domobran,  
Ogranak Varaždinske Toplice,  
promatrača kolonu kao djevojčica)*

## REUTERS: MASOVNE GROBNICE IZ DRUGOGA SVJETSKOG RATA OTVARAJU RANE U SLOVENIJI



*Dr. Mitja Ferenc*

Reuters je 22. listopada 2007. objavio vijest pod gornjim naslovom. U njoj se opisuje iskapanje masovne grobnice u slovenskome mjestu Lancovo, te se navodi kako je to samo jedno od 540 stratišta koja su dosad registrirana u Sloveniji. Godine 2002. službeno ih je bilo registrirano tek 40. «Procjenjuje se, da je u njima oko 100.000 tijela. 'Ubojstva koja su se zbila ovdje, nemaju primjera u Europi. Tijekom dva mjeseca poslije rata ubijeno je više ljudi nego za vrijeme čitavog rata», rekao

je Reutersovu dopisniku povjesničar **Jože Dežman**, dodajući: «Srebrenica je sitnica u odnosu na ovo».

Prema Reutersu, žrtve ubijene u Sloveniji većinom su vojnici koji su surađivali s nacional-socijalistima. Pretežno su pobijeni bez suđenja. Za njihova se grobišta zapravo znalo desetljećima, ali se šutjelo, u strahu od komunističke represije. Mnogi stariji ljudi ni danas ne žele govoriti o tome. Tek jedan od sugovornika, koji nije htio otkriti svoje ime, svjedoči kako je gledao krv posvuda: «Nisu ustrijeljeni. Oni su umlaćeni».

Povjesničar dr. **Mitja Ferenc** potvrdio je kako su jugoslavenske vlasti dosljedno odbijale priznati masovna smaknuća i otkriti rodbini gdje su tijela pokopa-

na. U brojnim su slučajevima čitava naselja izgrađena na grobištima. U kolovozu su, navodi izvjestitelj, slovenski istraživači potvrdili da se najmanje 15.000 žrtava nalazi u Teznu. Tu su pobijeni hrvatski i crnogorski vojnici. Bilo bi krajnje vrijeme da se dozna čitava istina, izjavio je i **Lado Eržen**, predstavnik lokalnih vlasti u Lancovu. (L. T.)



*Iskapanje u Teznu*

## TITO, ŠUMA, LIMUZINA

«Kolaboracija nije pravni pojam, ona je ideološki konstrukt! S povješću kakvu smo mi učili, Partija je bila jedini organizator otpora protiv okupatora i izdajnik je bio čak i onaj koji je pregovarao s okupatorom. Intervjui u mojoj knjizi ukazuju da se i Tito dogovarao s Nijemcima. **Velebit** je tek nakon Titove smrti svjedočio kako su tekli dogовори s Nijemcima, posebno su bili značajni oni usred ofenzive na Neretvi 1943., kada se s limuzinom iz bosanskih šuma dovezao u Sarajevo, gdje su ga njemačkim avionom odveli u Zagreb. Tamo je postigao dogovor da će partizani prestati napadati prugu Beograd-Zagreb, a Nijemci će prekinuti ofenzivu.

Velebit je pregovorima s Nijemcima uspio osloboditi tadašnju Titovu ženu **Hertu Haas**, premda kada se ona vratila, Tito je bio već zaljubljen u **Davorjanku Paunović**. Žena Draže

**Mihailovića** ostala je u njemačkom zatvoru... Mislim da suvremena historiografija apsolutno mora rasvjetliti te više značnosti kolaboracije i oslobođenja je ideološke konotacije. Ona je nekada bila potrebna strategija, nekada je bila borba

za preživljavanje i sprječavanje velikih poboja vlastitog stanovništva ili vojske, nekada nadmudrivanje... (...)

Sve više postaje jasno da je to bila serija različitih tipova rata. Da je bila isključivo narodnooslobodilačka, onda bi **Tito** bio

dozvolio saveznicima da se iskrcaju u Dalmaciji, jer bi to ubrzalo kraj rata. Na drugoj strani je dogovoren da ruska vojska uđe u zemlju i pomogne oslobođanju. (...) Cilj da se uspostavi komunistički sistem nakon oslobođenja, diktirao je strategija partizanskog pokreta.»

(Slovenski sociolog i novinar **Bernard Nežmah**, u razgovoru za *Feral Tribune*, br. 1151 / XXIV od 26. listopada 2007., u povodu izlaska njegove knjige «Zrcala komunizma», u koju su uvrštena 32 razgovora s vođećim sudionicima povijesti Jugoslavije.)



*Bernard Nežmah*

# USPOMENE IZ STARE GRADIŠKE

## (Povodom posjeta kaznionici dne 29. rujna 2007., na dan sv. Mihovila, zaštitnika općine Stara Gradiška)

Subota je, 29 rujna 2007., dan sv. Mihovila, sveca na čelu zbora andela. Uz njegov zagovor, Bog je nama robijašima pomogao. Crkva sv. Mihovila je samo stotinjak metara udaljena od zidina kaznionice u selu Uskoci, pored Stare Gradiške. Dok smo radili u zatvorskome krugu, stalno se je video zvonik crkve. Taj se dan slavi kao dan općine Stara Gradiška. Ove je godine mali broj bivših političkih zatvorenika došao na proslavu. Najviše je došlo Brođana na čelu s **Ivanom Rudecom**. Još šestorica iz Zagreba, nekolicina iz Bjelovara i Pregrade. U 9,30 prisutvovali smo položanju vijenaca i paljenju svijeća na spomeniku hrvatskim braniteljima, postavljenom nasuprot ulaza u zatvor. Župnik se je s par riječi obratio nazočnima. Nakon toga je predsjednik općine dopustio, da se otključaju ulazna vrata zatvora, pa smo mi bivši zatvorenici zajedno s drugima posjetili zatvor.

S nestrijljenjem krenusmo u zatvor. Znali smo da su pod pritiskom međunarodnih inspekcija, komunističke vlasti osamdesetih godina (?) uvele centralno grijanje i pregrađivanjem poboljšale uvjete boravka u zatvoru. U svim zatvorskim sobama, koje su nekoć primale 36 osuđenika s 18 kreveta na kat, uprava je smanjila sobe, tako da su dio - oko jedne četvrtine pregradili – kao posebe prostorije za kupaonicu i WC. Ostao je valov, gdje smo se i prije umivali, brijali ili prali ruke. U sve sobe i hodnik postavljeno je centralno grijanje.

### Zaustavljen je daljnje devastiranje robijašnice

Općenito, utvrdio sam da su sada, za razliku od posjeta 1997., zatvor kao i sve radionice i pogoni zaključani i čuvaju se pod budnim okom općinskih tijela. Bolje ikad nego nikad. Vido sam kako je sve bilo devastirano 1997. I sada je isto stanje. Ali je zaustavljena daljnja pljačka i uništavanje. Velika i najveća šteta počinjena je prilikom povlačenja pobunjenih Srba i vojnika Banjalukačkog korpusa JNA, koji je devedesetih godina okupirao ova područja. Tada su okupatori koristili prostorije bivšeg zatvora kao vojarnu i zatvor za uhićene i zarobljene Hrvate. Na za-

Piše:

**Tomislav VUKASOVIĆ**

robljene Hrvate u razdoblju 1991.-1995. podsjeća ploča na ulazu u zatvor. Nakon povlačenja srpske vojske ostali su samo zidovi, a kreveti, elektroinstalacije, radiatori, WC školjke, umivaonici i sve ostalo je demontirano i odneseno.

Približavanjem ulazu lako opazimo, da se je nad četvrtim odjelom na jednom mjestu urušio krov. Četvrti odjel se nalazi na I. katu iznad prvoga odjela. Na krovu

ja kao vanjska. Tu su manja limena vrata, koja lako prođosmo ušavši u nekadašnji pakao zatvora Stare Gradiške. Pored mogućnosti slobodnog ulaza desno na prvi odjel, gdje sam i sam boravio, spontano smo svi produžili dalje. Bez dogovora smo odmah nastavili lijevo, posjetiti odvojenu zgradurinu, gdje su bile samice, mračnica, izlazna karantena i podrum u kojem je i sada voda duboka 10 – 15 cm. Tu u podrumu, koji se od mojeg boravka 1964.-1967. nije koristio, mnogi politički zatvorenici, kao i hrvatski vojnici zarobljeni odmah po završetku II. svjetskoga



Današnji izgled ulaza u starogradišku robijašnicu

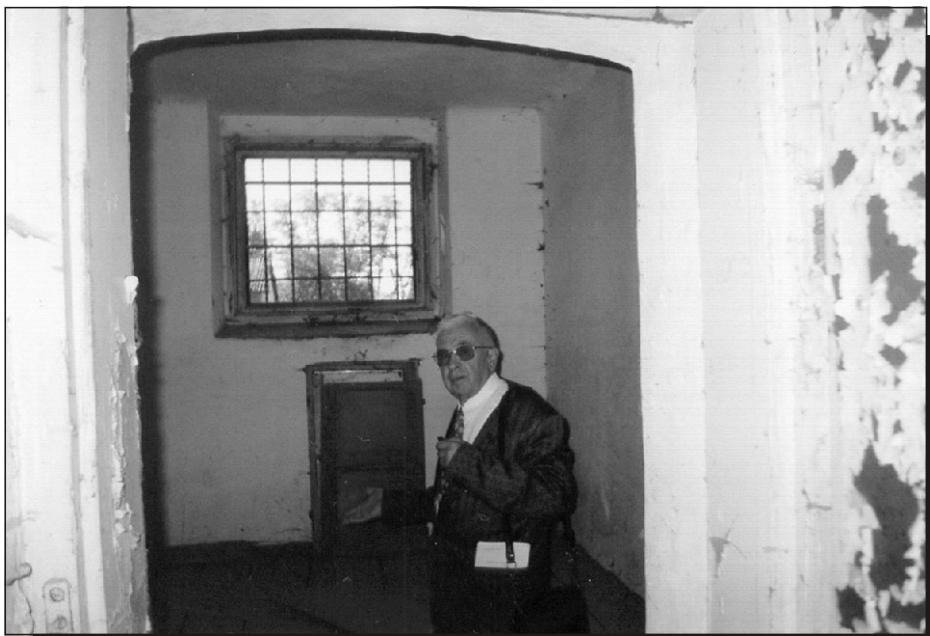
se vidi otvor veličine 3 x 5 metara. Zabranjen je pristup na IV. odjel. Nije dopušten pristup ni u prizemlje drugoga odjela, gdje je bila brijačnica. U pitanju je ruševna međukatna konstrukcija između II. i III. odjela.

Krenusmo u zatvor. Nema više ključara ni milicionera. Na vratima samo paučina i prašina. Vidi se, da dugi nitko nije ulazio. Pred nama su vrata 5 x 3 metra. Cijela vrata izgrađena su od željeznih šipki debljine 3 cm, zavarenih tako, da je lako pregledno predvorje. Uđosmo u jedno predvorje dimenzija 5 x 5 metara. Iza toga su druga vrata izgrađena od debelog lima na čvrstom željeznom okviru, istih dimenzi-

rata, po kazni su robijali u okovima i s nogama u vodi.

Dođosmo do zgrade samica. Lijevo od ulaza u zgradu naša je udruga postavila spomen-ploču, koju je darovao bivši politički zatvorenik iz Samobora **Duro Krznar**. U jesen 1997. na velikom skupu, čest otkriti ploču imali su dva dugogodišnja starogradiška robijaša, **Blaž Bordić** i **Filip Madžar**.

Bordić je dva puta pokušao bijeg. Osvojunut ću se na onaj iz 1963. Plan bijega bio je kroz kanalizaciju. S pilom za željezo ušao je u kanalizacijski šaht blizu kuhinje. Krenuo je do šahta, pored rijeke Save na udaljenosti oko 20 – 25 metara.



Autor sjećanja, Tomislav Vukasović, u samici u kojoj je boravio u listopadu i studenome 1964.

Nažalost jedan ga je lupež izdao, pa je bio uhvaćen. Nakon izlaska iz kanalizacije, onako prljavoga, straža ga je tukla dok nije potpuno klonuo. Odveden je u samici i tamo su ga nastavili tući. O svemu mi je pričao, a to je i opisao u svojoj knjizi sjećanja. Izgleda da je o slučaju neuspjelog bijega bio obaviješten i tadašnji ministar unutarnjih poslova **Uroš Slijepčević**. Je li obaviješten ili ne, uglavnom ministar je došao u Gradišku. Pred samim ministrom, milicioner **Nenad Drnić** lupio je Bordića u samici, onako bespomoćnoga, ključevima po glavi. Słomio mu je nos. Kad ga je ministar video polumrtva, okrvavljenu, plava i prebijena, upitao ga je: «Tko Vam je to učinio?» Blaž je hrabro upro prst u zamjenika upravitelja, **Krajinu** i odgovorio: «Evo, ova zvijer, koja стоји pored Vas.» Na to se je ministar bez komentara nagnuo okrenuo i otisao, kao i sve domske glavešine. Kad je ministar otisao, reče zatvorski liječnik Blažu: «Zaboga, zašto ste sve to govorili? Sada za Vas ništa ne mogu jamiciti». Upravitelj je naredio, da mora biti u samici. Zatvorski liječnik je tada rekao, da on o bolesnima odlučuje gdje će biti, pa to vrijedi i za ovoga bjegunci. Naložio je da se Blaž mora smjestiti u bolnici». Uspio je i Blaž je prebačen u bolnicu unutar kruga zatvora. Liječio ga je

na sve načine. Infuzije, injekcije, previjanja. Od kuće mu je potajice donosio juhu i drugu hranu. Blaž se je izvukao. Danas ima 78 godina. O svojoj je robiji napisao knjigu. Sada piše drugu. A liječnik? Bio je Srđanac iz okolice Požarevca – zatvorski liječnik **dr. Nikola Kostić**. Za njega Blaž kaže da je bio: «jednostavan i ljubazan mladić, pun ljudske dobrote».

Možda se i tu pojavio onaj andeo o kojem nam je na svečanoj misi govorio svećenik u Uskocima. Kad sam u jesen 1964. došao u Gradišku, gledao sam Blaža i divio se njegovu podhvatu i hrabrosti. Izgledao je ispačen i čini mi se, da nije mogao imati više od 45 kg. Namrgoden je lutao po krugu. Kasnije sam radio u životinjskom zatvoru (ZOO Zagreb) i kad sam došao do lava, sjetio sam se Blaža. Isto je tako lav namrgoden ili šetao ili ležao i ko-

vao planove. Kako do slobode? Bez obzira na to što je lav imao daleko povoljnije uvjete života od Blaža u Gradiški, i lav je žudio za slobodom.

Danas, kad susretrem Blaža, djeluje mi kao oličenje optimizma i sigurno mogu reći, da je jedan od onih na kojima se ne vide ni fizičke ni psihičke posljedice teške robije. Žalosno je da se povodom ovog događaja i mrcvarenja Blaža Bordića tada nije oglasila ni odvjetnička komora, ni pravni fakulteti u Hrvatskoj.

Drugi je bio nedavno preminuli **Filip Madžar** iz Kosova Polja nedaleko Knina. Odrobija je 21 godinu, a za naknadu štete prznato mu je 20 godina. Kad je 1942. otisao u hrvatsku vojsku, bio je malodobnik. **Đujićevi** četnici su njegovu obitelj i druge Hrvate u svibnju 1942. protjerali iz Kosova i zapalili njihovu crkvu sv. Ane. Godine 1942. bio je malodobnik, rođen 1927. Ratovao je do Bleiburga, potom prošao Križni put, pa onda u mornaricu 4 godine u Boku. I kad je 1950. došao kući, uhićen je u jednoj kampanji srpske komunističke osvete u Dalmaciji. U Šibeniku je osuđen na smrt, a potom pomilovan na 20-godišnju robiju. U zatvoru ga nikada nisam vidio nasmijana. Madžar je bio dobar s Blažom (oba stolari). Pitalo sam Blaža, zašto je Madžar bio uvijek tako ozbiljan, a on mi je odgovorio, da Madžar komunističkim vlastima ne može oprostiti ništa, a posebno zatvor, jer je stvarno bio nevin, a oni su ga samo iz osvete osudili na tako tešku kaznu. O slučaju protjerivanja Hrvata iz Kosova svjedoči **Nikola Adžija** iz Drniša. Sve opisuje u svojem Dnevniku 1941.-1945. Adžija je, inače, brat komunista i jugoslavena, **Božidara Adžije**.

#### Sjećanje na Vjekoslava Balina

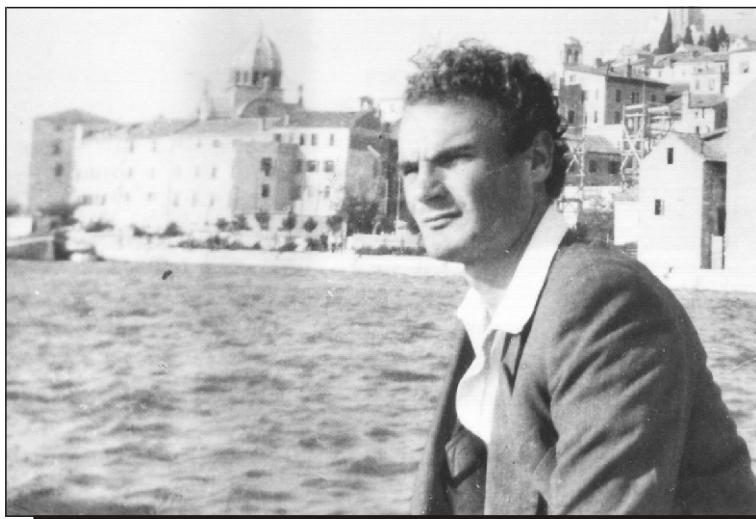
Uđosmo u zgradu samica. Navališe gorka sjećanja. Prije opisa što smo pogledali i vidjeli, moram navesti, da je zatvor Stara Gradiška obilovan raznim pticama. Na samici su se parkirale vrane i svrake. Zavidjeli smo im na njihovoj slobodi! Te ptice bila su jedina slobodna živa bića u komunističkoj tamnici. Za razliku od nas, pjevale su što im se svidjelo, a letjele bez granica. I najbolji letači ptičjeg roda, kraljevi prebivališta ljudi, pitomi i divlji golubovi, koji svojom um-



Kula s celijama na prvome katu

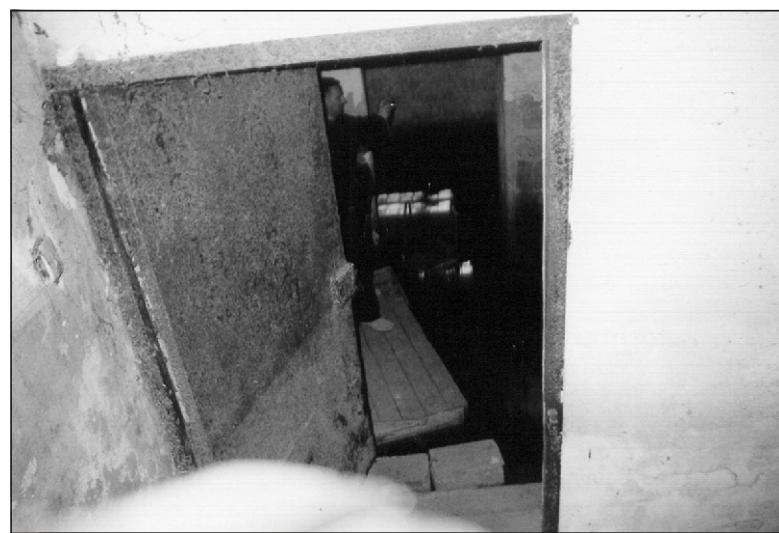
ješnošću letenja znaju izluditi svakoga kobca i sokola, bili su sveprisutni i česti gosti prozora samica i odjeljnih soba, kao i svih pogona, gdje su bila otvorena vrata. Oni su imali svoja gnijezda nad svim odjelima. Najčešće na tavanima iznad sva četiri odjela. Poznato je, da ih je jedan robijaš lovio i kasnije kuhao ili pekao. Ali to su izuzetci. Većinom su bili dobro došli na prozore, gdje ih je čekala porcija mrvica kruha. Vrapići! Vječno oprezni. Ti nisu dolazili na prozore. Oni su kupili mrvice po balkonima ili što smo im bacali kroz prozor na zemlju. A na krovu samica, kako napisah, rezervirali su svoje isključivo mjesto vrane i svrake. To je bilo njihovo kraljevstvo. Vrane su nedvojbeno najintelligentnije ptice. Pokusima je utvrđeno, da znaju brojiti i pamtitи do broja tri. Lako su prema tome odredili, da je krov samica najsigurnije mjesto. Rode! Te su zauzimale tradicionalno dimnjake. A kad nedjeljom nismo išli na posao, a komunisti nam nisu osigurali svećenika i misu ni izlaz na krug, moju tjeskobu liječile su rode, koje su se rano ujutro jedine šepurile po cijelom dvorištu tamnice. Nedjeljom nismo išli na posao, pa su rode mogle trijebiti eventualne gujavice, koje su tada mogle slobodno izići iz svojih rupa. Oprostite na ovom sjećanju na ptice. Nisam mogo odoljeti, da ih ne spomenem.

Dakle, najprije smo svi skupa otišli na visoko prizemlje, gdje su samice. Ima još dva kata samica. Kolega Rudec predloži, da se vjenac koji je donijela njihova skupina, postavi u jednu samicu i da se upale dva feralića – lampasă, u znak sjećanja na sve one koji su tu patili, bili mučeni i maltretirani, kao i one koji su ubijeni (ili su, po upravi, «izvršili samoubojstvo»). Za vrijeme mog robijanja, tu je u jednoj od samica nađen mrtav **Vjeko Balin**. Jasno, pronio se glas da je izvršio samoubojstvo vješanjem. Bilo je to 25. rujna 1965. Vjeko Balin je iz Šibenika. Bio je student arhitekture. Emigrirao je krajem pedesetih u Rim. Kako je u



*Vjekoslav Balin, snimljen 1955. u Šibeniku.  
Deset godina kasnije ubit će ga u Staroj Gradiški*

Zagrebu uhičen, ne znam! Je li bio izdan ili drugo? Ali me je pokojni **Mihajlo Dončević** (iz okolice Čazme, Bjelovara, koji je odrubljen 15 godina za oružanu pobunu), upoznao s tim kako je Balin uhičen. Kad je iz Rima došao u Zagreb, odsjeo je kod svoga bivšeg stanodavca iz studentskih dana – gazde. Tijekom dana zadržavao bi se u stanu. Ubrzo, jednog dana netko pozvoni. Pogleda kroz prozorić i vide, da su pred vrata stana bolničari u bjelim kutama na nosilima donijeli gazdu. Bio je sav ovijen zavojima. Pitao je: «Tko je?» A oni odgovorile, da su donijeli ranjenika i to vlasnika stana. Vjeko je bio oprezan. Za svaki slučaj u ruci je imao sa-mokres. Otvorio je vrata, da ranjenika unese. Čim su «bolničari» ušli, odmah su na Vjeku skočili. Brzo je pokušao upotrijebiti samokres. Ali, samokres je zatajio. Uhičen je i bio je osuđen na sedam godina zatvora.



*Podrumske prostorije u zgradbi samica  
(visina vode ovisi o vodostaju Save)*

Robijao je na Golome s Dončevićevom grupom. Nepunu godinu dana prije skoroga njegova izlaska, njega i cijelu Dončevićevu skupinu zajedno su prebacili u Gradišku. Kad je došao u Gradišku tvrdi Dončević, uvidjeli su, da je tadašnji upravitelj Gradiške bio **Mirko Uzur** jedan od onih koji su Vjeku uhitili i koji su tada bili ugroženi od Vjeku. Svjedoči, kako je to upravitelj pred Mihajlom spočitnu Vjeki. Nakon karantere, bio je raspoređen u našu kažnjeničku prijevoznu skupinu. Skupinu je traj-

no pratilo i nadgledao milicioner, neki Ličanin **Dane Ugarak**. Svi smo bili politički, osim što je jedno kratko vrijeme s nama bio jedan piroman. Ta naša «prevozna» morala je stalno biti zaokupljena radom. Ni časak nismo smjeli zastati. Naš Dane je uzorno provodio tu odredbu. Kad nije bilo ništa za prijevoz, prebacivali smo šljunak i poravnavali puteve oko bravarije. I tako, jednoga dana bili smo pred skladištem bravarije. Čekali smo utovar. Onako gladni, nas dva Dalmatinca započesmo razgovor. Najprije se je Vjeko požalio na ponasanje «lopova» iz njegove sobe, koji mu svojim psinama zagorčavaju život. Umjetnički i crtački talentiran, vidio je da mu šaraju i uništavaju ono što je nacrtao. Zatim, kronično neuhranjeni, nastavimo – jasno – o jelu. Znam da je Šibenik grad, u kojem se dobro jede. Okolo je more slano i boćato, a i Krka je izvorište svakovrsne ribe i drugih plodova mora. Na močvarne rukavce Krke i Čikole slijeci brojne ptice selice, pa i toga ima u izobilju. Od divljači prvi je kralj jela dalmatinski divlji zec. Zahvaljujući austro-ungarskoj birokraciji upisano je, da se je 1912. na području ondašnje Dalmacije ulovilo 27.000 zečeva. Utvrđeno, da su u Unešiću najbolji janjci. Kad se ispeku na ražnju, ne smiju biti teži od 5 kg pečenoga. A vino? Prije tragedije s filokserom, koja se je zbila u 19. stoljeću, vi-

no se je iz Šibenika izvozilo trabakulima ravno u Trst. I danas je od hrvatskih vina među cjenjenijima primoštenski babić. Reče mi, da se skradinski rižot s teletinom kuha 11 sati. To sam znao, jer mi je to tvrdila i moja mater, koja se rodila u tome gradu, gdje je stolna crkva sv. Jere. I tako, kad smo sve to razmotrili, onako izglađnjeli, skromnošću kojoj nas je podučila robija, zaključismo da bi nama dvojicici najbolje za ručak pasala porcija srdela s gradela, na vatri od vinove loze. Još zaželjesmo lešo blitvu i času, kako on reče, «plavine» iz Danila Gornjega nedaleko Šibenika. Ja sam bio za žutinu, koju je prizvodila obitelj Slavica iz Skradina.

Kad smo razgovor upravo zaključili, on s plavinom, a ja sa Slavičinom žutinom, dođe milicioner **Mustafa**. Bio je to za mene milicioner – skoro pa gospodin, izuzetak. Rezerviran i uređen četrdesetgodišnjak, kao da je talijanski *štotenet* (sjećam ih se iz II. svjetskog rata) ili, kako bi mi Hrvati, rekli podporučnik. Razlikovalo se je od drugih, jer o sebi nije mislio ono kako su se većina stražara ponašali, po onoj «Država, to sam ja». Tankovijast, manji kao neki Talijančić, obrijan upade u našu prijevoznu brigadu i skoro intimno, onako po bosanskom običaju, nazva Krešu po imenu, kao da se dugo poznaju i reče: «Krešo, hajde spremi se. Zovu te – razduži se i podi». I ode Krešo bez prigovora. Sjećam se, da je otisao onako odprano obućen u nezgrapnim vojničkim zimskim cipelama (koje smo, da kažem «sledovali», bez obzira na ljeto ili zimu). Idući s Mustafom, Krešo je za čas zastao. Okrenuo se i pogleda nas. Nisam ni pomislio da je to bilo posljednji put što smo ga vidjeli.

Nedavno u Šibeniku upitah jednoga kolegu, koji je generacija studenata pokojnog Vjeke: «Znadeš li Vjeku Balinu?» Odgovori mi da ga poznaje, kao i njegova čaću, koji je popravljao bicikle. Nastavih, kako je Vjeko bio jedan od prvih Šibenčana, koji je dao i svoj život za slobodnu Hrvatsku i kako to da do da-

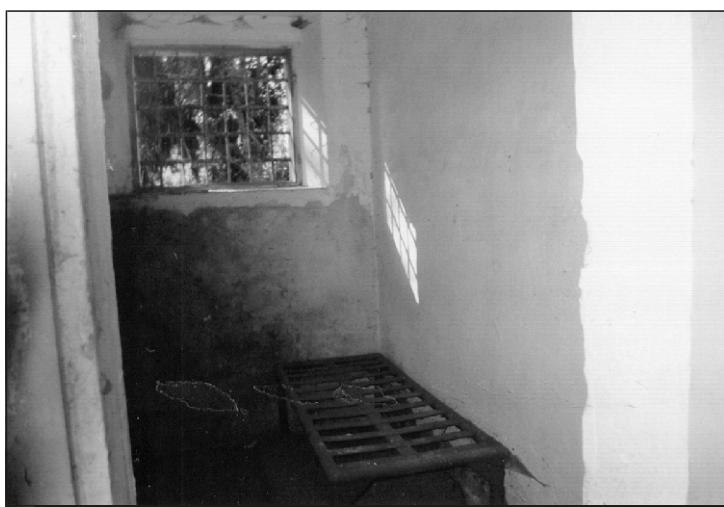


*Ulazna vrata u zgradu samica (lijevo je spomen-ploča koju je 1996. postavio HDPŽ)*

nas u Šibeniku nema ni spomena o njemu. Barem da ima jednu ulicu. Na to mi nije znao odgovoriti. Pa kako to, zašto? – ljutito zaviknuh. A on odgovori, da se priča kako je Vjeko došao u Jugoslaviju radi atentata na **Tita**!

### Buđenje udarcima u glavu

Samica je dio zatvora, ili – kako smo mi govorili – zatvorski zatvor. Bilo je uobičajeno da to bude prvi smještaj za političke i početak maltretiranja osuđenika kao čovjeka, psihički i tjelesno. Tu kaznu samice osuđeni odstope onoliko vremena, koliko je nužno, da im se režim osveti na prvome koraku. Ili, koliko smatraju po svome osvetničkom mišljenju, da je netko zasluzio. Još više, da se nekoga zastraši ili slomi – pogotovo političke zatvorenike. Samica služi i za one – lopove, koji se pobune na odjelu. Za kaznu ide se s odjela u samicu – izolaciju na neko vrijeme. A ako netko i u izolaciji – samici stvara probleme, tada ide u mračnicu. Obično do osam dana. U



*Mračnica, soba bez kreveta i s prozorom zamračenim limenim pločama. Redovito je betonski pod bio pokriven vodom.*

mračnici je prozor daskama zakovan, tako da u nju ne dolazi svjetlo dana ni sjaj mjeseca. Vrata su željezna, dobro izolirana, da se ne čuje ni šum koraka. Svjetlo se pali samo kad osuđenik tri puta na dan dobije jelo. Pod je betonski, a po potrebi može se do nekog nivoa naliti vode. U uglu je kibla za nuždu, na kojoj se može sjediti, ako se izdrži na limenom otvoru promjera otprilike 25 centimetara.

I tako je jednom **Rade Stojić** – «**Australac**» iz skupine **Ilike Tolića**, koji su suđeni

1962. u Rijeci, napravio neki «prekršaj». Osude ga na mračnicu. Nakon osam dana, kad je satren i neispavan došao natrag u samicu, zaspao je tako tvrdo, da se ujutro na uobičajenu i nesnosnu galamu kojom su nas budili, nije mogao probuditi. Dođoše do njegove sobe. Otvoriše vrata, a Rade spava u krevetu. **Marko Kozarac** (povlašteni robijaš – ubojica, a inače Vlah iz Bosne, raspoređen na rad u samicama) reče: «Šefe, ovaj je riknuo!». Na to mu milicioner **Nenad Drinić** reče: «Hodi, viđi je li živ». Marko, držeći u ruci limenu gamelu iz koje smo jeli, ode «nježno pregledati» Radu. Zamahnu koliko je mogao, pa Radu lupi onom gamelom po glavi. Skoči Rade kao ptica, a Marko se razočara, kad je video da Rade nije umro.

Kad sam ja došao u Gradišku, na pretrazi kofera oduzeto mi je sve zimsko rublje i sva hrana. Ostavili su mi sliku žene i kćerke (možda je nisu vidjeli?), koja je – kad sam uhićen – bila stara mjesec i pol dana, a žena studentica. To mi je bila teška rana, da su njih dvije zbog mene morale patiti.

Nikada nisam ništa molio od uprave, pa ni to rublje. Bio sam mlad i tijekom dvije godine nisam se razbolio ili prehladio. Kod pisanja molbe moralo se jeći na prijavak pred neke glavešine, koji su pozivali na razgovor one, koji su podnijeli molbu. Kad sam izlazio iz zatvora, sve zimsko donje rublje ostavio sam **Jakovu Čaljkušiću**. Bio je sijedi starac iz Lovreća kod Imotskog drugi put na robiji. Stari borac za Hrvatsku. Cijeli život je radio na tome. Prošao je voj-

nu obuku na Liparima u Italiji. Po dolasku u Hrvatsku 1941. bio je raspoređen na čuvanje roditelja **A. Pavelića**. Poglavnik ih nije 1945. poveo sa sobom i nedavno je u jednom tjedniku objavljen članak o njihovu životu u rukama «oslobodilaca». Ne znam kako se je Jakovu obitelj raspala i što je bilo s njegovom ženom. Samo je sigurno, da ga kći i sin nisu posjećivali, a oboje su bili u Zagrebu. Sin je bio vratar jednoga hrvatskog prvoligaša. Na prijenosima utakmica spominjali su i njegovo ime. Jakov je slušao i ništa nije komentirao.

U svezi ovoga odlaska na razgovor povodom molbi (meni je trebalo zimsko rublje), bilo je moguće tražiti susret sa suprugom u posebnoj sobi za tzv. slobodni razgovor. To pravo politički zatvorenici nisu ostvarili, a niti su za to pisali molbe. Jedan, čini mi se, iz Bosne, bio je ustaša osuđen na 20 godina, ne sjećam mu se imena, bio je značajan i odgovoran radnik u stolariji (?). Pristupi mu jedan od šefova i upita ga: «Što ti ne tražiš slobodni razgovor. Ti bi to mogao dobiti». A on odgovori: «Nikada. Ako hoćete, jeb.... Vi, ja neću».

Drugima je, kao i meni, dodijeljena istrošena ljetna odjeća. Hlače nisu dopirale do cipela. A to je bila kišna jesen, godine 1964., kada je bio poplavljén Zagreb. Hrana skromna ili nikakva. Ujutro oko 7 sati dobilo bi se pola kile noću pečena kruha i crna, skoro nezaslađena kava od ječma. Zvali smo je «crnački znoj». Ručak tek oko 15 sati, sastojao se je od sedam decilitara variva.

Navečer opet ta jadna kava ili čaj. Kad su mi nakon mjesec dana došle žena i punica, nisu me mogle prepoznati. Od slabe hrane i hladnoće smršavio sam i promijenio se, osobito u onako odrpanu odijelu. Nakon ustajanja morali smo svako jutro ribati pod u samici. Ako je pod u tri sata, kad se dijelio ručak, bio suh, moralio se je opet ribati. Tako je, pored hladnoće, u sobi stalno bio povećan postotak vlage. A to znači: još hladnije. U sobici je u kutu bila i mala peć. Ja od 10. listopada do 29. studenoga



*U prvome planu zgrada samica, u produžetku II. i III. odjel*

nisam «sledovao» ni jednoga drveta. Kad su za robijanje u samicama pitali **Antu Urodu**: »Ima li kakovih primjedbi?», Uroda je rekao »Nemam primjedbi, nego Vi radite kako piše u Zakonu.« Ne znam, je li to bio milicioner **Balta ili Drinić**, ali se sjećam da su mu odgovorili: « Piz.. ti materina, ne pišemo mi zakone zbog bande, nego zbog inozemstva. A mi smo za Vas zakon».

#### Hrvatski pokret otpora

Tijekom mog boravka, kada bismo ujutro iznosili kible, po otvaranju vrata sam zaključio, da su kod mene na visokom prizemlju sve sobe bile pune. Pored povremeno po par dana u samicama kažnjениh starih robijaša, bili su tu Ante Uroda – voditelj naše skupine suđenih HPO-ovaca u Zagrebu u kolovozu 1964. Ante je organizirao našu skupinu i održavao vezu s Münchenom, i to s predsjednikom HPO-a, **Nahidom Kulenovićem**, koji je istodobno s našim uhićenjem 1964. zaklan u Münchenu u kupaonici svog sta-

na. Nahid je bio sin **dr. Džaferbega Kulenovića** iz Banja Luke. Otac mu je bio visoki dužnosnik u vlasti NDH. Kapitulacijom NDH, njegov je otac s majkom emigrirao u Sibir, gdje je i umro. Nahid, rođen 1935., po preokretu je sa sestrom ostao u Banja Luci. Proganjani i odbacivan, emigrirao je iz sedmog razreda gimnazije. Najprije u Španjolsku, gdje je završio neku tehničku školu. Kasnije se prebacio u München, gdje je s **Milom Rukavinom** uspostavio HPO (Hrvatski pokret otpora). (Nahid Kulenović je pronađen mrtav 30. lipnja 1969. Općenito se smatra, da je bio jedan od najistaknutijih pripadnika HOP-a, a ne HPO-a. Mile Rukavina je također bio u vodstvu Ujedinjenih Hrvata Njemačke, podružnice Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta. Op. ur.)

Pored toga, bili su u samicama još i «Australci», pripadnici skupine koja je u Rijeci 1962. osuđena, a koju je iz Australije doveo pokojni Ilija Tolić. Pored Ilijе, bili su još svи iz njegove skupine, i to: pokojni **Josip Oblak**, pokojni **Nikola Fumić**, **Dražen Tapšanji**, **Branko Podrug**, **Krešo Perković**, **Stanko Zrilić**, **Rade Stojić** i **Vlado Leko**. Svi «Australci» s Urodom bili su u samicama gladni, smrznuti i poniženi po najmanje godinu dana, a najviše 14 mjeseci. Koliko su bili gladni, najbolje sam kod kiblanja u zahodu vidi prema njihovom fecesu – izmetu. Njihov feces je bio kao ovčji brabonjak. To vam jamčim. Zgrozio sam se i mislio šta me čeka. (Pripadnici skupine Tolić – Oblak u Hrvatsku su ušli 7. srpnja 1963. Osuđeni su presudom Okružnog suda u Rijeci K-83/64-31 od 18. travnja 1964. Op. ur.)

Ponekad, kad sam već bio na odjelu i kada smo u 15 sati išli s posla, prolazili smo pored dijela kruga, gdje su samičari bili na mrtvoj šetnji. Bili su to kosturi na kojima je visjela jadna odjeća. Mršavi su bili toliko, da se je pred svima nije najprije vido izduljeni nos, pa su mi djelovali kao blijede sablasti dugih nosova. Zanimljiv je bio Vla-



*Hodnik s valovom za umivanje i zahod u koji su izlijevane kible*

do Leko, vjerojatno suđen kao maloljetnik. To mu nije pomoglo. Bio je vrlo mršav i, moglo bi se reći, od gladi proziran. Kad je jednom došla u posjet njegova majka, hrabri žena, vikala je i rekla: «Ja imam još četiri sina i pustite mi Vladu, da ga ja sama ubijem, a nemojte ga tako patiti, da se ne zna je li živ ili mrtav!» Dopustili su mu da puši škiju, koju mu je majka donosila, a jesti mu nisu dali, nego onu opisanu mizeriju od hrane. Još da iz samica spomenem Iliju Tolića. Kad je odrobjao 15 godina, prebačen je u istražni zatvor u Mostar i opet osuđen još na sedam godina za neko nadvodo nekoć planirano djelo rušenja aerodroma u Mostaru. Tako su Ilija s 23 godine robije i **Ivan Pandol** – bodul s Hvara (optužen da je u unakrsnoj vatri u Karlovcu ubio milicionera) s 30 godina, doajeni komunističkih zatvora.

Nitko od političkih samičara nije dobio pismeno rješenje od nadležnog suda, koliko će vremena provesti u samici. Ni ja nisam znao koliko će ostati. I kad sam 29. studenoga 1964. «pomilovan» prebacivanjem na odjel, činilo mi se kao da sam se prepordio. Čim udoh u sobu i kada me onako jadna ugleda, smilova me se neki robijaš Mađar i dade mi porciju od 2 decilitra krumpirova gulaša. «Ćoravi gulaš» je bio hladan, a ja ga na mah slasno pojedoh, tješći se da će mi ovde sigurno biti bolje.

### Homoseksualna klopka

Ali prevarih se gorko. Brzo su se moje iluzije vječnog optimista rastopile. Šef sobe dodijeli mi krevet na kat usred sobe. Bio je studeni 1964., zaista studeni – hladni mjesec. Te godine bila je poplava u Zagrebu. A naše deke bile su domobransko-njemačke, davno izderane i prozirne. Moj susjed, Srbijanac **Veličković**, rodom negdje od Leskovca, lopov, odmah drugu večer mi reče: «Je li, bre, da poměšamo čebad. Bit će nam toplice». Imajući loše iskustvo takvoga spavanja, odmah sam to odbio. Kao studenti, brat i ja, brucoši, djeca oca, koji je bio u neprijateljskoj vojsci (dočasnik), bili smo bez stipendije i studentskoga doma. Stoga smo kao podstanari morali kratko vrijeme spavati zajedno u jednom krevetu, što mi nikako nije odgovaralo. Kratko je trajalo



Zgrada "bravarije"

lo to spavanje - mučenje i više nikada to nisam sebi dopustio.

Ispade na moju sreću. Nakon nekog vremena doznao sam, da moj susjed ima nadimak «Melita». Mlad i lijep, bio je prva «dama» homoseksualnoga kluba Stare Gradiške. Odjednom mi posta sve jasno. Shvatio sam, što je razlog takvomu mom rasporedu spavanja. Prije odlaska u Gradišku sa mnom je u u Petrinjskoj u ćeliji razgovarao neki navodno stari robitaš, tobože ponovno osuđen zbog trgovine zlatom. Znači, skoro ugledan i sposoban jadan čovjek, kojega komunisti maltretiraju. Povjerovah mu i povjerih se u svojim pitanjima. Ponudi mi se sve reći o Gradiški, a sigurno mi je pristupio po zadatku. Među ostalim, u razgovoru ga upitah: «Ima li u Gradiški homoseksualaca?» Odgovori mi: «O, kako da ne!» Čak mi je pokazao i kako treba postaviti dva prsta u obliku rupe i da je to «legitimacija». Reče, da je dovoljno taj znak pokazivati i već su svi takvi u krugu oko tebe. I sad, što reći za tu elitu tajnih komunističkih policajaca, kojima je ovaj tip sigurno prenosio naš razgovor. Lako je zaključiti.



Zatvorski zid izvana (na putu u selo Uskoci)

Ako nekoga žele uništiti, tada ga procijene do dna. Jasno je, da su odmah zaključili, kako sam ja taj i taj, i da me je na temelju toga pitanja trebalo uništiti do kraja.

Toliko su nisko pali, da su mi postavili stupicu. Priznati moram da su bili «pažljivi» i da su mi odredili najljepšu mušku kurvu, što se vidi i iz imena «Melita». Valjda su mislili, sad kad 31-godišnji Vukasović dođe iz samice i navalii se seksati, «rasturit» će ovoga Srbijanca, da će cijela soba zvoniti od njegovih bolnih uži-

taka i to na krevetu na gornjem katu. Možda se od sekса i kreveti rasture? Nisu uspjeli. I ja se sabrah i vidjeh, da sam i dalje u paklu i da će još trebati puno vremena i na vanjskom zatvoru (tj. na tobožnjoj «slobodbi»), da kažem kako mi je život ugodan. Da sam stupio u kontakt s «Melitom», odmah po saznanju bi me uprava sprašila na mjesec dana u samicu, a «Melitica» bi dobila najviše desetak dana. To je tada bilo kazneno djelo, pa se je normalno moralno na ovaj način sprječavati i kažnjavati.

Sjećam se jasno i nekog lopova Slavka, Srbijanca s odjela. Taj nije imao teškoća s bilo kojom izjavom. Kad je primao «crnački znoj» ili onaj jadni ručak, znao bi vikati: «Da Bog da te jeo ministar unutrašnjih dela!» Mi smo šutjeli i nismo vjerovali da bi se njegova kletva mogla ostvariti. Kad ono, u ljeto 1965. (Brionski plenum CK SKJ), neki vojni oficiri obilaze. (Brijunski plenum održan je u srpnju 1966., op. ur.) Drugi dan, «velika promjena». Umjesto 3 grama, dobivamo 5 grama margarina. **Rankovićeva** slika, koja je

visjela u sobi za razgovore, skinuta je mjesec dana kasnije. Pali su Ranković i **Stefanović**. Obistini se Slavka Srbijanca kletva. Ja mu čestitah i rekoh «Bravo, Lojzek». A on meni: «Nisam ja Stepinac!» Objasnjavam: «Kod nas u Hrvatskoj, Slavko to ti je Alojzije ili Lojzek – inače španjolsko ime». Bez obzira na objašnjenje, nije mu bilo drago.

### Pravoslavni Hrvat

Preko dvorišta se u stolariju uopće nije moglo proći. Tu je

po cijelom krugu izrasla pršuma visokoga i niskog raslinja, i sve je postalo kraljevstvo za naše ptice. Zato odosmo prema bravariji. I ona je zaključana. Mogli smo samo proviriti kroz otvore velikih vrata. Ugledali smo ostatke nekadašnjeg prostora gdje su se proizvodile cisterne za benzinske postaje od 120.000 litara. Naša kažnjenička prijevozna dovozila je sve potrebno za izradu i to konjskim kolima, koja smo vukli kao robovi. Kad je cisterna bila gotova, mi smo na najprimitivniji način, preko dvije grede, ogromnu cisternu, gurajući ju leđima, tovarili na kamione. I tako, kod jednog utovara cisterne, najvećem lašcu i cinkeru na prvome odjelu, lopovu **I. D.**, po kazni Božjoj, puče greda i prelomi mu podkoljenična kost u djeliču sekunde. Nalazio se prvi do grede i ode noge. Odmah je odvezen u robijašku bolnicu u Zagrebu. Nakon toga, uprava je sagradila utovarnu stanicu. Desno, ispred bravarije, nađosmo pet-šest čela za veće i manje cisterne, kao i više limenih ploča plaštova 12 x 1, 2 metara x 10 do 12 mm.

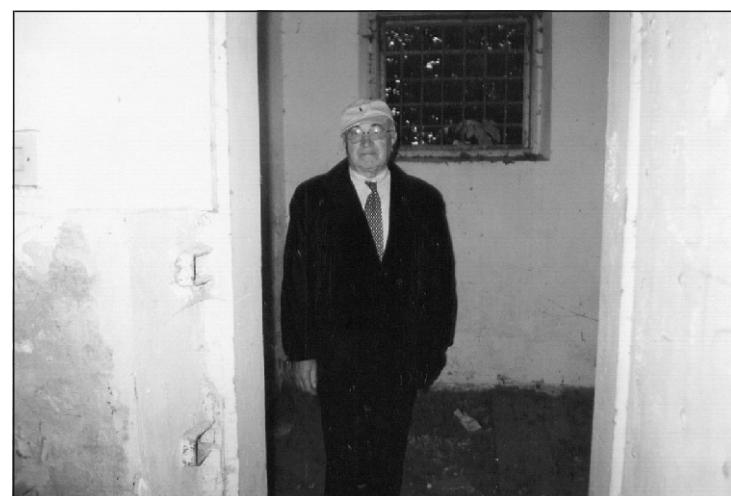
Tu pred bravarijom nekoć je bila manja talionica, gdje se je radi obrade zagrijavao lim za čela cisterni. Promjer čela bio je od 1,8 do 3 i 4 metra. Bio je to težak posao. Kad bi se lim zagrijao, više robijaša je drvenim čekićima od oko 20 kg na dugim držalima lupalo po užarenome limu i tako formiralo čelo. Uprava im je davala pojčanu marendu, slaninu, više kruha i čaj. Jako su se znojili. Za vrijeme marende od pola sata, tu smo se dolazili grijati i sušiti odjeću. Brigadir je bio **Mirko Šukunda**. Od svog dijela hrane nam je davao jesti. Jednom mu je u talionici straža dovela svećenika **Mirka Bogovića** s Plitvica, da preslože 4 kubika drveta s jedne strane na drugu, što bi se reklo «rad bez ikakove koristi». Pomagao mu je i skoro izgubio mjesto. Jedini je on od svih lopova, iako pravoslavac s Banije, na nas gledao kao na ljude i pomagao nas, te nas rado primao u tim prostorijama gdje smo se mogli ugijati. Bio je atletski razvijen i kao takav nije se mogao ustegnuti, pa je zbog neke tučnjave dospio u



Kanalizacioni "šaht", mjesto neuspjelog bijega

zatvor. Kod njega smo se osjećali kao kod kuće. Nismo smjeli o politici, ali i bez toga, on je utvrdio da smo bili u pravu. Prihvatio je i našu ideju. Kad je otisao u emigraciju, prišao je HNO-u **dr. Ivana Jelića** i pisao članke podpore uspostavi slobodne Hrvatske. Kad smo izašli iz zatvora, odmah smo u znak zahvale slali pomoći njegovoj obitelji i maloj djeci.

Sjećam se kako me je Mirko u Gradiški pitao: »Pa, Tomo, dokle će ovaj komunizam?« Ja sa strepnjom odgovorih polovično, onako filozofski: »Sve ima svoje vrijeme trajanja. I one barke što plove po moru grade se od hrasta. Ali i hrastovini dođe kraj.« Na to me upita: »Pa bi li ti kao Dalmata mogao reći, koliko hrast može izdurati u moru?« Odgovorih, da kao Vlaj nisam stručnjak za odnos more - hrastovina, pa lupih: »Najviše oko trista godina.« Ustade Mirko razočaran mojom prognozom od 300 godina i ode bez riječi. Rekoh i ugrizoh se za jezik. Nije me izdao. Danas, kad se susretnemo, smijemo se kako smo dali lošu prognozu. Sve se je završilo puno prije.



Dr. Andelko Mijatović, svojedobno česti gost samica

Eto, u tome paklu jedan, koji za sebe tvrdi i izjašnjava se kao pravoslavni Hrvat, prihvatio je nas i bio je naš pomač. Sada kad se je vratio posjećujemo se.

Ipak jedna dobra vijest iz današnje Stare Gradiške. Ispred bravarije je sagrađena nova hala za preradu drveta. Okolo ima dosta navezenih debala, daske i sličnih proizvoda od drveta. Sretni smo da u paklu Gradiške danas neki novi ljudi poštenim radom zarađuju svoj kruh.

### Pokušaji bijega iz Gradiške

Potom smo krenuli u Uskoke. Išli smo pored južnoga zida prema Savi. Zid je visok 4 metra, s dva reda žica pod naponom. Na pojedinim mjestima su postavljene po dvije stražarnice, jedna u prizemlju zida, a iznad toga na samome zidu osmatračnica. Iza zida, unutar kruga je 4 metra mrtva zona, gdje se ne smije pristupiti, a noću se tu rasporede psi šarplaninci. Kako pobjeći? Ipak, šezdesetih su bila tri neuspjeha pokušaja. Prvi je pokušao jedan Srbijanac. Prebacio je kuku s konopcem, koja se je uhvatila na susjedno stablo. Uspeo se je uz uže, a potom se uz pomoć daske ogradio od strujnoga napona i dospio na stablo. Kad je bio skoro na slobodi, prišla je straža i rafalnim ga pucnjima ranila u nogu. Odvezen je u bolnicu, odakle se zaliječen vratio nazad. Lopovi su ga po povratku prozvali »Čopo«.

Drugi pokušaj bio je Blažev, već opisan.

Treći pokušaj bio je za mojega boravka. Bilo je to 15. studenoga 1967. Navečer oko 19 sati začula se je pucnjava. Zvuk je dolazio od sjeverno-istočne stražarnice – na uglu zida. Odmah je došla straža i svi smo morali u sobe. Brojili su nas. U susjednoj sobi nedostajala su dvojica. **Janez Toplišek** – Slovenac, politički zatvorenik, antikomunist, osuđen za pokušaj izdvajanja SR Slovenije iz Jugoslavije. Osuđen na 15 godina. Tek je došao u zatvor – par godina. Drugi bjegunac je bio suđen za klasični kriminal, **Zlatko Mejaški** iz Karlov-

ca. Pokušali su dugim ljestvama. Uspeli su se na zid. Zatim se je prvi kopljem spustio niza zid. Stražari su čekali, da se i drugi spusti. Bila je izdaja. Prvoga su pustili da pobegne pedeset metara. Tada se je spustio drugi. Tek onda su otvorili paljbu. Obojicu su ubili. Janezu su rafalom otkinuli dio ramena i grudnoga koša. Drugi ili treći dan došle su majka i sestra Mejaškoga. Plakale su, ridale i vikale pred zatvrom. Prosvjedovale su što su im mladoga brata i sina ubili. Ništa im nije pomoglo. A humana uprava je tada za utjehu i da se ne čuje plač i vika, na sav glas pustila nekakvu narodnjačku glazbu. S kojim pravom su ih ubili nenaoružane, gladne? Janez ne bi mogao ni trčati. Radio je s nama u «prevoznoj». Iako četrdesetgodišnjak, teško se je kretao. Bio je invalid. Imao je samo jedno plućno krilo. Žao mi ga je, jer je bio je dobar čovjek i s nama Hrvatima se je odlično slagao u svim pitanjima. Iza njega je ostala žena i dva sina u Aachenu, u Njemačkoj. Odmah po opisanom bijegu svi mi iz «prevozne» završili smo opet u samice. Ispitivani smo jedan po jedan i tako otpušteni. Pričalo se je kasnije, da ih je izdao jedan iz stolarije, neki Leo, lopov, koji je navodno vidio kako prave ljestve.

Nakon posjeta zatvoru, išli smo u Uskoke u crkvu sv. Mihovila, na koncelebriranu misu. Misi je prisustvovala i dožupanica Brodsko-posavske županije, kao i predsjednik općine Stara Gradiška. Crkva na groblju je mala, pa je privremeno jedna veća zgrada adaptirana za crkvu. Moto propovijedi bio je arhanđeo Mihovil i njegovi anđeli. Da nije bilo anđela, još više bi nas zaglavilo. Iza mise upitasmo župnika, g. Mihajla, da nam kaže, gdje je robijaško groblje. Na naše iznenadenje, on odgovori, da o tome baš ništa ne zna. Reče, da je tu tek pet godina. Uputi nas na zvonareva sina. Što će jadan, nije ni njemu tog dana bilo lako. Uz župnu feštu sv. Mihovila, a i njemu je imendan, gostiju po slavonskom običaju ne zna im se broja. A i mi i naša udruga, krivi smo za ovo neznanje.



Kapelica s grobljem u Uskocima. Robijaško groblje označeno strjelicom, desno od desnog stabla

Potom odosmo na groblje sa zvonarrevim sinom. Govorimo o bijegu iz tamnice. A on se odmah sjeti Janezova pokušaja. Da, reče, bila je to izdaja. Dodosmo do groblja, koje je s novoožukanom kapelicom uzorno sređeno. U sredini groblja je livada 100 puta 100 metara. Nisko pokošena trava, a humka nigdje nema. Zvonarev sin reče: »Eto, to je groblje«. Nema ni jednoga križa, pa ni one komunističko – ateističke daske sa zvijezdom ili bez nje. Zatvor je otvoren 1921. i «poslovao» je 70 godina, sve do 1990. I tu je došla do izražaja ona - vele Lenjinova: »Čovjek, kako to zvuči gordo!« Iz opisanoga proizlazi da je stanje daleko od te demagogije. Bila je to «mržnja preko groba». Ne može se naći ni Janezov, ni Zlatkov, ni Vjekin grob, ni grobovi mnogih drugih koji izgubiše glave u Gradiški Staroj.

Tijekom boravka unutar kruga zatvora dr. sc. Anđelko Mijatović, profesor povijesti, naš supatnik, obratio nam se je s nekoliko riječi o Staroj Gradiški. Prvi put

se tu spominje utvrda Brabir na desnoj obali Save godine 1295. Godine 1330. spominje se Gradiška, kao slobodni kraljevski grad. Godine 1535. Gradišku su zauzeli Turci i držali je do 1688. Nakon protjerivanja Turaka, ovdje se gradi utvrda za Gradišćansku pukovniju. A stanovništvo se seli kraj Cernika u Novu Gradišku – kasnije sjedište pukovnije 1748. Do 1765. ovdje je sagrađena utvrda u obliku nepravilne zvijezde, sa sedam bastiona, od kojih se jedan i danas vidi nasuprot ulaska u zatvor. Konačno 1774. raseljeno je stanovništvo i od 1789. sagra-

dena je ova zgrada zatvora u obliku slova L, tada za vojarnu. Na sjevernom dijelu slova L, tijekom kominizma dograđena je nova zgrada kao nastavak prvoga odjela. Za zgradu samica nije mogao pronaći podataka kada je sazidana. Kad je 1921. pretvorena u zatvor, za svaki je odjel određen krug za šetnju. Prvi upravitelj zatvora 1921. bio je **Mato Molnar**, sudac.

Na kraju – apel! Gajimo kult sjećanja na Gradišku! Svake godine na dan sv. Mihovila dodimo u Staru Gradišku! Nas su prešućivali i zaboravljali. Tek se je pokojni kardinal **Kuharić** negdje početkom osamdesetih usudio spomenuti zatvorenike kod božićne čestitke. Nisu nam dali ni jesti. Nije bilo kruha, a u gradovima su ga bacali. Nisu nam dali da za svoje novce kupimo hranu, a od kuće smo samo rijetko mogli dobiti pakete. Mogli sam naši slati novaca, bio je u krugu i mali dućančić, ali od toga malo koristi. Te novce su držali na depozitu do našega izlaska, a vi, roblje, gladujte. (*Unatoč nekim faktografskim pogreškama koje se tiču općepoznatih ili lako provjerljivih pojedinosti, autorove uspomene objavljujemo u cijelosti, smatrajući da te pogreške ne moraju nužno dovoditi u pitanje pouzdanost osobnih sjećanja, pa bi mogle biti vrijedan prilog izučavanju stradanja hrvatskih političkih uznika u Staroj Gradiški. Posebnim je napomenama upozorenje na najkrupnije pogreške, koje na sami prikaz prilična u Staroj Gradiški ionako ne utječu. Op. ur.)*



Robijaško groblje u Uskocima, bez ikakvih oznaka, zaraslo u travu

# BLEIBURŠKA DRAMA U »DEMOKRATSKIM OKOLNOSTIMA«

## (Dramatično javno pismo predsjednika Počasnoga bleiburškog voda)

Draga braćo i sestre! Poštovatelji poubijane hrvatske vojske i Počasnoga bleiburškog voda!

Nedavno sam poslao u javnost izjavu u vezi problema u kojima se je našao PBV. Sada su nastali još veći problemi, kakve mi istinski čuvari bleiburške uspomene nikad nismo imali. Prošlo je 62 godine otkada s ostalom braćom čuvam uspomenu na poubijanu hrvatsku vojsku i civile, koje su Englezi 1945. na prijevaru predali na pokolj jugoslavenskim komunistima. Kroz sve te godine neprijatelj nije među nas uspio ubaciti smutnju, iako je to pokušavao učiniti na više načina, naročito optužbama kod austrijskih vlasti.

U prošlom pismu, objavljenom u „Hrvatskom slovu“ i još nekim novinama, dosta sam objasnio i upoznao hrvatsku javnost s tim problemima, a sad je potrebno o tim problemima i osobama koje tomu pridonose još otvorenije progovoriti.

Kada je 2005. na Bleiburškom polju počelo uređivanje spomen-područja, gdje je 1987. naš brat Petar Miloš, uz pomoć pok. včl. Vilima Cecelje i ostalih članova PBV i mnogih dobrotvora, podigao spomenik s natpisom „U čast i slavu poginuloj hrvatskoj vojsci svibnja 1945.“, Hrvati su iz Australije (Gagro, Mandić, Roso) u tu svrhu slali novac na člana PBV Antuna Pausa, blagajnika Iliju Abramovića i predsjednika PBV, mene, Mirka Karačića. Pri obnovi spomenika, tajnik PBV-a Bože Vukušić, koji nam se nametnuo kao predstavnik Hrvatskog sabora, a koji zapravo zastupa interes voditelja radova na bleiburškom spomen-području, svog ujaka ing. Petra Babića, sve je radio na svoju ruku, pa je i promijenio natpis na spomeniku, što je izazvalo reakciju mnogih poštovatelja bleiburških mučenika. Usprkos prosvjedima i molbama mnogih Hrvata i nas članova PBV-a, Vukušić nije htio vratiti izvorni natpis na spomenik nego je s tim manipulirao. A to čini i danas.

Što se tiče novaca za koji smo nas trojica bili zaduženi, ja i gospodin Antun Paus nismo imali никакav uvid u skupljeni novac, ni u to kako se on troši. Vukušić je radio s novcem što je htio. Vukušić

je manipulirao nama svima, i mi smo mu svi vjerovali da je stvarno onako kako on govori. Vukušić je nama obećavao svašta, kao što je Sotona Isusu uzaludno obećavao, uvjeravao nas je da će hrvatska vlada finansirati izgradnju spomen-područja, samo da ne vraćamo izvorni natpis na spomenik i da se odrekнемo uspomene koju smo čuvali 62 godine.



Pripadnici PBV-a kod spomenika na Bleiburškom polju

Ja sam od Vukušića s ostalom braćom, izvornim članovima PBV-a, tražio da se vrati stari natpis na spomenik. On to nije prihvatio, niti njegove pristaše, novi članovi PBV, koje je on angažirao.

Evo, sada za dan Svih Svetih, bit će 55 godina, da smo mi preživjeli iz Bleiburške tragedije položili zakletvu i osnovali Počasti bleiburški vod, te prisegli da ćemo čuvati uspomenu na poubijanu hrvatsku vojsku i hrvatske civile. U prilogu možete vidjeti sliku s mesta, gdje smo na Bleiburškom polju izmolili molitvu i dali prisegu da ćemo vječno čuvati uspomenu na pobjedu braću i sestre.



Pripadnici PBV-a (Abramović, Vrabac, Grubišić, Karačić)

Kad je ove godine predsjednik Nadzornog odbora PBV-a Miljenko Čuljak pokušao obaviti reviziju blagajničkih knjiga, to mu je onemogućeno, jer je Vukušić knjige iz Klagenfurta odnio u Zagreb, što nije u skladu sa Statutom PBV-a i zakonskim propisima Republike Austrije.

Na jednom od prethodnih Sabora PBV-a određeno je, da jedino blagajnik i ja kao predsjednik možemo zajedno podizati novac s računa PBV-a u banci, što je u skladu s propisima o finansijskom poslovanju, a svaki izdatak jedino sam ja kao predsjednik morao odobriti. Tu odluku tajnik PBV-a Vukušić nije poštivao, već je koristio samo blagajnika. Mi nismo očekivali, niti smo razmišljali o tomu da će Vukušić zloupotrijebiti blagajnika Iliju Abramovića, poznatoga poštenog čovjeka.

Ja se u financije nisam miješao niti sam podizao novac, a nitko od mene nije ni tražio da to učinim, iako sam za to određen. O svemu je odlučivao nametnuti nam tajnik PBV-a Vukušić, koji nije nikomu dao pristupa i uvida u financije.

Jučer, 3. ovog mjeseca, na posljednjem sastanku izvanrednoga i protustatutarnog Sabora PBV-a u Klagenfurtu, jer ga nisam sazvao ja kao zakoniti predsjednik, nego Vukušić, Vukušić je sa svojom većinom, sastavljenoj po njegovu perfidnom izboru, unaprijed pripremio sve odluke, nezakonite, i ponudio ih na sastanku kao statutarno izglasane, a kojima smo smijenjeni, ja kao predsjednik PBV-a, predsjednik Nadzornog odbora Čuljak i predsjednik Suda časti PBV-a gospodin Jakiša Čirko, inače doživotni stjegonoš PBV-a, za što nije bilo nijednoga opravdanog razloga. Naš je jedini grijeh što nismo pali pod utjecaj Vukušića, koji ima kriminalnu prošlost, o čemu se piše u medijima, a i mi smo mu o tomu rekli na sastanku i da ne može on kao takav odlučivati o radu i djelovanju PBV-a. Na zahtjev nas šest starih članova (Karačić, Čuljak, Grubišić, Čirko, Bošnjak, Strahinja), da se povrati stari natpis na spomenik na Bleiburškom polju, Vukušić je odgovorio da će to učiniti većina. Čak sam i prikazao novac koji su nam ljudi poslali preko Crke ve za povrat staroga natpisa. U nas-

tavku glasovanja, protiv povratka staroga natpisa bili su stari članovi PBV-a Vrabac, Abramović i Luburić, te novi članovi Vukušić, Grošanić, Hasanbegović, Fuček, Vrdoljak, očito po Vukušićevoj prije danoj smjernici, što mi je i potvrdio jedan od njih.

Kad je u pitanju Vukušić, nema argumentata kojima bi ga se moglo uvjeriti u njegovu nekorektnost i očito kriminalne radnje. I kad mu se kaže argumentirano, da ima znakova kako je višestruki kriminalac, suradnik Udbe i manipulator nama u PBV-u, uglavnom časnim pa i starijim ljudima, on ne uzmiče, nego čak pojedine nas naziva telefonski, proglašava nas suradnicima Udbe i engleskim špijunima, nekim psuje majku i prijeti nam se.

Kad je jučer nas šest napustilo sastanak PBV-a u znak prosvjeda što nisu poslušali glas hrvatske javnosti koja je preko nas tražila povrat staroga spomenika, dok smo se još nalazili u predsjoblju, netko je sa sastanka Vukušićevih sljedbenika izišao i izjavio da su na Vukušićev zahtjev usvojili odluku o povratu staroga spomenika, što smatramo još jednim Vukušićevim blefiranjem. Evo sada će uskoro Dan mrtvih, pa ćemo vidjeti hoće li se i to obećanje ispuniti.

Evo, braćo, sada vidite kako Hrvati Hrvatima kopaju grob. Kada sam 1991. došao u posjet rodbini u Slavonskom Bro-

du, susjed Srbin s leđa mi je prišao i zabio mi nož uz lijevo rame, prema srcu, o čemu su pisale dokumentirano austrijske i hrvatske novine, a sada mi „Hrvat“, sluga neprijatelja, udari nož u srce. Nakon 62 godine našega čuvanja uspomene na pobijenu hrvatsku vojsku i 55 godina rada u PBV-u, neprijatelj i dalje ne da nam mira, nego se naprotiv s najvećom perfidnošću okomio na našu svetinju, pri čemu se služi očito i kriminalnim radnjama. Zar naši mučenici nisu zaslužili dostojanstveniji odnos prema njima i zar se kriminalnim radnjama koje provodi nametnuti Vukušić, štiti njihovo dostojanstvo? Može li itko tomu stati na kraj? Stoji li iza Vukušića hrvatska vlast i Hrvatski sabor? Pozivamo predstavnike tih najviših hrvatskih državnih institucija i svih hrvatskih političkih stranaka, te predstavnike svih hrvatskih crkvenih, kulturnih i povijesnih institucija, da se očituju o tomu. Posebno vas, draga braćo, koji ste preživjeli Bleiburšku tragediju, i vas koji ste u toj najvećoj hrvatskoj tragediji izgubili svoje najmilije i bližnje, i čuvate uspomenu na njih, molim: očitujte se i učinimo svi skupa nešto čime ćemo našim mučenicima iskazati poštovanje kako su zaslužili. Hvala vam svima!

Klagenfurt, 4. listopada 2007.

*Mirko Karačić, predsjednik PBV-a*

### POSUĐENA KARIKATURA



### TIGROVA SJENA

**(Tigrovima iz Rakitja)**

*otkuda  
puščano zrno*

*otkuda  
komad granate*

*pred očima  
zablista crno*

*odoh ja  
majko i brate*

*bojišta  
znoja i krvi*

*bojišta  
bez sna i straha*

*mladost se moja  
mrvi  
u čahuri  
puščanog praha*

*pogledaj  
Tigre  
u zvijezde*

*jedna je od njih  
sloboda*

*i konje  
što svemirom jezde  
u galopu  
dubokih voda*

*a Tigar  
u stroju stoji  
ljut  
spreman  
kako je znao  
i čvrsto  
zagrlji pušku  
koju je  
Hrvatskom zvao*

*Mario BILIĆ*

# PRIČA JEDNOG DRAGOVOLJCA (VIII.)

Dne 1. lipnja 1991. mobiliziran sam u Krizni stožer Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske. Onda, 5. kolovoza 1991. raspoređen u svojstvu suradnika u Štab Saniteta. Dana 10. listopada 1991. izvjestio Štab saniteta o kaseti Prve pomoći «Kako pomoći unesrećenom» Od Civilne zaštite dobio sam primjerak kasete. Umniožio je u 300 primjeraka u Jugotonu, koji je i sponzorirao ovaj posao. Kasete su distribuirane. Republičkomu Crvenom križu, na ruke ravnateljice, dr. Golubović, 200 kasete, sa zadatkom da ih podijeli što prije, putem općinskih organizacija Crvenog križa. Nemam povratne informacije. Vatrogasnog savezu Hrvatske 50 kasete, s istom preporukom. Društvu «Herceg-Bosna», Gundulićeva 21, predao 50 kasete, za potrebe saniteta BiH. Kasete su svi primili sa zahvalnošću i obećali poslati zahvalnice Štabu saniteta RH.

Dne 21. studenoga 1991. preuzeo u tiskari Katma 560 primjeraka knjige Mladena Havelke, Psihološka pomoći u ratu. Stožer saniteta RH dao mi je zadatak umnožiti i distribuirati ovu knjigu. Tiskanje knjige sponzorirala je Tvornica duhana Zagreb, dobrotom direktora, g. Milana Rebca. Knjigu sam distribuirao ovako: autoru knjige Mladenu Havelki 100 primjeraka. Republičkomu Crvenom križu, na ruke dr. Golubović 200 primjeraka, Republičkomu štabu Civilne zaštite 150 primjeraka., na ruke dr. Tomi Sugnetiću. Udruženju Herceg-Bosna 52 primjeraka. Preostale primjerke dijelio sam osobno ili preko Stožera saniteta. Izvjestio Dekanat Medicinskog fakulteta, a 29. studenoga 1991. Stožer saniteta o tiskanju i distribuciji knjige.

## U istočnoj Slavoniji

Dne 26. prosinca 1991. Stožeru saniteta Republike Hrvatske podnio Prijedlog organizacije Stomatološke službe u HV, a 9. veljače 1992. rješenjem Glavnoga sanitetskog stožera RH, kao suradnik GSSRH, upućen sam kao član stomatološke ekipe u Cernu. Bio je to rezultat pokretanja inicijative i predlaganja koncepta organizacije stomatološke službe u HV, koje sam svojedobno uputio Ministarstvu zdravstva i Stožeru saniteta. Predložio sam, a ministarstvo i stožer usvojili: postojeće stomatološke ordinacije

**Piše:**

**Dr. Marijan ČUVALO**

dopremiti i u jednoj smjeni raditi za civile, a u drugoj za vojsku. Prijedlog je supotpisao prof. dr. sc. dr. Jozo Šutalo sa Stomatološkog fakulteta u Zagrebu. Organizacija cijelog projekta, očekivalo se, bit će povjerena meni. No zadatak je dobio Manolićev zet dr. Hunjko. Tatini sinovi imaju prednost. Na sastanku, kojeg smo poticali višekratno, jer vrijeme prolazi, a potrebe su velike, predložio sam da odmah oformimo ekipe i idemo na teren. Prve ekipe idu u istočnu Slavoniju, jav-

Sljedećih dana, nakon posla, domaćini nam pokazuju gdje smo došli. Obilazimo zonu njihove odgovornosti. U Lipovcu nas vode u rovove, zemunice, razgledavamo demolirani motel Spačva. Vandalicam primitivaca na djelu: što ne mogu odnijeti, uništi se.

Trećeg ožujka 1991. idemo u Komelince obići mjesto legendarne bitke. U zapovjedništvu Prve bojne 105. brigade, sa zapovjednikom, g. Dragom Ivšićem razgovaramo o svakodnevici. Žali se, nema dovoljno časnika, posebno iz pješaštva, koji bi znali vojnički osmisli teren. Oficiri JNA su po štabovima i kanclerijama, a teren je prepusten pričuv-



Tenkovi JNA u istočnoj Slavoniji

Ijam se, tko će sa mnom. Javlja se dr Ante Lončar, a onda su zaredali i ostali. S dr. Lončarom 20. veljače 1991. odlazim u Cernu. Druga ekipa, koju vodi dr Habeković, ide u Vrbanju. Javljam se u zapovjedništvo 131. brigade u Županji, zapovjedniku brigade Santiniju i načelniku saniteta dr Topolovcu. U Cerni javljam se zapovjedniku prve bojne Josipu Damjanoviću Englezu, te njegovu načelniku saniteta, dr. Štajneru. Smještaju nas u privatnu kuću. Sutradan počinjemo s radom. Rukovodstvo i narod primili su nas izuzetno dobro. Brzo smo stekli povjerenje pacijenata, jer smo svi sa iskustvom, radimo stvari koje su njima nove.

nom kadru. U 105. brigadi samo je jedan časnik JNA na 1500 vojnika. Od naoružanja posebno nedostaje snajpera i IC uređaja. Usput slušamo i malo vojničkog humora: «Zoveš me na raport, a ne zoveš na pivo»; «Nisam došao kopat', već ratoval'», ali kad je u blizini pala granata, kopali su kao da su «na akordu.»

Sutradan, 4. ožujka 1991. organiziraju gađanje za nas. Nismo vični oružju, ali pokazali smo dobre rezultate. Po prirodi posla, koordinacija ruke i oka daje rezultate. Večer provodimo kod zapovjednika 124., legendarne vukovarske brigade, gosp. Burgera. Časti nas vojničkim specijalitetom, svinjske nogice. Bile su baš u slast.

(nastavit će se)

# ZBORNICI DOKUMENATA I SVJEDOČANSTAVA O RADNIM I KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA U SLOVENIJI NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA

(**Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji**, Zbral in uredil dr. Milko Mikola, Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije Sektor za popravo krivic in za narodno spravo, Ljubljana, 2006.;

**Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. Koncentracijska taborišča Strnišče, Hrastovec, Brestrnica in Filovci**, Zbral in uredil dr. Milko Mikola, Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije Sektor za popravo krivic in za narodno spravo, Ljubljana, 2007.)

Zarobljeničke logore i logore za prisilni rad na području Jugoslavije, NOV i PO Jugoslavije osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i kasnije do kraja rata i u neposrednom poraću biti učestalo i ubičajeno. Poslijeratno jugoslavensko zakonodavstvo reguliralo je prisilni rad pravnim propisima. U jugoslavenskom kaznenom zakonodavstvu bila su od 1945. do 1951. poznata četiri oblika neslobodnog rada: prisilni rad bez oduzimanja slobode, prisilni rad s oduzimanjem slobode, popravni rad i društveno koristan rad. Najduže je u primjeni bila kazna prisilnog rada s oduzimanjem slobode, naime od završetka Drugoga svjetskog rata do 1951.

Poslijeratni logori za prisilni rad u Jugoslaviji osnivani su u vrijeme najintenzivnije represije komunističke vlasti, od kraja rata 1945. do početka pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Prvi radni logori u Sloveniji osnovani su u ljeto 1945. za one koji su bili osuđeni na lišenje slobode s prisilnim radom. Nazivani su najprije "kažnjenički logori" ("kazenska taborišča"), a od početka 1946. "zavodi za prisilni rad" ("zavodi za prisilno delo"). Zatim su 1949. osnovani "logori za popravni rad" ("taborišča za poboljševalno delo") i "logori za društveno koristan rad" ("taborišča za družbeno koristno delo"), za koje se je u onodobnoj službenoj terminologiji koristio naziv "radna skupina" ("delovna skupina"). Izmjenama jugoslavenskog kaznenog zakonodavstva 1951., novim Kaznenim zakonikom i Zakonom o izvršenju kazni, mjera sigurnosti i odgojno-popravnih mjeru, bile su kazne prisilnoga rada, popravnoga rada i društveno korisnoga rada ukinute, ali radni logori i prisilni rad osuđenika u stvarnosti nisu bili ukinuti.

Žrtve prisilnoga rada, popravnoga rada i društveno korisnoga rada u Jugoslaviji

Piše:

**Dr. sc. Vladimir GEIGER**

nakon Drugoga svjetskog rata, bili su posebice oni koje je komunistički sustav smatrao svojim protivnicima i "unutarnjim neprijateljima". Iako je jugoslavenska komunistička vlast prisilni, popravni i društveno korisni rad prikazivala kao sredstvo za preodgoj osuđenika, stvarna namjena tih represivnih mjera bila



je osigurati robovsku radnu snagu za izvođenje gradbenih projekata koji su bili predviđeni prvom petoljetkom.

Ministarstvo za pravosuđe Republike Slovenije Sektor za ispravljanje nepravdi i za narodnu pomirbu (Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije Sektor za popravo krivic in za narodno spravo) objavilo je zanimljiv opsežan zbornik dokumentata i svjedočanstava o radnim logorima i prisilnom radu u Sloveniji nakon Drugoga svjetskog rata, 1945. - 1951., naslovlen "Dokumenti in pričevanja o

*povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*" ("Dokumenti i svjedočanstva o poslijeratnim radnim logorima u Sloveniji").

Nakon kratkog Uvoda, kao predgovor studija je priređivača zbornika, povjesničara i arhiviste, dr. M. Mikole naslovljena "Poslijeratni radni logori u Sloveniji" ("Povojna delovna taborišča v Sloveniji"), u kojoj je sustavno prikazana problematika radnih logora i prisilni rad u Sloveniji nakon Drugoga svjetskog rata. Prethodno je ova studija objavljena kao samostalno izdanje (Zgodovinski arhiv Celje, 2002.) pod naslovom: "Delo kot kazen. Izrekanje in izvrševanje kazni prisilnega, poboljševalnega in družbeno koristnega dela v Sloveniji v obdobju 1945 - 1951" ("Rad kao kazna. Izrcanje i izvrševanje kazni prisilnog, popravnog i društveno korisnog rada u Sloveniji u razdoblju 1945. - 1951.").

U uvodnoj su studiji prikazani "Razlozi za osnivanje radnih logora" ("Razlogi za ustanavljanje delovnih taborišč"), te posebice "Logori za prisilni rad" ("Taborišča za prisilno delo"), "Logori za popravni rad" ("Taborišča za poboljševalno delo") i "Logori za društveno koristan rad" ("Taborišča za družbeno koristno delo").

U poglavljiju "Logori za prisilni rad" prikazani su "Partizanski logori za prisilni rad 1944. - 1945." ("Partizanska taborišča za prisilno delo 1944-1945"), "Poslijeratni logori za prisilni rad" ("Povojna taborišča za prisilno delo"), "Propisi, na temelju kojih su sudovi nakon rata osuđenicima izricali kaznu prisilnog rada" ("Predpisi, na podlagi katerih so sodišča po vojni obsojencem izrekala kazen prisilnega dela"), "Osnivanje radnih logora za prisilnih rad 1945. i upravljanje njima" ("Ustanavljanje delovnih taborišč za prisilno delo poleti 1945 in njihovo upravljanje"), "Prilike u logorima za prisilni rad" ("Razmere v taboriščih za prisilno delo") i "Ukidanje logora za prisilni rad

1946.” (“Ukinitev taborišč za prisilno delo leta 1946”). U poglavlju “Logori za popravni rad”, prikazani su “Uvođenje kazne popravnoga rada” (“Uvedba kazni poglobjševalnega dela”), “Osnivanje logora za popravni rad” (“Ustanavljanje taborišč za poglobjševalno delo”), “Položaj kažnjivnika u logorima za popravni rad” (“Položaj kaznjencev v taboriščih za poglobjševalno delo”) i “Ukidanje kazne popravnoga rada” (“Odprava kazni poglobjševalnega dela”). U poglavlju “Logori za društveni koristan rad”, prikazani su “Uvođenje prisilne upravne mjere društveno korisnoga rada” (“Uvedba prisilnega upravnega ukrepa družbeno koristnega dela”), “Struktura osuđenika na društveno koristan rad” (“Struktura obsojenca na družbeno koristno delo”), “Osnivanje logora za društveno koristan rad i prilike u njima” (“Ustanavljanje taborišč za družbeno koristno delo in razmere v njih”) i “Ukidanje prisilne upravne mjere društveno korisnoga rada” (“Odprava prisilnega upravnega ukrepa družbeno koristnega dela”).

Nakon rata sudovi su kaznu prisilnoga rada (s lišenjem slobode ili bez lišenja slobode) izricali na osnovi Zakona o vrstama kazni iz 1945. i 1946., koji je određivao da kazna lišenja slobode s prisilnim radom ne može biti kraća od 6 mjeseci ni duža od 20 godina, a kazna prisilnog rada bez lišenja slobode ne može biti kraća od jednog dana ni duža od 2 godine. Zakon o vrstama kazni određivao je i usklađivanje ranije izrečenih kazni kaznama predviđenim u ovom zakonu. Kazna »vječite robije« postala je kazna lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 20 godina. Kazna robije ili strogog zatvora postala je ista tolika kazna lišenja slobode s prisilnim radom. Za kaznu prisilnog rada sudovi su nakon saslušanja javnog tužioca trebali odlučiti, ima li se pod tom kaznom razumjeti kazna lišenja slobode s prisilnim radom ili kazna lišenja slobode ili kazna prisilnog rada bez lišenja slobode i u kolikom trajanju. Kazna lakog prisilnog rada do 2 godine postala je ista tolika kazna prisilnog rada bez lišenja slobode. Kazna lakog prisilnog rada preko dvije godine postala je ista tolika kazna lišenja slobode. Kazna lakog prisilnog rada preko 5 godina postala je ista tolika kazna lišenja slobode s prisilnim radom. Kazna



*Jedan od logora u Sloveniji*

teškog prisilnog rada postala je ista tolika kazna lišenja slobode s prisilnim radom.

U prvim mjesecima nakon rata kaznu često dugogodišnjega prisilnog rada masovno su izricali vojni sudovi i sudovi slovenske nacionalne časti (Sodišča slovenske narodne časti). Iako su vojni sudovi i sudovi slovenske nacionalne časti (kao i vojni sudovi i takozvani sudovi za zaštitu nacionalne časti drugdje u Jugoslaviji) djelovali u neposrednom poraću samo nekoliko mjeseci, donijeli su niz prečesto neutemeljenih, teških presuda s dalekosežnim posljedicama. To potvrđuju i brojne sačuvane presude. Također i građanski sudovi, koji su u jesen 1945. preuzeli kazneno sudstvo nad civilima, masovno su izricali kaznu prisilnoga rada. Kaznu prisilnoga rada s lišenjem slobode, osuđenici su u Sloveniji izdržavali u kažnjeničkim logorima koji su bili osnovani u ljeto 1945. u Kočevju, Teharjama, Breternici kod Maribora i Studenicama kod Poljčana. Nakon što su logori za prisilni rad ukinuti u ljeto i jesen 1946., osuđenici su kaznu izdržavali u kazneno-popravnim domovima koji su osnovani u Ljubljani, Mariboru, Novom mestu, Begunjama na Gorenjskem i Rajhenburgu (Brestanicu) kod Krškog.

Kaznu popravnoga rada izricali su u Sloveniji (i drugdje u Jugoslaviji) i sudovi i upravni organi – povjerenstva za unutarnje poslove pri okružnim ili mjesnim narodnim odborima. Sudovi su ovu kaznu izricali na osnovi Kaznenog zakonika iz 1948., a upravni organi na osnovi Zakona

o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 1949. Osuđenici su kaznu izdržavali u takozvanim radnim skupinama, kako su se naime tada u Jugoslaviji nazivali radni logori. U Sloveniji su najprije osnovane “radne skupine” u Strnišču kod Ptuja i u Kočevju, a kasnije i drugdje, primjerice u Mariboru i Pšati kod Ljubljane, što je zavisilo o potrebama za izvođenje pojedinih radova.

Kazna društveno korisnoga rada predstavljala je prisilnu upravnu mjeru, koju su na osnovi Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 1949. izricali upravni organi – komisije za prekršaje pri okružnim i mjesnim narodnim odborima. Naime, popise osoba koje treba upućivati na društveno koristan rad sastavljale su parijske organizacije. Na društveno koristan rad upućivane su osobe na “preodgoj” radi kriminalnih, ali i političkih razloga (primjerice inkriminacija je glasila: “izmišljanje i širenje lažnih vijesti”), u vremenu od šest mjeseci do dvije godine. Prisilnu mjeru društveno korisnoga rada osuđenici su izdržavali u posebnim radnim skupinama, koje su stvano predstavljale radne logore. Takve radne skupine 1949. osnovane su u Sloveniji u Strnišču kod Ptuja, u Ljubljani, Škofjoj Loki i Rajndolu kod Kočevja, a kasnije i drugdje, primjerice u Medvodama i Rajhenburgu, što je zavisilo o potrebama za izvođenje pojedinih radova.

Na kaznu prisilnoga rada, popravnoga rada i društveno korisnoga rada, osuđeni su u Sloveniji deseci tisuća osoba, muška-

raca, ali i žena. Radove koje su osuđenici obavljali bili su u pravilu najteži fizički radovi, na obavljanju kojih su mnogi uslijed izrazito teških uvjeta izgubili zdravlje, pa i život. Sačuvani odnosno dostupni dokumenti i svjedočanstva donose brojne, ali ipak nepotpune, podatke o broju osuđenika u Sloveniji na prisilni, popravni i društveno koristan rad, kao i o mjestima i vremenu obavljanja tih radova, te vrstama radova koje su osuđenici obavljali.

U drugom dijelu zbornika "Dokumenti", doneseni su "Dokumenti o logorima za prisilni rad" ("Dokumenti o taboriščih za prisilno delo"), "Dokumenti o logorima za popravni rad" ("Dokumenti o taboriščih za poboljševalno delo") i "Dokumenti o logorima za društveno koristan rad" ("Dokumenti o taboriščih za družbeno koristno delo"), te "Svjedočanstva" ("Pričevanja"). U preslici je objavljeno 33 dokumenta o logorima za prisilni rad, 11 dokumenata o logorima za popravni rad, 38 dokumenata o logorima za društveno koristan rad, te 39 svjedočanstava o logorima za prisilni rad, logorima za popravni rad i logorima za društveno koristan rad. Uz dokumente i svjedočanstva, vrijedno je istaknuti, objavljeno je i nekoliko fotografija iz kažnjeničkog logora Kočevje i logora za društveno koristan rad Strnišče kod Ptuja. Naime, fotografije su inače teško dostupni i malo poznati izvori o problematiki prisilnoga rada u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata.

Na kraju zbornika doneseni su "Podaci o pohrani izvornika objavljenih dokumenata i svjedočanstava" ("Podatki o hrambi izvirnikov objavljenih dokumentov in pričevanj"). Objavljeni dokumenti o logorima za prisilni rad, logorima za popravni rad i logorima za društveno koristan rad, izbor su dokumenata koji su pretežito nastali pri Ministarstvu za unutarnje poslove Narodne Republike Slovenije u vezi s osnivanjem i upravljanjem radnih logora u razdoblju 1945. - 1951., a koji se nalaze u Arhivu Republike Slovenije u fondu Republiška uprava in zavodi za izvrševanje kazni. Objavljena pak svjedočanstva o logorima za prisilni rad, logorima za popravni rad i logorima za društveno koristan rad, izbor su iskaza bivših osuđenika koji se nalaze u spisima Komisije za izvajanje zakona o popravi

krivic, koja od 1997. djeluje pri Ministarstvu za pravosude Republike Slovenije.

Zbornik "Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji", vrlo dobrom uvodnom studijom, a posebice izborom zanimljivih i slikovitih brojnih dokumenata i svjedočanstava, pojašnjava mnogo toga o problematici prisilnoga rada 1945. - 1951. u Sloveniji i Jugoslaviji. Štoviše, ovaj zbornik je važan i nezaobilazan i u poznavanju i razumijevanju problematike prisilnoga rada i u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata, te može poslužiti i kao ogledni primjer i kao poticaj hrvatskim povjesničarima istraživačima poslijeratne komunističke represije. Naime, istraživanja prisilnoga rada u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata tek su u začetcima.

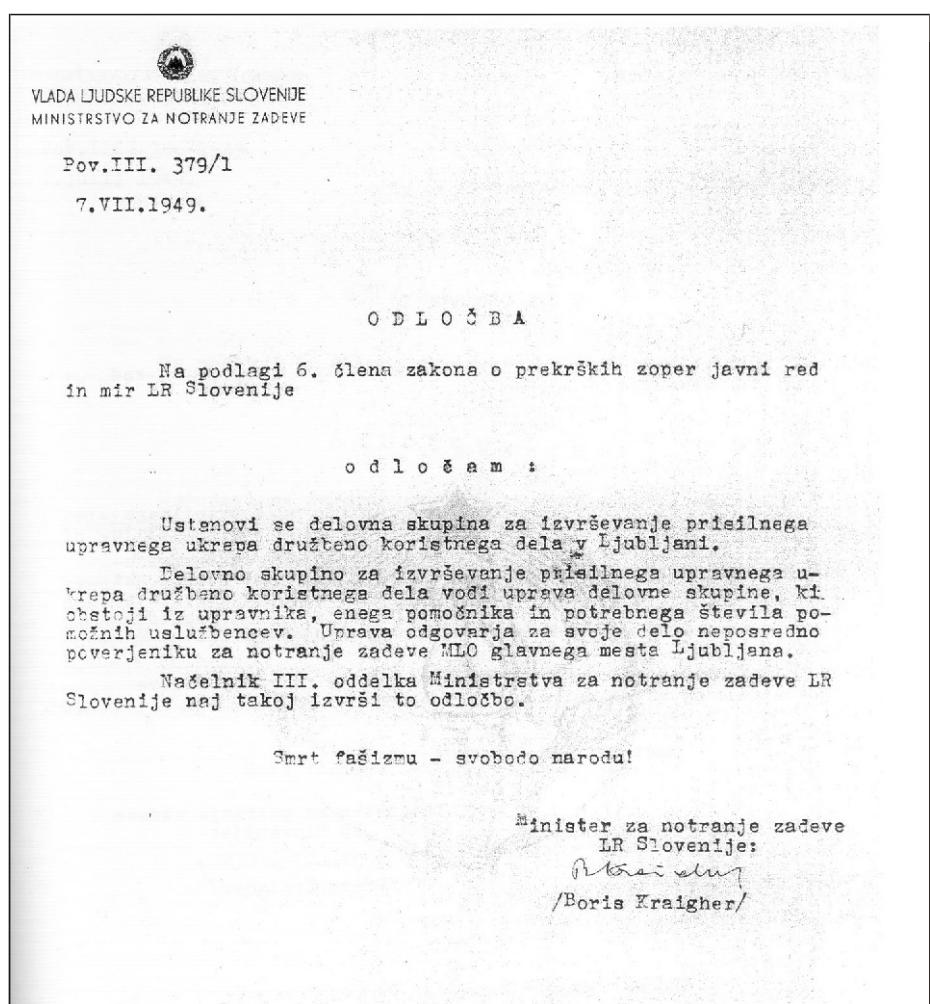
\*

Kao nastavak sustavnog prikupljanja dokumenata i svjedočanstava o poslijeratnoj komunističkoj represiji u Sloveniji, Ministarstvo za pravosuđe Republike Slovenije Sektor za ispravljanje nepravdi i za narodnu pomirbu, objavilo je 2007.

zbornik dokumenata i svjedočanstava o koncentracijskim logorima u Sloveniji nakon Drugoga svjetskog rata, 1945., naslovjen "**Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. Koncentracijska taborišča Strnišče, Hrastovec, Brestrnica in Filovci**" ("Dokumenti i svjedočanstva o koncentracijskim logorima u Sloveniji. Koncentracijski logori Strnišče, Hrastovec, Brestrnica i Filovci").

O poslijeratnim logorima u Sloveniji, kao i o poslijeratnim logorima drugdje u Jugoslaviji, do raspada SFR Jugoslavije znalo se je izrazito malo. Razlog nije bio nedostatak izvora, no činjenica da za jugoslavenske komunističke vlasti logori u poraću nisu postojali odnosno da ih se nije smjelo spominjati.

Zbornik "Dokumenti i svjedočanstva o koncentracijskim logorima u Sloveniji", obrađuje i donosi dokumente i svjedočanstva, o poslijeratnim koncentracijskim logorima Strnišče (sada Kidričevo) kod Ptuja, Hrastovec kod Sv. Lenarta u Slovenskih goricah, Brestrnica kod Maribora



i Filovci u Prekmurju, u koje su bili internirani, uglavnom, slovenski Nijemci i Mađari, ali i drugi građani Slovenije koje su "narodne" vlasti proglašile neprijateljima.

Unatoč tomu što su ravnopravnost i sva manjinska prava u Jugoslaviji, na temelju odluka Drugoga zasjedanja AVNOJ-a, zjamčena i jugoslavenskim Nijemcima i Mađarima, potkraj 1944. i početkom 1945. počinje od strane partizanskog pokreta i novo uspostavljenih "narodnih" vlasti protjerivanje preostalih Nijemaca i Mađara i u Sloveniji, i drugdje u Jugoslaviji. Nakon preuzimanja vlasti u pojedinih područjima i naseljima, prema uputama OZN-e postrojbe KNOJ-a uhićivale su Nijemce i Mađare i odvodile ih u logore. Bilo je to vrijeme, kada je svaki Nijemac i Mađar građanin Jugoslavije bio sumnjiv i ratni zločinac, ako se drukčije ne dokaže. Iskazalo se da "narodnoj" vlasti i organima koji su imali zadaću ratne zločine registrirati, tragati za počiniteljima i prikupljati dokazni materijal, i nije bilo potpuno jasno što je ratni zločin. Političko ozračje kojemu su pridonijeli takvi stavovi i postupci, bilo je sve prije negoli normalno stanje.

U Sloveniji su u neposrednom poraću osnovane tri skupine koncentracijskih logora: koncentracijski logori za pripadnike njemačke manjine, koncentracijski logori za pripadnike mađarske manjine i koncentracijski logori za slovenske domobrane i civilne bjegunce, koji su iz Austrije bili isporučeni Jugoslaviji.

Izuvez koncentracijskog logora Filovci, koji je u Prekmurju osnovan već početkom travnja 1945., ostali koncentracijski logori u Sloveniji osnovani su u svibnju i u lipnju 1945. Osnovala ih je OZN-a za Sloveniju, koja je logorima i upravljala. Njihovo osnivanje bilo je neposredno povezano s akcijom "čišćenja" u Sloveniji, koju je OZN-a uz sudjelovanje KNOJ-a počela provoditi u neposrednom poraću. Žrtve "čišćenja" bili su ponajprije pripadnici njemačke i dijelom mađarske manjine, te oni Slovenci koji su se iz različitih razloga našli na popisima OZN-e. Krajem rata OZN-a za Sloveniju raspolažala je s podacima za 17.750 osoba, koje su bile određene za uhićenje. Ti popisi su, naravno, u poraću dopunjavani. Većinu uhićenih OZN-a je u "čišćenju" uz sudjelovanje KNOJ-a i Narodne milicije od-



Zgrade koje svjedoče o tisućama tužnim sudbina

vodila u zatvore ili izravno u logore, a neke je neposredno po uhićenju izvansudski smaknula. Tek manji broj osoba bio je nedugo po uhićenju i pušten.

U zborniku "Dokumenti i svjedočanstva o koncentracijskim logorima u Sloveniji", nakon kratkog Uvoda o koncentracijskim logorima u Sloveniji tijekom Drugoga svjetskog rata i posebice u neposrednom poraću, 1945., slijedi predgovor priređivača dr. M. Mikole naslovljen "Koncentracijski logori za pripadnike njemačke i mađarske narodnosti u Sloveniji 1945." ("Koncentracijska taborišča za pripadnike nemške in madžarske narodnosti v Sloveniji leta 1945"), u kojem je prikazana problematika koncentracijskih logora u Sloveniji nakon Drugoga svjetskog rata.

U predgovoru su prikazani "Koncentracijski logori za pripadnike njemačke narodnosti" ("Koncentracijska taborišča za pripadnike nemške narodnosti"), posebice "Koncentracijski logor Strnišče kod Ptuja" ("Koncentracijsko taborišče Strnišče pri Ptuju") i "Koncentracijski logor Hrastovec" ("Koncentracijsko taborišče Hrastovec"), zatim "Koncentracijski logori za pripadnike mađarske narodnosti" ("Koncentracijska taborišča za pripadnike madžarske narodnosti"), te "Ukinjanje koncentracijskih logora u Sloveniji" ("Ukinitev koncentracijskih taborišč v Sloveniji").

Slovenski Nijemci, pretežito Donjoščerci i Kočevari, internirani su u nekoliko logora, uglavnom u logor Strnišče, koji je

bio središnji logor za pripadnike njemačke manjine u Sloveniji, zatim i u logor Hrastovec, te u logore Brestrnica i Studenci kod Maribora i Teharje kod Celja, u koje su dovođeni iz manjih sabirnih logora. Slovenski Mađari, pretežito Prekmurci, internirani su u logor Filovec, a i u logore Strnišče i Hrastovec.

Logoraši, uglavnom starije osobe, žene i djeca, korišteni su kao radna snaga izvan logora, uglavnom u poljoprivredi. Uvjeti boravka u logorima, posebice neprimjeren smještaj, higijenski uvjeti i prehrana, bili su više nego oskudni. Prema svim pokazateljima, umiralo se većinom od bolesti, posebice tifusa, premorenosti, zime i gladi, a bilo je i zlostavljanja i ubijanja logoraša. Poznata su i masovna smaknuća logoraša, uglavnom Nijemaca. Kroz poslijeratne logore u Sloveniji prošlo je nekoliko desetaka tisuća osoba, a umrlo je ili pak ubijeno najmanje nekoliko tisuća osoba. Kroz najveći koncentracijski logor Strnišče, prema svim pokazateljima, prošlo je oko 10.000 do 12.000 osoba od kojih je oko 800 do 1.000 izgubilo život.

Koncentracijski logori u Sloveniji ukinuti su do početka 1945. Neki manji koncentracijski logori, kao primjerice Tezno kod Maribora, koji je ustvari bio sabirni i prolazni logor, ukinuti su nakon kratkog postojanja. Neki koncentracijski logori, pak, kao primjerice Brestrnica, Studenci i Teharje, nakon što ih je OZN-a početkom rujna 1945. prepustila Ministarstvu unutarnjih poslova, dobili status radnih logora, te su se službeno zvali kažnjenički lo-

gori. Najduže su djelovali koncentracijski logori Strnišče, Hrastovec i Filovci. Koncentracijski logori Hrastovec i Filovci bili su ukinuti u rujnu 1945., a koncentracijski logor Strnišče u listopadu 1945.

Sudbina interniraca nakon ukidanja koncentracijskih logora bila je različita. Većini Nijemcima, koji su proglašeni kolektivnim krivcima, a imovina im je u međuvremenu konfiscirana, slijedio je izgon iz Jugoslavije u Austriju. Manji dio interniraca, Nijemaca, Mađara i Slovaca, suđen je od vojnih ili građanskih suda i prebačen u radne logore, primjerice u Tezno. Mađari i Slovenci, koji nisu bili osuđeni na kaznu lišenja slobode i prisilni rad pušteni su na slobodu, no imovima im je u pravilu bila razvučena i opljačkana.

Zbornik "Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih v Sloveniji", razmatra i jednu od najbolnijih tema poslijeratne slovenske i jugoslavenske povijesti. Naime, prikazuje sudbinu posebice njemačke djece, te njihova logorska stradanja. Ubrzo nakon internacije jugoslavenskih Nijemaca, za rad nesposobna djeca, a to znači mlađa od 14 godina, odvojena su od roditelja i smještена u posebne logore, gdje su prepušteni sami sebi, stradavali od zapuštenosti, gladi i bolesti. Kasnije dolazi do izuzimanja djece bez roditelja, (koji su u međuvremenu u logorima umrli ili ubijeni, ili su odvojeni od djece) iz logora i njihovo razmještanje po domovima za ratnu siročad. Mnogima je to, doduše, spasilo život, ali se smatra da je dosta djece na taj način izgubilo svijest o svom podrijetlu i obitelji. Djecu bez roditelja ili staratelja, smještalo se u dječje domove, gdje su smjela govoriti samo slavenski, naime slovenski, srpski, hrvatski. Tu ih se i preodgajalo. Kada su uspostavljene veze između austrijskog odnosno njemačkog i jugoslavenskog Crvenog križa, većina je njemačke djece, od 1950. na dalje, upućena u Austriju i Njemačku, u sklopu programa spajanja obitelji. No, neutvrđen broj njemačke djece usvojile su slovenske, hrvatske, srpske i druge obitelji. Mnoga usvojena njemačka djeца kasnije su saznaala za svoje podrijetlo i sudbinu obitelji. Prema nekim navodima, više stotina, možda i tisuća, njemačke djece, usvojeno iz poslijeratnih jugoslavenskih logora i domova za siročad izgubilo je i zaboravilo svoje podrijetlo i identitet.

Zbornik donosi četrdeset dokumenata (uključujući i nekoliko fotografija) o poslijeratnim koncentracijskim logorima u Sloveniji. Radi se o izvorima, koji donose zanimljive podatke o djelovanju komunističkog represivnog sustava u Sloveniji, i Jugoslaviji, potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, posebice o odnosu prema slovenskim Nijemcima i Mađarima. Zbornik donosi i sedamdeset svjedočanstava o poslijeratnim koncentracijskim logorima u Sloveniji, Strnišču, Hrastovcu, Brestrnicu i Filovcima ("Pričevanja o koncentracijskom taborišču Strnišče pri Ptiju", "Pričevanja o koncentracijskom taborišču Hrastovec", "Pričevanja o koncentracijskom taborišču Brestrnica", "Pričevanja o koncentracijskom taborišču Filovci"). Svi dokumenti i svjedočanstva u zborniku objavljeni su u preslici. Najveći broj dokumenata i svjedočanstava odnosi se na najveće i najdugotrajnije koncentracijske logore Strnišče i Hrastovec.

Na kraju zbornika doneseni su "Podaci o pohrani izvornika objavljenih dokumenata" ("Podatki o hrambi izvirnikov objavljenih dokumentov") i "Podaci o pohrani izvornika objavljenih svjedočanstava" ("Podatki o hrambi izvirnikov objavljenih pričevanj"). Objavljeni dokumenti o poslijeratnim koncentracijskim logorima u Sloveniji, izbor su dokumenata i fotografija koji se, izuzev tri dokumenta i fotografije koji su prethodno objavljeni, nalaze u različitim arhivskim zbirkama, u Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani, Arhivu Ministarstva za pravosodje u Ljubljani, Zgodovinskom arhivu Celje, Zgodovinskem arhivu Ptuj, Pokrajinskem arhivu Maribor, Muzeju narodne osvoboditve Maribor, Arhivu Okrajnega središča v Slovenj Gradcu, Arhivu županijskega urada Sv. Lovrenca na Dravskem polju i privatnom vlasništvu.

Objavljena svjedočanstva, pak, o poslijeratnim koncentracijskim logorima u Sloveniji, izbor su iskaza bivših logoraša koji se, izuzev tri iskaza koja su prethodno objavljena, nalaze u spisima Komisije za izvajanje zakona o popravi krivic, koja djeluje pri Ministarstvu za pravosuđe Republike Slovenije. Naime, u zborniku je ob-

javljeno najznačajnije u Sloveniji dostupno izvorno gradivo, dokumenti i svjedočanstva, o poslijeratnim koncentracijskim logorima u Sloveniji za Nijemce i Mađare, ali i druge gradađane Slovenije koje su "narodne" vlasti proglašile neprijateljima.

Iako koncentracijski logori, uz mnogobrojna poslijeratna izvansudska smakanuća, predstavljaju najizrazitiji oblik represije i zločina komunističkih vlasti, i u Sloveniji, i drugdje u Jugoslaviji, o poslijeratnim logorima malo toga nam je poznato. Zbornik "Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih v Sloveniji", donosi niz novih podataka i pojašnjava mnogo toga o problematički koncentracijskih logora u Sloveniji, ali i drugdje u Jugoslaviji, u neposrednom poraću, te uvelike doprinosi istraživanju poslijeratne komunističke represije. Zasigurno, u zborniku objavljeni dokumenti i svjedočanstva mogu pripomoći razjašnjavanju je li riječ o komunističkoj represiji i zločinu kao procesu i sustavu, ili pak samo kao o pojavama, kako to mnogi uporno zagovaraju. •

## 14. TRAVANJ 1946.

### CVJETNA NEDJELJA

*Da mi je znati gdje je on,  
On kojeg toliko volim  
Zbog kojeg trpim i patim  
I uvijek za njega Boga molim.  
Za mene sreće nema.  
Otkad ga nema, teški su dani nadošli,  
A oni puni sunca i sreće su prošli.  
Ja njega nemam u najtežim danima  
Svojeg života. Budim se ranim jutrima  
Sa srcem punim strepnje i užasa  
Što možda današnji dan nam donaša.  
Nemam njega uz sebe, s kojim bih dijelila  
Misli, bol, strepnje i užas ovog bljedila.  
On bi svu dušu meni bez straha otvorio,  
Znam, da bi me samo on najbolje razumio.  
Ja nikad ništa od njega nisam tražila  
Već dušu koja bi me kroz život pratila,  
Jer sam ga uvijek vrlo voljela,  
I srce i dušu njemu posvetila  
I čitavu sebe njemu darovala.*

**Božena PRERADOVIĆ**

# ...GREMO, MI PUNTARI!

("Oproštaj", Tin Ujević)

Na desetu obljetnicu smrti bl. Majke Terezije, 5. rujna 2007. u 15,10 sati u zagrebačkoj bolnici Sestara Milosrdnica napolustio nas je član HDPZ-a, g. **Vjekoslav Matijević**. Rođen je u Splitu 25. veljače 1927. u sjeni Dioklecijanovih zidina, gdje je i kršten na obližnjem Lučcu u crkvi Sv. Petra (srušenoj nakon angloameričkog bombardiranja 1944.). Po ocu **Ivanu** izdanak je kostanjskih **Matijevića-Alinića**, starohrvatskoga plemićkog roda iz Poljica. Od te grane poljičkih Matijevića potječe i **Stipe Matijević**, narodni zastupnik HSS-a, bliski suradnik Stjepana Radića, kasnije doglavnik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Majčina strana (**Rajka**) pripadala je splitskim puntarskim obiteljima **Čulića** i **Matošića**.

U krilu obitelji bio je najstarije dijete (slijede **Sofija**, **Tomislav** i **Svetinka**), odgajan u strahu Božjem i starčevičanskem duhu. Oduševljen hrvatskom poviješću to razdoblje je obilježeno odascima **don Lovri Katiću** u Solin, a rado viđeni gost u njihovoju kući na Manušu bio je isusovac o. **Petar Perica** (ubijen od partizana sa skupinom rođoljuba na dubrovačkoj Daksi), autor pjesama "Zdravo Djevo" i "Do nebesa", toliko prihvaćenih u narodu. U dječačkim danima pripadao je katoličkom društvu Križara i hrvatskomu srednjoškolskom društvu "Domagoj", te pohađa Klasičnu gimnaziju. Kako se u Drugome svjetskom ratu splitsko područje našlo pod talijanskom kontrolom, 1941. u Omišu će se pridružiti Ustaškoj mladeži, kao taborni dužnosnik. Dolaskom hrvatskih vlasti u Split 1943. stupa u hrvatsku vojsku - III Ustaška djelatna bojna, u svojstvu jurišnika, pa je i nositelj ratne vrpce. U kolopletu ratnih događanja hrvatska vojska se povlači prema sjeveru i na odlasku mu jedan vojnik dovikuje: "Vjeko, odi s nama. Ako te u'vate - sapet će te naopako ka' svetoga Petra!" Mnoge od njih je tada zadnji puta vidio. Neki su, po pričanju preživjelih, viđeni pred Bleiburgom, u kolonama po Sloveniji, da bi im se izgubio svaki trag.

Premda je bio svjestan zloslutnih nagovještaja, njega je kako je pričao, nešto snažno zadržavalo na ostanak u rodnom gradu. Jedne tjeskobne večeri pred dolazak partizana, na stalku raspela će urezati: "Isuse, Tvoj sam i Tvoj hoću biti". Daljnji događaji su se mogli predvidjeti: uhićenja, odvođenja, strijeljanja, Kevina ja-

ma iza Kozjaka. Usljedio je višemjesečni period skrivanja po šufitima (potkovljima) i poljima tadašnjega splitskog predgrađa. Sam dragi Bog ga je više puta sačuvao od sigurne smrti, do koje nije došlo zahvaljujući slaboj koordinaciji novih jugoslavenskih vlasti na početku. Radilo se o zaista opasnim okolnostima; od postavljanja zasjeda komunističkih aktivista 1944. s ciljem da ga se ubije - do uhićenja i istrage na Katalinića brigu u dva navrata 1945. i 1946. godine. Tada je u zatvoru proveo nekoliko mjeseci.

ski), pripadnikom predratne hrvatske emigracije i sudionikom u atentatu na **Aleksandra Karađorđevića**. Premda je u isto vrijeme strogo odjeljen od ostalih robijao i bl. kardinal **Alojzije Stepinac**, 10 godina kasnije će po jednom svećeniku razmjenjivati s njime pisma. Iz kućnog pritvora u Krašiću on mu šalje riječi utjehe i ohrabrenja. Vrativši se 1949. u Split, opet biva utamničen (sad već četvrti put) i osuđen zbog djela "protiv naroda i države" na 2 godine zatvora, ponistiene su mu dvije posljednje godine gimnazije i is-



U to vrijeme je zajedno sa svojim vršnjacima već ilegalno djelovao. Godine 1947. ponovno će biti uhićen u 12-članoj grupi kao pripadnik **Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta**, nakon što su 10. travnja 1947. na Marjanu podigli hrvatski stijeg. U zbirnom zatvoru za Dalmaciju, u Šibeniku, biva svjedokom prozivki i odvođenja na strijeljanje, neizvjestan hoće li biti oglašeno i njegovo prezime. Odvode ih odavde i tada će iz stočnog vagona, doslovce okovan u lancima, prvi puta vidjeti glavni grad.

Iz Zagreba ih prosljeđuju u Lepoglavu, gdje će njegov 19-godišnji rođak **Frane Tente** i **Vlaho Zelinka** iz **Marjanske grupe**, podleći mučenju. Tijekom robije susretao je istaknute katoličke intelektualce, nekadašnje austro-ugarske časnike, seljake, radnike i studente iz svih hrvatskih krajeva. Tako je došlo do poznanstva i s **Ivanom Šućurom** iz Podbablja (Imot-

ključen je iz svih škola u državi. Ponovo slijedi prisilni rad u Lepoglavi, na Briunima i Lašvi (kod Zenice). Proveo je, dakle, na robiji nepune četiri godine (pd cega su tri i pol i službeno priznate).

Vrativši se s odslužene kazne, u Splitu polaže ponistienu razliku, maturira i pod sretnim okolnostima, s obzirom na pret-hodan gubitak prava školovanja, upisuje se na Pravni fakultet u Zagrebu. U prvo vrijeme boravi u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu na Kaptolu, a kasnije u podstanarstvu sa skupinom studenata iz Sinja (od kojih su neki prebjegli preko granice u emigraciju). Na studiju upoznaje buduću suprugu **Srnu rođ. Piljac** iz Vodica (Šibenik), također osuđenu jer je UDB-a kod nje u pretresu stana našla ciklostil s većim količinama tiskanog materijala HOP-a.

Nakon diplome i odsluženja vojnog roka, prvo zaposlenje u Bihaću nije dugo trajalo. Njegova obilježenost kratko ga je održala u još nekoliko zagrebačkih poduzeća. U međuvremenu se oženio i dobio kćи **Zrinsku**, te sinove **Tomislava i Hrvoja**. Studentski nemiri i Hrvatsko proljeće 1971. zatjeću ga zaposlena u Republičkom fondu za kreditiranje studenata. Tada vrlo zauzeto djeluje i u Društvu Poljičana, koje je ondašnja "Slobodna Dalmacija" nakon raspушtanja okarakterizirala kao posljednju tvrđavu hrvatskog nacionalizma. Pod pojačanom je prismotrom službenika UDB-e, ponovo su uslijedili pretresi stana, a u državnoj službi više ne može zasnovati radni odnos. Početkom 1970-ih njegovim posredovanjem kod nadb. **Frane Franića**, karmelićani dolaze u predio Šine kod Stobreča, gdje grade svoju kuću. U narednom razdoblju radi u crkvenim ustanovama, zastupa ih u pravnim sporovima, predaje u salezijanskoj gimnaziji na Rijeci i obnaša dužnost Salezijanskih suradnika za hrvatsku provinciju.

Dobivši putovnicu, uspostavlja prve oprezne kontakte s našom emigracijom, a dolaskom demokracije u Hrvatsku i njezinim osamostaljivanjem započinje novo razdoblje njegova djelovanja. Jedan je od obnovitelja Hrvatske stranke prava i prvi domovinski predsjednik HOP-a, sve do pred kraj Domovinskog rata 1995. Predano se zalagao za jedinstvo rascjepkanih državotvornih organizacija, poduzimao niz humanitarnih akcija, intenzivirao veze sa našim iseljeništвом, te otimao zaboravu dugo prešućivane istine hrvatskih sudbina. Veselio se svakomu domovinskom uspjehu, a sa svojim mediteranskim temperamentom kritički se osvrtao na nedosljednost trendovskih rodoljuba (koristoljuba). Povremeno se javlja s prilozima u više državotvornih i katoličkih novina.

Najveći dio života boravi na zagrebačkoj Trešnjevcu, da bi se potkraj 1995. sa suprugom preselio u kuću pokraj Samobora. Zime je provodio u Splitu, gdje ga je 2006. snašao moždani udar, te je dobio okrjepu bolesničkog pomazanja. U rednom gradu, među lovrinačkim čempresima je pokopan, ispraćen od obitelji, šire rodbine, preživjelih suuznika i prijatelja. Oprostivši se dirljivim riječima, sprovod su vodili **o. Luka Prcela**, dominikanac i **don Ivan Vasilj**, salezijanac. Hvala ti, Gospodine, na ovom postojanom životu! (H. Ma.)

## ISPRAVAK

U prethodnom se broju potkralo nekoliko krupnijih pogrešaka. U članku **dr. Augustina Franića** «Likvidacije od Istre do otoka Jakljana» (str. 40.-42.) naziv jame **Bultina** kod Lumbarde na Korčuli krivo je otisnut kao «Betina». Također je u njemačkom sažetu krivo napisano ime hrvatskog povjesničara, koji je autor teksta o hrvatskom političaru, političkom zatvoreniku i emigrantu **dr. Ivi Franku**. To je **dr. sc. Stjepan Matković**, a ne «Stjepan Matijević», kako je previdom otisnuto. Ispričavamo se auktorima i čitateljima. (Ur.)

## LOGOR U TVORNICI «BADEL» (P O Z I V)

U knjizi *Hrvatski holokaust Johna Prcele i Dražena Živića* (Zagreb, 2001., str. 480.-486.), objavljeno je svjedočenje **Krune Vučičevića Ivanova**, rođenog u Slunju 15. studenoga 1919. U njemu svjedok opisuje, kako ga je malo nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, skupa s većom skupinom supatnika, u Kloštru-Ivaniću preuzeila 31. srpska divizija Jugoslavenske armije. Smjestili su ih u **improvizirani logor u sklopu tvornice alkoholnih pića «Badel» u Sesvetama**. Iz tog su logora ljudi odvođeni na smaknuća i u druge logore.

Pozivamo sve one, koji o ovom logoru nešto znaju, da svoja svjedočenja dostave Hrvatskomu društvu političkih zatvorenika, Vojnovićeva 15, Zagreb.

## POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom listopada i studenoga 2007., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Tomislav	Javor	Gospić	500,00 Kn
Vid	Vuković	Canada	346,00 Kn
HDPZ Podružnica Dubrovnik		Dubrovnik	400,00 Kn
Marijan	Čuvalo	Zagreb	200,00 Kn
Ratimir	Mlinarić	Rijeka	200,00 Kn
		<b>u k u p n o</b>	<b>1.646,00 Kn</b>

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

## IN THIS ISSUE

A special part in this issue is dedicated to the commemoration in honour of **Dr. Niko Koprivica**. It has been prepared by **Dr. Augustin Franić**. Between the two World Wars, Dr. Koprivica was a respected judge, well-known politician and the mayor of Dubrovnik, one of the world's most beautiful cities. Although he personally was not inclined to the then regime, he welcomed and supported the establishment and survival of the Independent State of Croatia (1941-1945), although he was not active publicly.

Still, few days before the communist partisans entered the city (in October 1944), Dr. Koprivica resumed the duty of the mayor of Dubrovnik. He was fully aware of the hard destiny that was awaiting him. Immediately after entry into town, **Tito's** communist partisans – as everywhere in Croatia and Bosnia and Herzegovina – started killing their political opponents. And so in Dubrovnik, without trial, a large number of intellectuals, priests, tradesmen and respectable people in general were killed. Dr. Niko Koprivica was among them.

The sea carried his dead body to a near-by island of Šipan, where local people identified and secretly buried him on

the beach, just a few meters from the sea. The body was exhumed sixty years later, and his body will be buried with ceremonies in Dubrovnik. In the preparations for the funeral, on 30 October 2007 a commemoration was held in Dubrovnik. On that occasion Croatian historian **Stjepo Obad, Ph.D., Dr. Augustin Franić** and **Antun Kisić**, as well as the Bishop of Dubrovnik **Dr. Želimir Puljić** spoke about Koprivica, the situation in Dubrovnik and Croatia in general in those days. Dr. Franić has prepared their presentations to be fully presented in this issue.

\* \* \*

**Franjo Talan** reports on the commemoration for Croatian victims of the Second World War and the post-war period in the Varaždin area, in north-west Croatia. Also, **Ivan Vukić** writes about the commemoration for the victims from Široka Kula, in central Croatia. Dozens of Croat civilians were killed there during the Second World War, and several dozens of villagers were killed by Serb chetniks in 1991. Remains of many of them have not been found.

\* \* \*

Croatian historian **Vladimir Geiger, Ph. D.**, reports on collections of documents about the forced labour of inmates and political prisoners, which have been published in Slovenia, in the Slovenian language. Forced labour was a part of the Yugoslav communist totalitarianism. It was almost always carried out in inhuman conditions, without sufficient food and medical care, and accompanied with mental and physical abuse. Political prisoners were forced to participate in virtually all big projects in Yugoslavia at that time. The number of inmates and political prisoners who left their bones at those sites has never been scientifically established. In Croatia, very little or nothing is being done in that respect.

\* \* \*

In the summary of the last issue in the German language, the name of the Croatian historian who wrote the text about Croatian politician, political prisoner and emigrant **Dr. Ivo Frank** was misspelled. That is **Stjepan Matković, Ph. D.**, and not "Stjepan Matijević", as was mistakenly written. We apologize to Mr. Matković and the readers. •



Mountain Ljubuša (BiH)

# IN DIESEM HEFT

Besondere Einheit in diesem Heft stellt das Bericht **Dr. Augustin Franić** zur Ehre des **Dr. Niko Koprivica**, dem angesehenen Richter zwischen zwei Weltkriegen, bekannten Politiker und Bürgermeister Dubrovniks, einer der schönsten Städte der Welt. Obwohl er wenig Zuneigung zu dem damaligen Regime zeigte, Ausrufung und Erhalt des Unabhängigen Staates Kroatien (1941 – 1945) begrüßte er mit Nachdruck, aber im öffentlichen Leben engagierte er sich nicht.

Jedoch, einige Tage vor dem Einzug der kommunistischen Partisanen in die Stadt (Oktober 1944) übernahm Dr. Koprivica erneut die Pflicht des Bürgermeisters von Dubrovnik. Er war sich völlig im Klaren, dass ihn ein schweres Schicksal erwartet. Und tatsächlich, sofort nach dem Einzug der kommunistischen **Titos** Partisanen begannen sie – ähnlich wie anderswo in Kroatien und Bosnien und Herzegowina – mit systematischen Tötung der politischen Gegner. So geschah es in Dubrovnik, ohne jeglichen Gerichtsverfahren wurden viele Intellektuelle, Priester, Händler und angesehene Bürger getötet. Unter ihnen war auch Dr. Niko Koprivica.

Sein Körper spülte das Meer auf dem Insel Šipan aus, wo ihn die Bewohner erkannten und einige Schritte vom Ufer heimlich begraben haben. Nach sechzig

Jahren wurde er exhumiert und wird sein feierliches Begräbnis in Dubrovnik vorbereitet. In Rahmen dieser Vorbereitung fand in Dubrovnik am 30. Oktober 2007 eine Gedächtnisfeier an der über Dr. Koprivica und damaligen Gegebenheiten in Dubrovnik und allgemein in Kroatien, der kroatische Historiker **Dr. Stjepo Obad**, sowie **Dr. Augustin Franić** und **Ante Kišić**, als auch der Bischof von Dubrovnik **Msgr. Dr. Želimir Puljić** sprachen. Ihre Vorträge bereitete Dr. Franić für publizieren vor und wir veröffentlichen in der Gänze.

\* \* \*

Über die Gedächtnisfeier zum Opfer des Zweiten Weltkrieges und Nachkriegszeiten in Umgebung von Varaždin, in nordwestlichem Kroatien, schreibt **Franjo Talan** und über die Gedächtnisfeier in Široka Kula, in mittlerem Kroatien, berichtet **Ivan Vukić**. Dort wurden während des Zweiten Weltkrieges einige Dutzend Zivilisten getötet und im Jahre 1991 haben die serbische Tschetniks wiederum einige Dutzend Bürger aus dem gleichen Ort umgebracht. Die sterblichen Überreste der vielen wurden bis heute nicht gefunden.

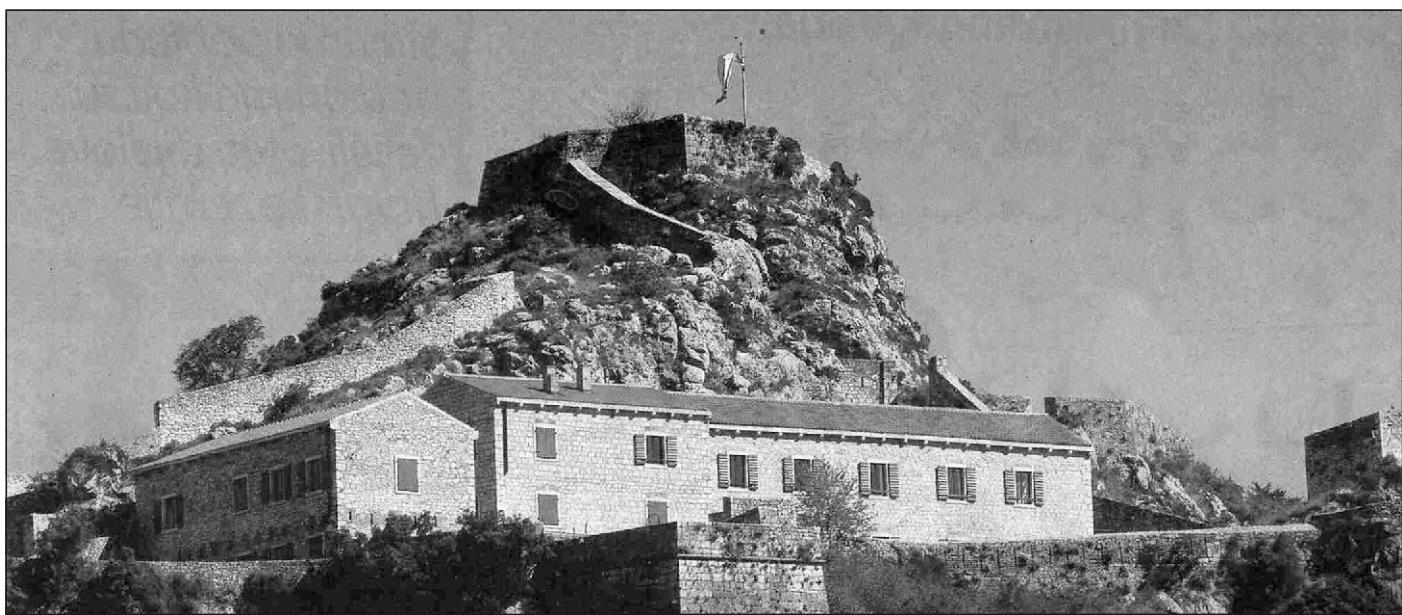
\* \* \*

Der kroatische Historiker **Dr. Vladimir Geiger** berichtet über Sammelbände von

Dokumenten über die Zwangsarbeit der Internierten und politischen Häftlinge in Slowenien, die auf Slowenisch veröffentlicht sind. Die Zwangsarbeit war Bestandteil des jugoslawischen kommunistischen Totalitarismus. Sie verlief fast ausnahmslos in unmenschlichen Bedingungen, ohne ausreichende Ernährung und medizinischer Versorgung, aber mit zusätzlichen physischen und psychischen Quälereien. Politische Häftlinge wurden zwangseingesetzt an Errichtung praktisch aller großen Bauwerken in damaligem Jugoslawien. Der Zahl der Internierten und politischen Häftlinge die an dieser Baute ums Leben kamen ist bis heute noch nicht wissenschaftlich ermittelt. In Kroatien selbst ist in dieser Hinsicht, leider, bis heute nichts oder sehr wenig getan.

\* \* \*

In der deutschen Übersetzung der Kurzfassung, in vorigem Heft, ist der Name des kroatischen Historikers, der Autor des Textes über den kroatischen Politiker, politischen Häftling und Emigrant **Dr. Ivo Frank** war, falsch abgedruckt. Das war **Dr. Stjepan Matković** und nicht „**Stjepan Matijević**“, wie es durch überlesen abgedruckt ist. Wir entschuldigen uns beim Dr. Matković und bei den Lesern. •



Festung Knin

Mješmi N.O. g.Brela

Broj: SLUŽBENO

PREMJE IZVRŠEN

SJEBONJA 1945

(Granđić Željko)

Predmet: Miš izija pečat

Kotarski N.O. Tajništvo

Makarska

Miš izija pečat. Pošto miš izija pečat,  
pečat nije razumljiv, niti smo mogli da ga pečetamo,  
jer miš izija pečat. Kako vidite da je miš izija  
pečat mi nemamo pečat, jer ga je izio miš.

Bartulović - Sloboda narodu

Zajnik

Iko Bartulović

Original pregrin

u zbirci druge Alce

Božica Veda

Na osnovu čl.6 i 9 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira -propisujem

## P R A V I L N I K

### ZA IZVRŠENJE ADMINISTRATIVNO' PRINUDNE MERE DRUŠTVENO' KORISNOG RADA

#### Član 1

Izvršenje administrativno-prinudne mera društveno-korisnog rada shodno čl.6 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira sprovode organi Ministarstva unutrašnjih poslova.

#### Član 2

Administrativno-prinudna mera društveno-korisnog rada izvršuje se po radnim grupama na radilištima koja po potrebi osniva Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Pojedinačno izvršenje ove mera može biti samo po rešenju Ministarstva unutrašnjih poslova.

#### Član 3

Lica prema kojima je izrečena administrativno-prinudna mera društveno-korisnog rada upućuje na određena radilišta. Poverenik unutrašnjih poslova narodnog odbora, koji je ovu mero odredio.

#### Član 4

Lice upućeno na društveno-korisni rad može po isteku polovine ove mере biti uslovno otpušteno, ako svojim radom i vlađanjem gruži dokaza da je društveno-koristan rad imao na njega vaspitnog uticaja.

Rešenje o prestanku izvršenja ove mere donosi Ministarstvo unutrašnjih poslova na predlog uprave radilišta.

Ministarstvo unutrašnjih poslova može rešenjem uslovno otpustiti ovako lice i pre isteka polovine ove mere ako nalazi da su se za to stekli potrebni uslovi.

#### Član 5

Unutrašnji red na radilištima i mere prevaspitanja određuje za svake radilište Ministarstvo unutrašnjih poslova.

#### Član 6

Ovaj Pravilnik stupa na snagu danom objavlјivanja u ..... .